

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Strēlerte, Veronika</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Švābe, Arveds</i>	Nakts un diena	96
<i>Toma, Velta</i>		
<i>Veselis, Jānis</i>		

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārd</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virburgā (E. Andersons) 115, J. Mišņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimetne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgala	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

	Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums 153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele 49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda 161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts 6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts 100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments) 149
----------------------	---

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība 57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme 178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja 162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi 29
	Jānis Poruks 127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru 123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu 169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani 82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis 67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirgensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Divas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmi 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Pr ū z a

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogis, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Osvalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķīkauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārklīš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Eglīša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grīnbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Eglīša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CIEĻS

GARA DZĪVES MĒNEŠRAKSTS

Nr. 3 (6)

MARTS

1946

JĀNA PORUKA DZEJOĻI

DIEVS

*Ne dzīvībā tu rādi vaigul
Nāve tevi tvovina mums,
Tu mūžīgi neiznikstošā iznīcībal
Aiz maiņām tu slēpies un radi jaunū,
Un brīnums ir tavu ideju vārds.*

*

*Tava acs iz pasaules chaosa
Zīž sevi dzīvības fosforū
Un spulgo. Tev spārni tumsu dzēs.*

*

*Dievs nāk. Un viss, kas vecs, tad mirst.
Viss izdzīvotais zūd un irst.*

TICĪBA

*Es ticu, ka ir debesis,
Kur laimes bērni mīt.
Kur saulīte daudz spožāki
Un mīlīgāki spīd.
Es ticu, ka ir brīnumi,
Kas necerēti nāk*

*Un daiļu sapņu pasauli
Ap sevi radīt sāk.
Es ticu, ka ir laimība,
Kas svētās liesmās mirdz;
Un ja tā visa nebūtu,
Vai justu mums tad sirds?*

NO BAZNĪCAS BRAUCOT ZIEMAS SVĒTKU VAKARĀ

Balts sniedziņš snieg uz skujiņām,
Un maigi dziedot pulkstens skan;
Mirdz šur tur ciemos ugunis,
Un sirds tā laimīgi pukst man.
Man ir, it kā kad paceltos
Gars augstumos, kur debess telts
Ir pulcējusi eņģeļus,
Kur āres spīd kā spožais zelts.
Es saprotu, es sajūtu,
Ka šeit uz zemes spodrība
Tas augstākais, ko mums var dot,
Un skaidram būt ir godība.

Ai, māmiņa, cik laba tu,
Tu mani baltu mazgāji,
No acīm skūpstot asaras,
Man svētku drānas uztērpi.
Ai, māmiņa, vai mūži
Es varēšu tāds skaidrs būt,
Jeb vai būs liktens nolēmis
Man citādam virs zemes kļūt?
Balts sniedziņš snieg uz skujiņām,
Un maigi dziedot pulkstens skan;
Mirdz šur tur ciemos ugunis,
Un sirds pukst aplaimota man.

BIĶERIS MIROŅU SALĀ

Tālu aiz kalniem, aiz jūrām,
Bālajā miroņu salā
Spīguļo milzīgs biķers
Dzintara kalna galā.

Zelta biķerī, vīnā
Dzeltenā laistās stari,
Saulei lecot kad mostas
Miruso dzērāju gari.

Dziesmai skanot pār jūru,
Gari uz biķeri steidzas,
Lai pie dzeltenā vīna
Dvēseles sāpes reiz beidzas.

Biķerī dziļi, jo dziļi
Nogrimst cilvēces slāpes,
Miruso gari pēc nāves
Lai vairs nejustu sāpes.

DRAUGAM

Vai tev ir tik daudz asaru,
Ka vari dzejnieks būt?
Un tik daudz sāpju, sirdsēstu,
Ka krūtīs elpo grūt?

Daudz nakšu esi nomodā
Pēc patiesības slāpis,
Cik reižu esi izmisis,
Un bezspēcīgs jau tapis?

Ja sāpēs esi mācījies
Smaidīt un klusu ciest,
Tad gribu tev, kā dzejniekam,
It karsti roku spiest.

PIE TAVA AUGSTĀ BALTĀ LOGA

Pie tava augstā baltā loga
Jau klusi sniedzas rīta blāzma,
Un priekšķars sarkst, it kā tas justu,
Ka mana mīlestība tuvu.

Mirdz debesis, mirdz zeme sārti,
Mirdz lapās, ziedos šķīsta rasa;
Un priekšķars izšķiras: pie loga
Mirdz baltais tēls, mans mūža sapnis.

SĀPJU SPITES

Es neteikšu, ko mīlēju,
Līdz svēts un taisns būšu,
Līdz tumsību es izbridis,
Pie skaidrības reiz kļūšu.

Pie viņas ceļos kritīšu
Un teikšu savu prieku,
Ka beidzot tak par upuri
Es debess gaismai tieku.

Ja viņa mani atraidīs,
No sevis projām dzīs,
Tad mūžīgi man asaras
Par netaisnību līs.

ES ZINU

Es zinu, kā roze plaukest:
Klusi, klusi!

Tā nosarkst un iemirdzas:
Klusi, klusi!

Es zinu kā roze vīst:
Klusi, klusi!

Un rudens vēsma čukst:
Dusi, dusi!

Es zinu, kā mīlē sirds:
Klusi, klusi!

Tā sapņo un ilgojas
Klusi, klusi!

Es zinu ar, sirds kā lūst:
Klusi, klusi!

Un kapsētā zvans kā skan:
Dusi, dusi!

DĒLA BILDE

Par to mazo šūpulīti,
Ko tev as'rām māte kāra,
Vienu mīļu, mīļu skatu
Dod no tava acu pāra.

Par to vājo sājpu krūti,
Ko tu, maziņš būdams, zīdi,
Dēliņ, atminies jel mani
Vienu īsu, īsu brīdi.

Par to nogurušo balsi,
Kas tev teica Kristus vēsti,
Vienu baltu, baltu rozi
Man uz kapa kopas dēsti...

RAKSTNIEKS

Uz pēdējās lapas
Viņš vairs nerakstīja;
Mazā eljas lampa dzisa, —
Uz pēdējās lapas asara rita.
Ko vēl teikt par dzīvi, par ļaudīm?
Kā apnikums tam daba priekšā paceļas,
Kur dzīvojis un cietis;
Un nāve? tas ir nepateicīgs temats.
Par rozēm vītušām? par svaigām
Un ziedošām, kas drīzi vītīs?
Par visu, visu tas bij rakstījis,
Gan raksturus, gan darbību bij devis,
Gan domas refleksiņās veidojis,
Gan zīmējis pēc dabas, gan fantazējis,
Priekš lapas pēdējās tam vārdu trūka.

*

Uz viņas rita asara —
Sāļa un auksta raudāta;
Un galva bez spēka uz rokām slīga.

KUKAŽIŅA

Stāsts

Nav no Silmačiem līdz Tilta krogam neviena lielāka akmens lielceļa malā, uz kuŗa Kukažiņa nebūtu kādreiz sēdējusi. Nav pasaulē mīļu vārdu, ko Kukažiņa nebūtu teikusi, tāpēc, lūk, tajā apkaimē visi viņu pazīst. Pat gluži mazi bērni, kas tikko sākuši runāt, izstiepj rokas un šļupstina: „Kukazina!“ — kad tā salikusi, ar nūju lielceļa oļus klabinādama, iet vai nu no Tilta kroga uz Silmačiem, vai no Silmačiem uz Tilta krogu.

Šie ir tie divi punkti, starp kuŗiem staigājot, Kukažiņa domā raibas domas, kur tā mīļiem skatiem svētī druvas un laukus, lai viss izdotos labi. Silmačos Kukažiņai dzīvo viena meita un Tilta krogā otra. Abas ir saimnieces, un Kukažiņai būtu visai vieglas vecuma dienas, ja tā reiz būtu skaidrībā, pie kuŗas meitas tai labāk dzīvot.

„Grietiņa un Jūliņa — ak tu Dieviņ, tētīt! abas kā spolītes, nīpras un labiņas! Lai Dieviņš viņām dod veselību!“ mēdz teikt Kukažiņa. Padzīvo tā nedēļas divas pie Jūliņas Tilta krogā, kur tai savs kluss kamarītis; tad top nemierīga, vīkšas vien, vīkšas, it kā kad būtu jābrauc vai uz pašu Rīgu.

„Jāaiziet līdz tai Grietiņai. Diezin vai ir vesela?“

„Nu ej, ej, māmiņ,“ saka Jūliņa, ja laiks ir labs. Bet, ja taisās uz lietu, tad pats krodznieks ierunājas: „Kur nu tagad, mām, iesi? Vakara pusē gul' bieži debeši. Dzirdēju, tā kā rūca vai pērkons.“

„Lai nu pērkons, nebīstos es pērkona... Dieviņš sarga visus un visur... Tas lietus nu gan tāds nepatīkams.“

Beidzot, ja padebeši taisās nogrimt aiz apvāršņa, vai sāk pūst citāds vējš, Kukažiņu atlaiž, lai iet uz Silmačiem. Kuŗš tad Kukažiņas nepazīst! Jau pa lielu gabalu katrs

tūrumnieks zina, ka tā ir Kukažiņa, kas tur kā melnums kust! Un gluži pareizi: tuvāk pienākot, izrādās, ka tā tiešām Kukažiņa, kas iet uz Silmačiem. Svītrainie pašaustie lindraki, pelēkā vilnāne un sarkanais, dzeltenām ripiņām izrakstītais galvas lakats, pauniņa padusē un nūjiņa rokā, pasausā, smaidošā seja, salīkušais stāvs — tā ir Kukažiņa.

Silmačos pie otras meitas Grietiņas nav nekas grozījies. Tāpat teliņi bļauj, sivēni kviec, ganu meitiņa nāk piekususi mājās. Un Kukažiņa stāv pie aploka vārtiem un skatās, kā Grietiņa govīs slauc. Pienāk vērsis pie vārtiem, ne visai draudzīgi paskatās uz Kukažiņu un bauro. Dažs būtu vērsim tūliņ devis pa purnu, kad tas ragus grūž vārtu starpā, bet Kukažiņa mīļiem vārdiem apsveic sirdīgo kustoni, kas acis vien bolī.

„Ko tu, vērsīt, bubini bu-bu-bu! Ej, padanco pa aploku, palaid lielo riksi!“

Un Kukažiņa sniedz pa vārtu starpu vērsim zāļu kušķi.

Nāk ganu meitiņa lielām, lielām kājām. Tās kājas pašas nebūtu tik lielas, bet tās pastalas tādas kā laišķas.

„Tās jau, meit, tev nav pa kājai!“ saka Kukažiņa. „Pag, es puišiem teikšu, lai viņi tev pataisa mazas, smukas pastaliņas.“

Un, pirms ganu meitiņa pagūst atsēsties uz nama sliekšņa, lai noautu kājas, Kukažiņas roka zem sagšas sāk savādi kustēties. Ganu meitiņa pasmīn. Viņa šo savādo rokas kustēšanos jau sen pazīst.

„Lūk, še tev ciema kukulis!“ Kukažiņa saka un pasniedz meitiņai gabalu plāceņa, „tāds kā sakrities, nav laba rauga...“

Bet ganu meitai plācenis labu labais. Viņa to ēd nuķiem vien, un Kukažiņai acīm redzot ir prieks, ka bērnam tā garšo.

Tas nu vēl nebūtu nekas. Bet pēc divām

dienām ganu meitiņa dabū pastaiņas gluži pēc kājas, jaunas, dzeltenas, un tās čīkst tik patikami mīksti, kad iet pa zāli. Un tas ir Kukažiņas padoms.

Kā Tilta krogā trūkst un ko Silmačos Kukažiņa it īpaši mīl, tas ir lielais ābeļu dārzs, kurā zied arī puķes, kurā zaļo ogulāji, kur smaržo dievkociņi, kur spīd tumsās korpītes un kur bites laižas no stropiem pretī zilajam debess spīdumam. Kukažiņas galvenais darbs vasarā ir krāt un kaltēt ķīmenes. Bez ķīmenēm Kukažiņai plācenis izliekas nepilnīgs, negaržīgs. Sacīt gan viņa nekā nesaka, ja plācenim uz virsas nav ķīmeņu, bet ar sevišķu patikšanu viņa ēd tādu, kas cepts ar ķīmenēm.

Padzīvojusi nedēļas trīs Silmačos, Kukažiņa sāk cilāt vilnāni. Tā ir zīme, ka tā atkal grib iet uz Tilta krogu.

„Pāliec nu vēl, māmiņ, pāliec pie mums!“

saka Grietiņa. Bet Kukažiņa nevar palikt. Viņai ir tā, it kā kad tai vajadzētu atkal redzēt zivis un vēžus, kuŗu Tilta krogā netrūkst. Viņa pati neēd ne zivis, ne vēžus, bet viņai gribas redzēt, kā vēži čāpā virtuvē pa vannīti. Un tad par visām lietām — sirds nav mierīga par Jūliņu . . . Tā tad jāiet atkal uz Tilta krogu.

Kukažiņa iet pa lielceļu. Arājs aptur vāgā zirgu, plāvējs apstājas, un visi raugās, kā Kukažiņa aiziet uz Tilta krogu, un visi jūt, it kā kad kāds labs gars ietu līdz ar Kukažiņu, jo visi zina, ka Kukažiņa vēl visiem labu: druvām un plāvām, cilvēkiem un kustoņiem. Un gans tur sirdīgo Kranci aizausim, lai tas tik Kukažiņu vien neaiztiktu.

Nav akmens gar visu šo ceļa malu, uz kuŗa Kukažiņa kādreiz nebūtu sēdējusi, nav mīļu vārdu, ko Kukažiņa nebūtu teikusi.

Jānis Jaunsudrabiņš

SAULES RIETS

<i>Slīd upe lēnām.</i>	<i>Kam, ceļniek, steidzies?</i>
<i>Kokos saule riet</i>	<i>Tālāk nav kur iet.</i>
<i>Ar mēļām ēnām.</i>	<i>Tavs ceļš ir beidzies.</i>

*Ja tā, tad, lielais Dievs,
Slēdz manas acis ciet,
Lai varu atpūsties.*

Jānis Jaunsudrabiņš

KAS CILVĒKS IR BEZ DZIMTENES

<i>Kurp tavi prāti traucas, draugs,</i>	<i>Tur katrs savā darbā stās,</i>
<i>Kur domas lidinājas?</i>	<i>Tur atgūsim mēs spēkus</i>
<i>— Jel nevaicā. Sirds sāpēs sauc:</i>	<i>Un visus senču tikumus,</i>
<i>Kaut drīzāk tiktu mājās!</i>	<i>Dievs piedos mūsu grēkus.</i>

*Kas cilvēks ir bez dzimtenes,
Bez tēvijas, bez mājām?
Tik puteklis un pameslis
Zem svešu tautu kājām.*

UGUNS PILSĒTA

Stāsts

Lielais stāvju pulkstenis melodiski nospēlēja pusstundu, kad Geza Maročijs iegāja baroneses fon Arndt svinību zālē. Smagās melnā ozolā grieztās ķeizarvalsts mēbeles snauda aizvilktu aizkaru krēslā — sofa un sēdekļi zem baltiem pārvalkiem, varenais ēdamgalds un flīgelis, pārklāti pelēkām putekļu drānām, dārgās persu grīdsegas saveltas milzīgos cigāros gar sienām. Žuburaina Venecijas lustra, ieskauta putekļu šķidrautā, izskatījās kā zirkneļu aptiklota. Virs kamīna, no milzīga zeltīta rāmja, uz šo snaudošo godību noraudzījās pats Eberhards barons fon Arndts, kavalērijas kapteiņa uniformā — kādā tas komandēja dragunu eskadronu slavenajā triecienā, ko 1. pasaules kara sākumā ģenerālis Kluks vērsa pret Parīzi.

Barons Eberhards fon Arndts bija jauns, skaists un bagāts. Tik bagāts, ka varēja atļauties šad tad aizbraukt pamedīt uz Sudānu. Kamēr viņa daiļā kundze kāvās ar moskītiem Khartumas labākajā viesnīcā, barons dzenāja ziloņus un lauvas, par kuņģiem bija samaksājis angļu pārvaldēm pasakainus nodokļus. Pie ēdamistabas dibensienas uz zebbras ādas zem barona tropu ķiveres sakrustotas atdusējās viņa divstobrenes, medību duncī, spieķis-soliņš un trofejas: zilonkauli, antilopu, gaceļu un gnu rāgi, bet pāri tiem vesels vēdekļis visādu iedzimto duļamo un metamo iesmu.

Eberhards barons fon Arndts krita pirmajā kaujā; ģenerālis Kluks Parīzi nesaņiedza; Vācija karu zaudēja un, līdzīgi neskaitāmu dzimtu bagātībām, pēckara grūtajos laikos izgaisa arī fon Arndtu ģimenes manta. Kad kapteiņa atraitne sagaidīja otro pasaules karu, no visām muižām un namiem viņai bija atlicis vienīgi plašais, greznais, dārgākā Berlīnes rajonā iekārtotais dzīvoklis, kuņģu samaksāt un uzturēt kārtībā nācās bezgala grūti. Gandrīz trīsdesmit gadus baronese fon Arndt bija saglabājusi savu mitekli

neskartu un līdz ar to bijušās godības ārējo spožumu; viņa cīnījās par to visiem spēkiem un līdzekļiem, tas kļuva par viņas dzīves mērķi un uzdevumu. Cīņa patiesi bija varonīga, bet pret otrā kara sākumu sabrukums nobrieda nenovēršams. Karš baronesi izglāba. Uz kara rēķina viņa beidzot drikstēja sašaurināt mājturību. Algot istabenes un virtuveni, kas miera laikos, īgnas par neizmaksāto algu, augas dienas noņēmās pa milzīgo dzīvokli, kara likumi neļāva, un baronese nepazemdamās varēja pietikt ar sētnieces nīpro skuķi, kas, bijādama baronesi kā augstāku būtņi, pasniedza viņai gultā ierasto rīta kafiju un katru piektdienu tāpat par labiem vārdiem un derīgām pamācībām apslaucīja daudzajās istabās liekos putekļus un pārcilāja traukus. Tāpat kā vienmēr, katru svētdienu baronese pieņēma viesus, saprotams, uzspiestās kara taupības dēļ ne vairs greznajā ēdamsalonā, bet buduārā un tālabad ne trīsdesmit frakotas un vakartērpotas labdzimtības, bet divus trīs uzticamākos draugus un draudzenes. It kā maksādama kaņam nodevas arī no savas puses, baronese, pretēji savas dzimtas sieviešu tradīcijām, iedrošinājās pat strādāt sava rajona dzīvokļu pārvaldē. Sestais kara gads sagādāja vēl lielu atvieglojumu. Ienaidnieka uzlidojumi bija Berlīni pa labai pusei sagravuši; baroneses dzīvoklis gan palika neskarts, bet to nedrīk Berlīni pa labai pusei sagravuši; baroneses kārtu un dzimumu, dzīvokļu pārvalde apķīlāja tikai vienu istabu: barona kabinetu vajadzēja izīrēt.

Geza Maročijs jutās glaimots, kad baronese, kas droši bija noraidījusi labu desmitu istabas meklētāju, viņu pieņēma gandrīz uz vietas. No smaida, palocīšanās, diviem ļoti pieklājīgiem jautājumiem, varbūt arī no veida, kā viņš valkāja cimds, turēja dārgo platmali, baronese uzminēja, ka Geza ir no bagātas, cienījamas ģimenes, teicami audzi-

nāts un kopts jauneklīs. Arī Geza tūdaļ neprata, ka tīši mazliet senlaicīgi tērpusies un krāsojusies, korsetu un nesatricināmas pašciņas bruņās iekalusies, baronese nav nekāda parastā istabu izīrētāja. Viņam patika bijušās galminieces līdz galam izveidotās kustības, balss nepielūdzamā, skārdainā skaņa, vārdi, kas ripoja pār plānajām lūpām skopi, neatsaucami, nobeigti, augstprātīgi laipni un ledaini sirsniņi. Viņš ievēroja arī, ka plašā, nopietnā kabineta klubsēdekļi sataupīti pavisam svaigi, daudzkārtīgie logu aizkari smalki un dārgi, ka grīdsega īsta, kamins patiesi iekurināms un asējumi pie sienām slavenu meistarū darināti. Istaba maksāja ļoti daudz, bet Geza zināja, ka nekur citur Berlīnē viņam nebūs melnkoka rakstāmgalda ar zaļsvītrotu malachita tintnīcām, nekur citur uz kamīna nevicināsies īsts bronzas daudzrokainais Šiva, nevaibstīsies no Afrikas pārvestie dieveklī, nemirdzēs Nimfenburgas porcelāns. Svešumā Geza visvairāk skuma pēc sava pārdomāti un gaumīgi iekārtotā dzīvokļa, pilna gleznu un visādu mākslas nieciņu.

Geza jutās radīts vienīgi mierīgai, skaistai dzīvei. Viņš ienīda šo kaŗu, kas visu noārdīja, neko neuzceldams. Kaŗš viņam šķita tumšs, neapzinīgs ļaunums, kā rūsa, kas saēd skaistu kalumu, vai ķirmis, kas posta mākslīgi izgriestu tēlu. Ar skumjām viņš vēroja katru savu tautieti vācu uniformā, ko nelaime bija iejaukusi šajā bēdīgajā afērā. Pats viņš pielika visas pūles un izmaņu, lai attālinātu no sevis visu, kam sakars ar kaŗu un aizmirstu to, ja iespējams, pavisam. Līdz šim bija laimējies. Līdz pat šai pēdējai vasarai kaŗš netraucēja nedz viņa nesteidzīgās studijas Budapeštā, nedz dikās brīvdienas dzimtajā Šamborā, kur māte viņu lutināja kā prazdama. Maroči dzimta piederēja pie vecākām un turīgākām pilsētā. Vēl pavasarī Geza jokojā, ka kaŗš esot spējis vienīgi padarīt laikrakstus saistošākus... bet jau vasarā, pēc Rumānijas sabrukuma, fronte strauji sitās uz ziemeļiem; vajadzēja bēgt.

Māte bija pārāk vecā un nevarīga, lai atstātu ierasto vietu, un Geza devās svešumā viens. Viņš bija kā apdullis. Prāts necentās aptvert notiekošo. Fantāzija pamira, un brīžiem viņš nejuta un neredzēja nekā cita, kā vienīgi to, kas acu priekšā: stacijas, vilciena kupeju, atvērto ceļa kuli, dūmu gredzenus, ko pats smēķēdams izpūta. Un — katrā ceļojumā iemīt daļa romantikas; Geza bija jauns, dēka aizrāva un arī no savas puses, cik iespējams, viņš mēģināja padoties tās skurbinājumam. Ja skatījās tikai uz priekšu, brīžam varēja justies gluži ciešami.

Ja Ungārija kaŗoja par Vāciju, tad vāciešiem vajadzēja gādāt, lai ungāriem dzīve trimdā būtu iespējami patikama. Katrā ziņā strādāt, vai cīnīties Geza nedomāja. Putru vajadzēja izstrēbt tiem, kas to ievārijuši. Savus meklus Eiropas nelaimei viņš jutās bagātīgi nomaksājis, pamezdams mājās tik daudz ērtību un mantas. Smieties par partijas uzaicinājumiem un uzsaukumiem, apiet un piemulķot Hitlera iestādes, likās pati par sevi saprotama lieta, un ja vajadzēja lietot viltu, tas Gezas sirdsapziņu nebūt neapgrūtināja. Gezas mērķis bija kāda pilsēta Vācijas galējos rietumos, kas pēc trešās valsts neizbēgamā sabrukuma droši kristu angļu, vai amerikāņu rokās. Bet pa ceļam viņš aizķērās galvas pilsētā. Tur izdevās no kāda ungāru laikraksta izdabūt „brīva līdzstrādnieka“ apliecību, kas pasargāja no darba pārvaldes; kaŗa dienests ārzemniekus Vācijā neskāra, un kad laimējās atrast jauko istabu pie baroneses, tad katru reizi, ar baudu atlaizdamies platajā dīvanā, sprēgājošā kamīna priekšā, Geza nodomāja, ka personīgi tik briesmīgi daudz zaudējis nemaz nav. Un viņam allaž likās uzjautriņoši, ka tik drausmīgā kaŗā, tik trakā ciklonā, kas postīja un mala Eiropu, pašā viesuļa vidū bija klusuma oāze, kur varēja justies samērā ērti un patīkami. Berlīnē vēl arvienu spēlēja filharmoniki, notika daudzīnātu filmu pirmizrādes, slavenos restorānos pie brangām pusdienām pasniedza vīnus; arī ungāru sabiedrības ne-

trūka. Pi eBerlīnes drupām acs drīz pierada, dienīškās gaisa trauksmes likās nenopietnas — pagaidām Berlīnē varēja dzīvot.

Varēja dzīvot, ja bija markas. Geza tikai brīnījās par neizprotamo paviršību, ar kādu bija devies ceļā. Pirmkārt, viņš nebija parūpējies par noguldījumu kādā Vācijas bankā. Otrkārt, vilcinājies tik ilgi — kamēr fronte sāka rībēt jau pašā padurvē, kad lielajā steigā izdevās paķert līdzī tikai rokas somas, bet lielākās mantas — motorratu, mēbeles, radioaparātu, dārgās grāmatas, pat drānas vairs nevarēja nedz aizvest, ne pārdot, jo pircēji, zinādami, ka bēglis visu tik pat pametīs, solīja pavisam nieku. Māte piedāvāja savas mantotās rotas lietas, bet viņš nesaprotamā augstprātībā tās bija noraidījis. Geza allaž lepojās ar savu mierīgo tālredzību un prasmi iekārtoties, bet šoreiz, kad izmaņas vajadzēja visvairāk, viņš bija izturējies kā niekalbis.

Saprotams, gluži tukšā viņš neatbrauca. Taču Berlīne izrādījās viltīga pilsēta. Vīnu pasniedza tikai visdārgākajos restorānos, bet pusdienas vai vakariņas bez vīna taču nebija nekāda maltīte. Ungārs nevarēja viesmīliem pasniegt skopas dzeļamnaudas, tas būtu pret visām operešu tradīcijām. Stāvēt rindā no paša agra rīta pēc koncertu biļetēm — likās stulbi, bet bez rindas tās maksāja nekaunīgu cenu. Drēbju bija paņēmis līdzī pamaz — ievajadzējās te jauna virskrekla, te kakla saites, te zeķu, te piemērotu kurpju. Šīs mantas varēja saņemt tikai pret preču zīmēm. Šamborā, kur visās iestādēs sēdēja draugi, tādas dabūt bija nieks, bet Berlīnē vajadzēja pirkt par desmitkārtīgu cenu. Un Geza taču nevarēja mazgāties kā vācietis ar mālainajām „vienības ziepēm“, bet labas ziepes Berlīnē svēra vai ar zeltu. Tā sākums krājās pie sikuma, Gezas nauda izkusa neticami ātri. Ātri izmainījās arī dolāri, kas bija iešūti vestē ļaunākam gadījumam, par nieku aizgāja zelta rokas pulkstenis, gredzens ar lielu opala aci, kakla saites pārle, greznī skušanās piederumi, foto aparāts, pat sporta

uzvalks un jājamie zābaki. Tie visi tika iekārtoti, saprotams ar ciešu nodomu izpirkt, bet visi Gezas aprēķini brīnumainā un neizdzīgā kārtā izjuka. Draugi, kas palika Šamborā un solījās aizsūtīt viņa smago bagāžu, nelikās par to ne zinīs, kamēr visi ceļi tika nogriezti. Sekesfehervarā, ap kuŗu cīņas plosījās mēnešiem, dzīvoja tuvi un ļoti turīgi radi. Bet tie, kā nelgas, atbēga Vāczemē tik tukšī, ka Gezam pašam vajadzēja palīdzēt viņiem. Paldies Dievam, Rābā dzīvoja visbagātākais radnieks, krusttēvs Endredijs, ļautrs vecpūsis, ar kuŗu Geza bija pavadījis jau dažu ļabu priecīgu Budapeštas nakti. Bet fronte, kā par spīti, aizķērās pie Platezera, un bagātīniekam nebija vēl iemesla doties ceļā.

Tā pienāca diena, kad Geza, nogaidījis baronesi aizejam darbā, ienāca ēdamzālē. Lielajā dzīvoklī bija kluss kā mūzejā. Geza nostājās mauzolejam līdzīgās, resnām sagrieztām kolonnām rotātās bufetes priekšā. Savas mantas baronese, tāpat kā daudzi veco laiku berlīnieši, nebēdzināja pagrābos vai provincē: bumbas un zagļi tās varēja sasniegt visur. Tāpēc caur slīpētajiem stikliem vizēja vecs porcelāns, biezs kristalls, smags galda sudrabs un pašā dibenā, zem stikla zvana, neliels, bet ļoti skaists un ļoti dārgs ziloņkaula kamīna pulkstenis, bagātīgi rotāts ar zeltu un safīriem. To, parādīdams izcilu žēlastību barona fon Arndta senčiem, bija dāvinājis Cērbstas valdīnieks. Izrādīdama Gezam savu dzīvokli, piemiņas un dārgumus, baronese šo pulksteni apzīmēja par visvērtīgāko mantu.

Ilgi Geza lūkojās bufetē, līdz pēkšņi pulkstenis izgaisa un tumšajā stiklā viņš redzēja tikai savu attēlu. — Svešajā zemē arī viņš pats bija kļuvis svešāds. Seja šaurāka. Tumšbrūnās acis iegrīmušas dobumos un nodziņsušas. Melnīgsnējos vaigos senā, jauneklīgi liksmā smaida vietā gulēja sūra smīna ēnas.

— Vai tiešām Geza Maročijs zags? Kas par riebīgu vārdu — zag. Viņš aizņemsies. Uz pāris dienām. Uz sešām dienām, no trešā

līdz devītajam februārim. Līdz nākošai piektdienai neviens šeit neienāks un nekā nepamanīs. Kas gan nevarēja notikt pa šīm gažām dienām? Varbūt krusttēvs Endredijs beidzot sapratīs, kāpēc Geza viņam tik neatlaidīgi raksta un atsūtīs labu žūksnīti. Varbūt atkal pārraus fronti, tad Endredijs izsprāgtu no Rābas kā korķis no šampanieša pudeles. Geza sagaidītu viņu Berlīnē, sameklētu labāko viesnīcu, aizvestu uz smalkākiem restorāniem — Endredijs bija īsts ungārs — tāds, kādus tos mēdz iztēlot pārējā Eiropā.

Geza norija siekalas — jau vakar vakarā parasto restorāna vakariņu vietā viņam vajadzēja apmierināties ar maizes riecieni. Atēls bufetes stiklā noplaiksnījās un nozuda — ar strauju rāvienu Geza atsita durvis, izņēma pulksteni, iebāza somā un izskrēja no dzīvokļa.

Geza gluži apreiba, kad antikvārs sacīja: „Seši tūkstoši marku.“ — Seši tūkstoši! Tas nozīmēja sešus mēnešus bezrūpīgas dzīves! Ko gan vairāk varēja vēlēties? Pusgadā pasaule būs apsviedusies otrādi. Viņš būs kopā ar krusttēvu Endrediju Kanādā, vai jau atkal atpakaļ Šamborā. Lai top! — Vēlēšanās saņemt sešus tūkstošus bija tik asa, ka Geza aizmirska kaulēties; viltīgais antikvārs būtu summu droši trīskāršojis.

Mirkli, kad vecais senlietu tirgotājs atvēra naudas skapi, atskanēja trauksme. Sestajā kara gadā trauksmes Berlīnē bija visikdienišķākā lieta. Bet visus trešās valsts galvas pilsētā pavadītajos menēšos Gezas logu rūtis nebija pat kārtīgi nodrebējušas. Parasti kaut kur paducināja artilērija, kaut kur it kā pabumboja — kā izskata pēc. Pēdējā laikā viņš vairs negāja patvertnē. Nelikās arī ticams, ka nedaudzo neskarto rajonu dēļ sapostīto pilsētu būtu vērts graut vēl tālāk. Taču antikvārs bija citās domās. Viņš steidzīgi uzmauca kaklā aizsarga acenes un gāzes masku, iekāra plecos milzīgu mugurmaisū un, satvēris katrā rokā pa smagai somai, pūsdams iztenterēja priekšnamā un pa šauru,

tumšu kanālu ienira pagrabā. Pievācis pulksteni, Geza viņam izklaidīgi sekoja.

Plašajā pagrabā ātri pulcējās lielā nama iedzīvotāji. Saiņiem apkrāvušies, viņi apsveica viens otru ar parastajām patvertņu asprātībām: „Sveiki, ilgi neredzētie . . . kopš pagājušās pusnakts!“ — „Vingrošana nodzen taukus.“ — „Pēc kara es būšu diplomēts nesējs.“ — Tērzēdami visi sasēdās savās vietās — pa ģimenēm un dzīvokļiem sagrupētos atzveltnos vai dīvanīņos, kas bija izmikstināti spilveniem un izklāti sedziņām. Saprotais, netrūka arī solu gadījuma iebēdzējiem. Dažs atsita laikrakstu, cits tāpat žāvājās, kantorā skuķi priedējās par pārtraukumu darbā. Ieskrēja bērni, nesdami šuneli, un piečaloja visu pagrabu. Viņi ķircināja suni, kāpaļāja pa divstāvu guļamām nārām, kas, apgādātas ar papīra cisu maisiem, bija domātas ilgākam aplenkumam.

Pēkšņi tirdziņš aplkusa. Visi sastinga kā apburti. Arī bērni. Pat suns pārsteigts pārstāja plosīt paklāja stūri. — Radiotelefons ziņoja stāvokli:

„Smagās kaujas vienības dodas Berlīnes virzienā.“ Ahā, tās nogriezīsies uz dienvidiem, vai dienvidaustrumiem, kā parasti. — Čalas un jandāliņš turpinājās. Pulciņš vīriešu sastājās kādā šaurākā telpā ap sīki gradētu karti un, braukdami pa to ar pirkstiem, sekoja īpašam sīkziņotājam, kas vienmuļi diktēja burtu šifras: „Berta, Berta, Zigfrid, Fridrich, Emil, Berta . . .“ un pavēstīja katru niecīgāko naidīgo avionu virziena maiņu.

Atskanēja tāla dunēšana — lasītāji pacēla galvas no lapām — „Smagās kaujas vienības sasniegušas zenītartilērijas joslu.“ Tad atskanēja savādāki būkšķi. — „Bumbas, vai lielo pilsētas bunkuru lielgabali?“ — Prātoja ļaudis. „Nē, tomēr bumbas.“ Daudzas acis kā nevilus bažīgi pacēlās pret resniem baļķu papildu stabiem atbalstītajiem griestiem. „Oho, kā nober.“ Piezīmēja viens. „Tas ir ziemeļos.“ Vienaldzīgi atbildēja otrs. „Paskat vien, paskat vien, kā zēvelē.“ Sacīja trešais. Dunieni pieņēmās spēkā. „Ak Kungs,

kad tas viss reiz beigsies?" Nopūtās kāda sirmgalve.

Un tad — sākās. Gaisā kaut kas nošalca, nosēcās, un pagrabs saligojās kā zemestrīcē. Augšā grāva un plīsa. Apmetums lielos lēšos lobījās no griestiem. Daudzus nopietnus uzlidojumus pieredzējušie vācieši saknupa solos un aizsedza sejas rokām un elkoņiem. Šalca un dunēja, šalca un dunēja.

Riebīgs nelabums sagrāba Gezu. Pakrūtē iespiedās kā dūre. — Tātad tas bija sagaidīts! Vai sods par viņa vieglo dikdienā dzīvi Šamborā un Berlīnē? Sods par pulksteņa paņemšanu? Vai tiešām viņu sašķaidīs šajā muļķīgajā pagrabā. Geza sarāvās kamolā līdzīgi citiem, bet tad, pamanījis kādu meiteni sēžam taisni, tūdaļ atlicās. — Nē, un gārs nemirs ar liku muguru un — vai gan, pagrabam iebrūkot, nebūs vienalga, kā sēdēs? Bet tad noblāķšķēja tik skaļi un nelāgi, ka likās visas sienas saskaidās greizi. „Dievs, esi man žēlīgs!“ — paspruka Gezam, „tikai vēl šo reizi!“ Sirds sviedās tik traki, ka likās norausies un izlēks pa muti kā gumijas bumba. Kāda būs viņa pēdējā sajūta pirms bezslavas nāves šajā nolādētajā akmens sprostā? Sāpes? Pretīgs belziena nelabums? Acumirkliņa nesamaņa? — Viņš sakoda zobus, lai nekliegtu.

Dunoņa apīmās. — Paldies Dievam, cauri! — Pēdējos mēnešos uzlidojumi nekad nebija vilkušies ilgāk par pusstundu. Viss pagrabs bija pilns smalku kaļķu putekļu kā miglas. Kam bija, tie uzlika aizsarga acenes. Geza ar patiku izlieca muguru taisnu. Viņš dusmojās par savu mazdūšību — līdzko drusku briesmas, jau jābrēc pēc Dieva žēlastības. Cik tur trūka, viņš būtu nozvērējies atdot pulksteni un pat atzīties grēkos, ja vien šoreiz iziet sveikā. Bet Geza sevi pazina, izglābies pulksteni neatdotu vis; gan jau izgudrotu kā aizbildināties Dieva priekšā. Pasmīnējies par sevi, Geza pasacīja dažas asprātības arī kaimiņiem un — atkal sabruka solā: jandālinš sākās no jauna. Atkal šalca, atkal dunēja. Pagrabs ligojās un drebēja,

kaļķu putekli šķīda un smacēja. Geza aizspieda acis un ausis, domās atkal nemitīgi piesaukdams Dievu.

Kāda lūka ar troksni atsprāga. Kaktā nošķīda dzirksteles, bruka ķieģeļi, krakšķēja balķi. Nodzisa gaisma. Atskanēja vaidi: „Ārstu, ārstu!“ — „Mieru! Mieru!“ sauca pavēloša balss. Iedegās kabatas spuldzītes, blāvodamas kaļķa miglā. Pagraba otrā galā kūņojās melns murskulis. Ievainotos kaut kur nesa. Viss ligojās un dārdēja.

Sešas reizes atkārtojās nežēlīgā spēle. Geza tikko nekaucā no bailēm, kas sakāpinājās tik trakas, ka žņaudza un smacēja, darīdamas tīri miesīgas sāpes. Tik ilgi savilkte nervi tik tikko vairs valdījās.

Kad pēc pēdējā viņa, pūlēdamies savaldīt locekļus, kas raustījās kā galvanizēti, Geza rausa no pieres aukstus un lipīgus sviedrus, viņš juta, ka acis kož dūmi.

„Laukā!“ Komandēja valdonīga balss, un pa putekļu krēslu balti nokūpējuši ļaudis sāka plūst kādā sānu ejā un locīties cauri pagraba labirintam. Geza ielūkojās caur skadriņoto logu apgaismotā ambulances velvē un tūdaļ novērsās: grīdu no vienas vietas klāja cilvēku ķermeņi, pār kuņģiem locījās vīri baltos ķiteļos. Kā par brīnumu, neatskanēja neviens vairs.

Pūlis apstājās pie lielām dzelzs durvīm, kuņas atdarot, ar šalti gāzās pretim melns ūdens. Sievietes, mežonīgi ķērkdamas, bruka atpakaļ. Noslikt pazemē, laikam, likās visbriesmīgāk. Grūti sacīt, kas notiktu, ja panikas troksni nepārspētu komanda: „Pagrabam ir noteka! Nebīstieties!“ Tiešām, pārbiedētajam baram ūdens apskaloja tikai zoles un nomurdēja stieplu sietiem aizsegtās šķirbās grīdā.

Āra durvis bija iesprūdušas. Tūdaļ uzlauza rezerves izeju pagraba loga šachtā, un telpa sāka lēnām tukšoties. Dūmi kļuva asāki. Kādas sānu ejas dziļumā redzēja ielikušas dzelzs sijas, ap kuņģiem sprēgāja liesmas. Ap tām pulcējās vairāki vīri pelēkos virsvalkos un ķiverēs. Viņu nesteidzīgās kus-

tības nolija kā balzāms pār Gezas uztrauktajiem prātiem. Tie taču zināja, ko dara. Lieta nevarēja būt pārāk ļauna. Un, jau piemirsis ambulanci un plūdus, Geza sāka apsvērt, kā visiespaidīgāk pastāstīt draugiem un draudzenēm, ko nozīmē atrasties zem bumbu paklāja, cik drausmīgi kauc gaisa mīnas, cik šaušalīgi grīļojas sienas; cik baismīgi dedzis pagrabs, un cik bezbailīgi viņš atstājis to kā pēdējais.

Arī citi likās nomierinājušies. Pētīdami pagraba ieplaisājušos griestus, izgāztās stenderes, izbirdināto ķieģeļu čupas, lieliski atviegloti, bet vēl satraukti un saspīlēti, ļaudis, apmainīdamies asprātībām, gaidīja savu kārtu list vāpētiem ķieģeļiem izmūrētajā loga šachtā. Varēja noprast, ka samocītie prāti vēl lāgā nestrādā — visas asprātības bija pavisam vecas un nodrāztas.

Izkāpšana tomēr ieilga. Katrs kāpējs, pabāzis galvu no šachtas, iesprūda, kaut gan pārējie to mudināja gan vārdiem, gan darbiem. Arī Geza labu brīsiņu draudzīgi bukņija savu priekšlīdēju, līdz pēdīgi pats varēja vingri iekerties dzelzs kāpšļos.

Nekas Gezu nebūtu iztrūcinājis un pārsteidzis vairāk par ainu, kas atklājās izbāžot galvu no šachtas. Nu viņš saprata, kāpēc kāpēji mulsa un vilcinājās. Viņa priekšā nepletās vis pazīstamā un līdz šim bumbu neskartā Aleksandrīnes iela, bet zils kodīgu dūmu blāķis, kam cauri plandījās milzīgas, oranžas liesmu zēģeles. Versme kā no speltas iesitās ģimī. Dūmos bija tumšs kā naktī un reizē — liesmās gaišs kā saulē. Lepnie sešstāvu nami dega uz reizes visos stāvos kā ciklopiski sārti. Aurojošs svelmains orkāns gandrīz pasita Gezu gar zemi un aizripiņāja platmali. Aina bija drausmīga un reizē fantastiska. Kā pūķi šņākdami lidoja liesmojoši dēļi, degošas skrandas plivinājās kā ugunīgi tauriņi, un veseli spieti kvēlošu ogļu un dzirksteļu pildīja telpu kā mirdzoši tropu insekti.

Visos virzienos skraidīja novārtījušies ļaudis, vicinādami rokas un plātidami mutes kā

mēmajā filmā, jo saucieni pagaisa liesmu sprakstoņā un viesuļa rūkšanā. Pagalam apjucis, Geza metās uz vienu pusi — un paklupa, iela bija piebērta ķieģeļiem. Liesmas noliecās līdz pat bruģim, un Geza steidzīgi atlēca atpakaļ pavārtē. — Kā gan ķiverotie vīri pagrabā varēja rīkoties tik mierīgi, zinādami, kāda elle šeit augša? — izšāvās Gezam caur galvu. Tieši blakām, izstrūklo-dama dzirksteļu mākonī, nogāzās degoša sija, viņš izlēca ielas vidū, atkal klupa, iestīga mikstajā asfaltā un, mocīdamies kā muša medū, tik tikko izrāvās uz cietāka pamata. Tad, paslēpis seju aiz somas, metās dūmos skriet uz to pusi, kurp traucās ļaužu lielākā daļa.

Aizbērtajās ielās valdīja neapprakstāms ņudzeklis. Kā skudras cilvēki kūņojās pa gruvekļiem. Sievietes, bērni sarkanām, netīriem sviedriem noplūdušām, nokūpējušām sejām, sastingušām raudu grimasēs. Melnās rokas žņaudza apdegušus saiņus un lupatas. Slapjās segas, kuņģās daudzi bija ietinušies, kūpeja no karstuma. Nelaimīgās mātes cīnījās ar bērnu ratiņiem pa bedrēm, gruvešu grēdām, lūžņiem, dzirkstelēm. Geza noplātīja rokas, gribēdams vienai otrai palīdzēt, bet neizturēja pekles svelmi un dziļi apkaunots aizskrēja gaļām. Kāds pusārprātīgs vecis kaukdams un draudēdams sauca palīgā glābt aizbērtos; tas nogrāba pie rokas arī Gezu. Viņš lēca, rāvās ar visu sparū, vecais izstiepās pišļos un Geza drāzās, vairs nevaldīdams par sevi, kā apdullis, nezinādams kurp. Pa labi un kreisi izplēstām rokām gulēja apdegušie, bet neviens nelikās par tiem ne zinis.

Pie kādas mājas, kas vēl nedega, klāvās pulciņš bēdzēju. Geza krišus iekrita viņu vidū, nevarēja un nevarēja atelsties un berza dūmu izēstās acis.

Drusku atjēdzies, viņš sazīmēja vietu, kur atrodas. Viņpus ielas liesmoja pazīstamas bankas herkuliskiem kariatīdiem greznots portāls, virs kuņa tagad rēgojās vienīgi salocītu, nokaitētu dzelzs siju režģis. Notēmē-

jis virzienu uz Šprē upes pusi, Geza ierāvās apkaklē, aizklāja seju ar mutautu un no jauna metās dūmu un liesmu aizkarā. Atkal uguns laizījās turpat virs galvas. Laika degļa bumbai sprāgstot, acu priekšā sagāzās milzīgs nams, pildīdams gaisu ar kaļķa šķembām un smaciņiem sikstiem putekļiem. Tad — vesels klājiens kvēlojošu ogļu un baļķu. Ugunsprove! Skriešus! Lēkšus! Akls no dūmiem, sviedros slapjš, tikko jaudādams ieraut divāšu gārdošajās plaušās, Geza izstreipuloja saārdītajā krastmalā, kur vismaz liesmas nevarēja viņu vairs aizsniegt un arī dūmiem bija vairāk telpas.

Noslīdzis četrpārus, pieklāvies saskaldītajiem krastmalas granītiem, Geza izraudāja gružus no iekaisušajām acīm un izklepoja putekļus no krūtīm. Visa gaŗā krastmala dega kā viena vienīga virmojoša uguns siena. Nekad Geza nebūtu ticējis, ka mūra un betona īres kazarmas spēj tik nešpetni degt. Liesmas šāvās desmitiem metru pāri jumtiem kā milzīgas zvērojošas strūklakas, mazgādamas sarkanus dūmu baldachinus virs sevis. No šķērsielu dūmainajām mutēm, lēkdami pāri apdrupušajiem gruvešu zobiem, iznira arvienu jauni ļaužu bari un drūzmējās upmalā.

Arī viņš krasts dega, bet tikai atsevišķās vietās. Pa pussagrauto tiltu Geza pārgāja pāri upei. Jo tālāk atkāpās, jo varenāka vērtās aina. Uguns pilsēta Berlīne dega. Melni mutuļi milza pār bezgalīgajām saka-pāto namu virknēm. Kolosālas liesmu otas rakstīja uguns zīmes piekūpējušajos padebešos. Lija plēnes un kvēpi. Kvartāli un kvartāli gulēja saberzti gružos. Visur rēgojās sašķaidītas, saberztas, pārgrieztas ēkas. Norautas sienas atklāja dzīvokļus. Dažā, kā par brīnumu, neskartas gultas svērās pāri bezdibenim. Citur smagas podiņu krāsnis kā pielipinātas karājās pie mūriem. Vēl citur septiņos stāvos septiņas izlietnes cita virs citas kā bruņu utis pieplakušas pēdējai sienai — bija viss, kas palicis no cēla nama.

Ielu asfalta garozas gulēja sagrūstas blāķos

kā lopu rauši. No pārsistajiem gāzes vadiem rūkdami šāvās augšup gaišsārti liesmu stabi. Citur saspārdītie ūdens vadi skaloja pāri ielām platas dubļu straumes. Automašīnas, ielu dzelzceļa vagoni, pārvērsti lūzņu pikos, bija izgrauti cauri sienām veikalos un reizēm kā neglīti izaugumi karājās ietriekti otrā stāva logos. Lepnā Anhaltes stacija, pārvērtusies gigantiskā asakā, meta himeriskas ēnas pār neatrežģījamos mudžekļos sakamolotajiem sliežu ceļiem un nogāzto gaisa tiltu fermām. Pie nesagrautas fasādes paglābušies ceļotāji tupēja uz somu kaudzēm un neziņā lūkojās visapkārt.

Ielas mudžēja pārpildītas kā svētkos. Gan tukšā, gan nešļāvām apkrāvušies ļaudis plūda visos virzienos. Gaisa virmoja no kņadas, kaut gan šeit, tālāk no ugunsbriesmām, visi snāja drūmi un mēmi. Daudzās vietās, pie sienām, pavārtēs redzēja guļam apsegtus ķermeņus.

Satricināts, bet salts Geza vērās postazās. Viņam te nebija ko vaimanāt. Savas asaras varēja pataupīt dzimtenei. Šambora, Budapešta gulēja drupās, nopostītas varbūt vēl baigāk nekā Berlīne.

Dzimtene . . . bet, kas noticis ar viņa Berlīnes mītni?! Ar baroneses dzīvokli? Kā dulns, kā apstulbis viņš te mētājās apkārt, nemaz neieģizdams, ka arī pašam ir mājas. Viņš metās turpu. Naski knaukšķinādams soļus, viņš aplēsa, ko ļaunākā reizē būtu zaudējis: labus, ērtus rīta svarkus, rīta kurpes ar zvērādas oderi, dažus zīda kreklus, vasaras uzvalku, kas jau bija kļuvis nmoderns, divas ceļa somas un . . . dažus niekus, uzņēmumus, piemiņas, kas varbūt sāpēja visvairāk. Citādi viss vērtīgākais bija cietis mazāk nekā varēja domāt. Vienīgi apkakle bija apsvilusi. Arī uguns viesuļa norauto cepuri viņš bija attāpies pacelt. Un . . . tikai tagad Geza to atcerējās — dārgais pulkstenis arvienu vēl bija somā pie rokas. Acumirkli visas domas samalās nūklī, no kuŗa iznira nejauka, bet nevaldāma cerība — kaut baroneses nams būtu drupās. Tad viņš varētu

paturēt pulksteni ar mierīgu sirdi. Pat ja dzīvokļa iekārta būtu izglābta — aizdomas skartu vienīgi glābējus.

Neziņa smacēja. Geza laidās tecīsus.

Glūži bez elpas apskrējis pēdējo stūri, viņš iecirtās kā miets — nams, kuŗā viņš dzīvoja, dega gaišās liesmās!

Pirmā sajūta bija izbailes. Tad — mieru! Turies! Esī gudrs! Cik brīnišķi reizēm nesa-pinās apstākļi, tāpēc nepārsteidzies! — Auksts drudzis kratīja visu miesu. Elpa ap-sīka. Drebēdams un tikko turēdamies kājās, Geza lēnām tuvojās nelaiimes vietai.

Bariņš ļaužu stāvēja mājas priekšā. Pašā vidū baronese fon Arndt. Vecā dāma izska-tījās baigi: mati mežonīgi izspūruši, kažoks apsvilis, viena uzacs nosvilusi un skropstu krāsa notecējusi garās svītrās pāri vaigiem. Allaž tik rūpīgi nokoptā, nesatricināmā cienā maskētā seja bija nožēlojami pārvērsta un sašķobīta. Nekas vairs neliecināja par seno galminieci.

„Tur deg mans dzīvoklis; tur sadeg mana manta!“ Viņa aizsmakusi un ķērcīga nemi-tīgi atkārtoja katram, kas pienāca tuvāk.

„Tur deg mans mitekļis!“ Viņa uzsauca arī Gezam. „Skatieties, deg! Nebīstieties, pieejiet tuvāk. Tur sadeg baroneses fon Arndt nams.“

Viņa piegāja liesmām tik tuvu, ka mati virs viņas pieres sāka čokuroties un dzirk-steles un plēnes nolija pār viņu kā melns un dzirkstošs lietus. Gandrīz ar varu Geza at-vilka viņu nost. Baronese ieskatījās viņam sejā un pazina.

„Tas esat jūs. Nelaimīgais! Bet ... jūs esat nabags, taču vēl jauns; es esmu nabaga un veca. Tur sadeg vairāk nekā manta. Tur sadeg visa dzīve. Nekas, itin nekas nav iz-glābts.“

Geza ievēroja, ka pārējie stāvētāji, baro-neses kaimiņi, vairs neuzlūkoja viņu ar se-nāko bijību. Baroneses godība dega, viņas spožums un burvība bija beigtas, notika tas, no kā baronese bija baidījusies visvairāk, kāpēc trīsdesmit gadus līdz izmisumam

cīnījusies ar trūkumu un likstām — ļaužu acīs viņa bija vairs tikai veca sieva, ubadze, kuŗas vienīgā manta — novalkātais un ap-svilušais kažoks.

Kā galma feierverkā, grezna dzirksteļu kaskāde nozibēja apkvēpušajā graustā — izdegušās sijas lūza un kopā ar degošo grīdu un mēbeļu paliekām kā zelta ūdenskritums izbruka cauri visiem pieciem stāviem. Gaisā izšāvās un ilgi lidoja melnas plēnes, kā no senām pilsdrupām iztraucēts samta sikspār-ņu bars.

Geza cieši žņaudza somas rokturi. Sma-gais pulkstens patikami kausēja roku. Tas piederēja viņam. Elpa kļuva viegla un salda. — Seši tūkstoši marku, seši mēneši bezrūpī-gas dzīves, iespēja aizbraukt no šīs elles un apmesties, kur patīk gulēja smagajā somā. Nevienš nekā nevarēja viņam pārvest. Ba-ronese par vēlu bija pārsteigusies no darba mājās. Dzīvokli neviens nebija paguvjis ieiet. Nevienš nezināja un nevarēja zināt, vai kas paņemts vai nē. Un pat ja rastos aizdomas, sāktu pētīt krāšmatas, neviens nekā neva-rētu pierādīt viņam par ļaunu. Baismīgais uzlidojums bija izglābis viņu tāpat kā kaŗš savā laikā izglāba baronesi.

„Nabaga un veca!“ Atkārtoja baronese, nosmiedamās gurdiem, vecišķiem, neskanī-giem smiekliem, kas drīzāk izklausījās kā šņuksti, un — noslaucīja degunu plaukstā kā tīrgus sieva.

Un piepeši, pats nesaprazdams kā un kā-pēc, Geza izrāva pulksteni no somas, iespie-da baronesei rokās un sauca:

„Kundze! Es esmu nelietis, es esmu zaglis! Es paņēmu jūsu pulksteni!“

„Paņemāt pulksteni? Labais cilvēks!“ Ie-klīdzās baronese, sagrābdama savu pēdējo dārgumu, un nemaz neklausīdamās Gezas valodā.

„Jūs paņemāt pulksteni! Kad jūs to pa-guvāt? Vai ieskrējāt liesmās? Jūs esat īsts bruņinieks, mans kungs. Paldies!“

Baronese saslējās stalta. Nē, viņa vairs

nebija veca ubadze, bet atkal baronese fon Arndt, gan nelaimē, bet nesalauzta. Piespiedusi dārgo pulksteni pie krūtīm, viņa cēlā kambarkundzes soli izgāja caur pūli, kas goddevīgi pašķirās viņas priekšā.

Tukšām acīm Geza nolūkojās, kā aiziet seši mēneši bezrūpīgas dzīves, iespēja aizbraukt no šīs uguns pilsētas un apmesties, kur patik.

Aiz muguras atskanēja dzidri smieklī. — Bērni jau rotaļājās ap jaunajām drupām, raustīja apgāztā tramvaja vagona zvanu, uzjautrinājās par audumiem, ko gaisa spiediens bija izrāvis no logiem un spocīgi iekarinājis kokos, vai stieplēs.

Un raugi, vēl baroneses namam kūpot un tvaikojot zem ugunsdzēsēju strūklām, cieši blakām atvērās maiznīca un krodziņš. Veiklas rokas acumirkli aizklaudzina izgāztās rūtis ar papēm un finieriem. Jau sapulcējās sievas ar groziem, dažs ugunsdzēsējs pieskrēja pie bufetes izskalot dūmu izkosto rikli. Berlīne dzīvoja tālāk.

Tikai Geza jūtās bezgalīgi noguris un salauzts. Kā pa miglu viņš ļāva sevi aizvest uz cietušo un izglābto patversmi kādā sko-

lā, pilnā drūmas kņadas un smacīgas ēdiena dvingas. Tur viņam pasniedza tasi stipras kafejas, dažas cigaretes un sauju konfekšu. Desmit konfektes par izpostīto dzīvi bija valdības noteiktā deva. Viņš nolida bezpajumtnieku guļamā telpā, kur caur izbirušajām rūtīm strāvoja vējš, apsēdās uz nāras, atspieda galvu delnās un pēkšņi pamanīja, ka asaras straumēm līst caur netīrajiem pirkstiem.

Geza rīstījās un šņaukāja, velti pūledamies novaldīties, un beidzot atļāvās raudām kā mazs bērns. Viņš raudāja par visu. Par pārciestajām bailēm un briesmām, par atstāto un izpostīto dzimteni, par labajām dienām un izpostīto bērniņu Šamborā, par veco māti, kas palika viena likteņa ziņā, par tagadējo bezcerīgo postu un nabadzību. Bet visgaužāk viņš raudāja par to, ka, izdarījis labu darbu, cēlāko savā mūžā, nejut visjauku apskaidrību un klusu prieku, bet rūgtu, dedzinošu nožēlu. Geza neraudāja par pamestajiem tūkstošiem, bet par savu zemo dabu, par cilvēka zemo dabu, par nespēju sajust atteikšanās un labdarības prieku, vienīgo algu par labiem darbiem.

Kārlis Ābele

PĒDĒJAIS PĻĀVUMS

Anno Domini 1703

Balāde

*Vecā Matīšu krogū pilni kambari viesiem —
Cara Pēterā ļaudīm. Zibot smaļotiem iesmiem,
Cara pavēli pilda: nāvē, dedzina, posta.
Jožas Matīšiem apkārt sūru nedienu josta.
Bet tad pēkšņi no sirām svešie nepārnāk mājās:
Viņus velēnu smagums blīvi apsedzot klājis.
Sargot savējo sētu, zemnieks uzņēmis karu,
Stiprais kalēja Mārtiņš visus pulcina barā.
Izkopts, galiski sieta stingrā arāja rokās,
Galvas nopļauj kā dadžus, šalcot varenos lokos.*

Runga, sprigulis, cirvis — visi zemniekam draugi —
 Lai tik sirotājs rādās, lai tik dedzināt rauga!
 Vairās virsnieki vadīt vīrus velēnu veļos:
 Daudz ir paegļu biezu, tumšu egļu pa ceļiem,
 Un no paegļa katra, un no egles un priedes
 Nikni zibinot izkopts svešos jātniekus biedē.
 Lādas pulkvedis, žņaudzot smagā zobena spalvu:
 — Man ar kalēju plūkties! Nu mans gods ir pagalam! —
 — Es to vedīšu šurpu, sietu mezglotām cilpām —
 Dēls teic pulkvedim sparīgs: — tad var zemnieki svilpot,
 Kalējs, sātāna šūpots, augstu karāsies zarā! —
 Dēls ir pulkvedim līdzī nācis Ziemeļu kaņā.
 Un viņš, pakaviem šķindot, zibot piecdesmit iesmiem,
 Aizjāj, māmuļu Volgu minot jūsmīgā dziesmā,
 Un viņš atvadās mādams, zobiem pavizot smaidā:
 — Tēvs, ar kalēju drīzi mani pārnākam gaidi! —
 Paiet dienas un naktis. Netik pulkvedim dzirot —
 Nejūt pārnākam dēla, nejūt piecdesmit vīru.
 Pavēl pulkvedis palaist ziņu kārīgu ļaudis:
 Cauri kaļiem un sērgām mirgo skanīgā nauda.
 Kas grib sarkano zeltu satvert rievotā saujā,
 Zelta smagumu sajūst, pilnu riekšauju kranjot,
 Tas lai atnāk pie manis — došu viņam šo balvu.
 Tikai . . . jāpaņem līdzī maisā kalēja galva . . .
 Sārtā norietā sēžot meldru liganā krēslā,
 Krogū pulkvedis vēro kaktos salienam krēslu.
 Loga zemajās rūtīs kvēlo sarkana gaisma,
 It kā pasaule visa degtu, asinīs kaistot.
 Sardze steigdamās ziņo: ievests kambārī plašā
 Zemnieks esot ar ziņām, teikšot pulkvedim pašam.
 Uzlec pulkvedis, steidzas, nožvadz sudraba pieši.
 Telpā kareivji spiežas, apli noslēdzot cieši.
 Zemnieks noguris raugās, maisu turēdams rokās.
 Prom pa klonu no maisa sīka straumīte lokās,
 Sārta, velkana plūsma. Un kad pagājis brīdis,
 Pile pakšķot no maisa nokrīt smagi uz grīdas.
 Skatās pulkvedis stīvi, blenzdams lūkojas maisā.
 Vārda nesakot, steidzas naudas maisiņu raisīt,
 Zelta naudu kampj saujā, cik vien satvert var pirksti,
 Steigā uzbeņ uz galda. Zelts met mirgodams dzirkstis,
 Zelts deg sarkanās liesmās sārtos saulrieta staros,
 It kā sarkanas zivis zibot spēlētos baros.
 Zemnieks noskatās zeltā gurdiem vienalgas skatiem,
 Izrauj laukā no maisa galvu turot aiz matiem,
 Uzsviež galdā uz naudas sārti dzeltenā klāsta.
 Pajūk dzeltenā zeltā sīkas asiņu lāses.

Sīkas asiņu lāses saules norietā baigi
 Deg un kvēlo kā granāts zelta kaluma zaigā.
 Klusums pārņēmis telpu, klusums kambarī valda,
 Tikai, triecienā nogrūsts, zelta gabals no galda
 Ilgi ripo pa klonu, sīkā balstiņā skanot,
 Ritot ķieģeļiem pāri lēkā, virpuļo, klanās,
 Kamēr apgulstas beidzot, smalki džinkstot un zvanot.
 Sirdi pulkvedim graiza aukstas, neasas dzirķles —
 Dēla nocirsto galvu pazīst pulkvedis mirklī.
 Zobiem pavizot baltiem, lūpas sāpīgi smaida:
 — Vai vēl, tēvs, tu arvienu mani pārnākam gaidi? —
 Baigo klusumu pārtrauc īsa pavēle barga —
 Satvert zemnieku cieti pavēl pulkvedis sargiem.
 Tomēr tvērēju aplis paliek manāmi platāks...
 Zemnieks nometis svārkus. Svešie izbrīnā skatās:
 Sārtā norietā trumi miesā lāsojas palsi.
 Zemnieks iesmejas grīni. Runā gurusā balsi:
 — Nāvi nes mana elpa, sērgu izplata tuvuums,
 Apkārt sējas kā sēkla mēra indīgais puvuums.
 Vesels nespēju aizdzīt jūs no Matīšiem projām,
 Izkopts kaut arī plāva galvas asi un nojām.
 Tagad, aiziedams veļos, vērdams velēnu vērtus,
 Talkā piesaucu sērgu. Esmu kalēja Mārtiņš.
 Manu gribējāt galvu nopirkt, maksājot zeltā.
 Pats to atnesu šodien... un vēl otru... par velti...
 Šausmās stinguši vīri mana drebuļus aukstus.
 Liekas — mugurai pāri vilktos ledaina plauksta,
 Bet tad izbailēs seglos visi saklupa ātri,
 It kā ķermeņi kultu asa dzēlīga nātre.
 Un vēl aizjājot likās elpa stājamies kaklā,
 It kā izkapti celtu sērga plāvumam aklam,
 It kā sanētu svilpjot saltais asmenis gaisā.
 Prom! Lai nozibot pakavs smiltis kapādams kaisa.
 Mirkli vēlāk neviena neredz plašajā telpā.
 Tikai sabrūkot Mārtiņš elpu pēdējo elpo.
 Saules beidzami stari rūtis kveldina sārti.
 Plāvis pēdējo riezi, aizmieģ mūžībā Mārtiņš.

Vecās chronikas raksta: Lielā Ziemeļu karā
 Krievu kaņaspēks postot gāja Matīšiem gaŗām.

VĒSTULES

Atmiņas un pārdomas

Varbūt visdziļāk cilvēks sevi atklāj vēstulē — ja viņš to grib un prot. Kautrā un biklā mīlestība, arī svelmainā kaislība, arī rūgtums, arī dzēlīgā ironija, jā, pat naidis bieži vien visistāk, visbrīvāk izpaužas ne satiekoties ar mīlestības un labvēlības, vai naida objektu, ne viņam acīs raugoties, ne viņa atbildes, varbūt, gaidot, bet vēstulē ar viņu sarunājoties. Vēstulē arī visvieglāk kādam ko lūgt, vēstulē visvieglāk kādam ko liegt.

Vēstules cilvēks sūta un saņēmu visu mūžu. Nav gan cilvēka, kas ne reizes nebūtu saņēmis nevienu vēstuli, jeb kādu oficiālu paziņojumu, jo arī šādus paziņojumus liek aploksnēs un sūta. Bērnībā es gan šad tad domāju: nez, vai čigāni arī saņēmu vēstules? Un kāda adrese varētu būt tādai čigānam sūtāmai vēstulei? Taču ne uz mežu? Bet kurp tad?

Vēstules saņēmu un sūta arī cilvēki, kas paši neprot ne lasīt, ne rakstīt. Arī tādu cilvēku dzīvē vēstulēm liela nozīme; gan jau tuvumā gadās kāds, kas prot izlasīt, prot uzrakstīt atbildi. Bērnībā, atceros, pie manas mātes reizēm nāca tāda pamaza, plata sieviņa; lai mana māte izlasot: lūk, ir no meitas atkal grāmata — veci cilvēki jau sauca vēstules par grāmatām. Māte lasīja, vecenīte klausījās, ar seju, acīm un sirdi sekodama lasītam, reizēm pārtraukdama: „Kā, kā viņa tur raksta? Izlasi nu šito vēl reizi!“ — vai arī: „Diez’, ko viņa īsti domā, šitā rakstīdama? Vai Die’, vai Die’!“ — Pagāja gadi, daudzi gadi, nebija vairs ne manas mātes, ne tās vecenītes, bet mūsmājās joprojam bija saimniece, pie kuņas griezās rakstīt nepratējas. Tā saimniece bija mana sieva, un pie viņas nāca laukstrādnieces polietes, ievestas no tādas puses, kur ar skolas mācībām, laikam, tikai šā tā... Sieva rakstīja

krievu valodā, un tur bija daudz sveicienu šim un tam.

Cilvēks raksta un saņēmu vēstules visu mūžu. Pirmā vēstule, ko bērns saņēmu vai nu no otra bērna, vai no tuva lielcilvēka, ir, tā sakot, ievēdēja cilvēku sabiedrībā. Pirmā vēstule! Tā rāda, ka rakstītājs, vai saņēmējs nav vairs gluži mazbērns. — Pirmo vēstulīti saņēmu jau desmit gadu vecumā no kāda puikas Ādolfa netālos kaimiņos — mazu salocītu papīrīti. Neatceros, vai tur daudz kas vairāk bija par „kā Tev labi iet?“ — bet es biju priecīgi satraukts un pat tā kā lepns. Atbildēt diezīn vai atbildēju; ar rakstīšanu man gāja tikpat grūti, cik ar lasīšanu viegli.

Pagastskolā (mēs tagad sakām: pamatskolā) zēni viens otram — īpaši pa vakariem — traki mīl rakstīt vēstules, kaut tikai no viena sola otrā, kaut nekā vairāk nebūtu ko rakstīt, kā tas pats „kā Tev iet? Man iet labi. To raksta Tavs draugs (var būt arī: drauks) — tāds un tāds.“ Bet burtus rakstīt puisīši iemācījušies, un jaunā prasme kļuvusi tik pievilcīga rotaļa. Vēstules jāraksta, lai papīru ņem kur ņemdams.

Kad biju pagastskolu beidzis un jau citā skolā, man pēc kāda gada atrakstīja vēstuli viens no bijušiem biedriem, labs draugs, arī Pēteris, iešot dievgalda mācībā un tad tūliņ mācīšoties amatu — neatceros, kādu. Vai es ar domājot par kādu amatu? Šī vēstule bija sūtīta pat pa pastu. Man bija, pirmkārt, parastais slinkums, otrkārt, kauns stāstīt, ka nedomāju par amatu, bet par tālākām skolām; viņš jau nespēja tādas apmeklēt. Tā nu šī Pēterļa vēstule palika bez atbildes. Nu — ar manu skološanos jau arī nekas liels vis neiznāca. Un amatu, diemžēl neesmu spējis iemācīties nekādu. Droši vien,

neiemācīšos vairs arī... kaut to pavēl bargais laikmets.

Kad cilvēkam kādas bēdas, kad ir skumji un vientulīgi, viņš raksta. Bērns svešumā — svešā pilsētā vai citur — tālu no vecākiem, skolā vai citādā dzīvē aizvests, nomokās ar bēdām, ar žēlām vecāku un tuvinieku ilgām. Viņš tiem raksta: „Miļo tētiņ, miļā māmiņ, es vienādi vien par Jums domāju un gribu zināt, kā Jums iet. Man nemaz neiet labi. Man“... un tad šis nelabums tiek tik ļoti sirsnīgi un vientiesīgi izstāstīts. Ir jau arī gaišākas, priecīgākas vēstules vecākiem. Rakstītājs, vai rakstītāja ziņo par sevi šo un to priecīgu un apjautājas: Vai rudens ābelei noņemti āboli, vai bērņajai ķēvītei kumeliņš atnācis?

Skolā puikas raksta vēstulītes ne tikai viens otram, zēni raksta arī meitenēm. Tās nu ir pirmās mīlestības vēstules — vienalga, vai nu mēs šo mīlestību liekam pēdiņās, vai neliekam. Tikai — tikai dažreiz šādām vēstulītēm (vai vienkārši zīmītēm) ir kļūmīgas sekas. Reizēm šādas vēstulītes saņēmjēja jūtas sievišķīgi glaimota: nē, kas to būtu domājis, ka tas puika... hi, hi... Bet gadās arī, ka tāda iecerētā sevi jūt vēl tikai par bērnu un nemaz īsti nesaprot, ko tas rakstītājs grib: vai Die', cik traks puika! Un viņa jūtas kā apvainota, kā izģēkota... Sūdzas un rāda vēstulīti mātei, vai skolotājam. Tad nu vēstules sacerētājs var piedzīvot nepatīkšanas, var pirmo reizi just, cik ļoti tuvu mīlestībai ir bēdas. Tā tas bija šo rindiņu rakstītājam, gan jau pusaudža gadus, 15 gadu vecumā, draudzes skolā. Biju visu rudeni, ziemu un pavasari pilnīgi mīlas slims, kā saka Jaunsudrabiņš. Meitene, kuŗa man tik ļoti patika, gan sevišķi neizcēlās ne ārējā daiļumā, ne gudrībā, bet domas par viņu mani mocīja dienās un naktīs. Drīz skolas gadam jābeidzas un — ak Dievs! — vārbūt šo meiču vairs neredzēšu. Man jātiek ar viņu skaidrībā. Uzrakstiņu gaužam lirisku vēstuli un nemanīti ieliku meitenes skolas grāmatā kādā stundas

starpbrīdī. Bet meiteni šī mana atklātība kaut kā ļoti bija aizvainojusi un viņa manu sacerējumu nodeva vecajam skolas pārzinim, kas gribēja, lai viņu godina par skolas kungu. Es gan nezināju, kas ar vēstuli noticis. Meiča vēstuli dabūja, cik atceros, piektdien, sestdien skolas kungs man sacīja, lai es pēc stundām neejot tūliņ mājās, lai ienākot pie šā. Bet es... es tiešām aizmirsu, ko skolas kungs bija piekodinājis un devos mājup; es taču nezināju, kādās rokās vēstule; atceros, pusceļā uz māju gan iedomāju, ka vajadzēja taču būt pie skolas kunga, bet ko nu vairs... Biju nezinot izbēdzis nejaukai situācijai, jo skolas kunga istabā man visu skolotāju klātbūtnē būtu aci pret aci jāstopas ar manu iemīlēto apsūdzētāju. Tas viss drīz vien kļuva man zināms. Skolas kungs gan esot gribējis mani kaut kā sodīt (viņš mani ne sevišķi labi ieredzēja), bet abi otrie skolotāji (īpaši jaunā skolotāja) mani aizstāvējuši. Tā es tālākā klizmā vairs nenokļuvu. Bet vai mīlestības apnicināšana, mīlestības nesaprašana nebija bargs sods diezgan? — Te vēl gribētu pastāstīt, ka šim notikumam bija dīvaina pēcspēle... pēc trīsdesmit gadiem, kad mana toreizējā atraidītāja jau sen bija kāda cienijama vīra cienijama kundze un pieaugušu dēlu māte. Rīgā man nejauši kļuva redzams seņs foto uzņēmums: draudzes skolas audzēkņi un skolotāji atlaišanas dienā; starp zēniem es, starp meičām mana iecerētā. Šis vecais uzņēmums izraisīja dzejoli, kur pieminēta toreizējā meitene... un kas no mums iznācis. Dzejoli iespieda ļoti izplatīts laikraksts. Bet šai dzejolī apdziedātā par to tik ļoti sašutusi — tiešām nesaprotu, kāpēc — ka (kā mēdz teikt) pacēlies jautājums par manis sūdzēšanu tiesā... Sūdzēts gan netiku. Bet, tiesas pavēsti gaidot, nopūtos un smīnēju: ak tu dieniņ! — toreiz mūsu mūža saulīte bija tikko pakāpusies; trīsdesmit gadi pagājuši, nu tā jau slīd uz rietu, bet mēs turpat vien tikuši: tikai vēstules vietā dzejolis, skolas galda un skolas grāmatu vietā

populāra avīze un mazā baltbārdiņa skolas kunga vietā — laikam svinīgā mantijā tērpts miertiesnesis; līdz apgabaltiesai, cems, šī lieta nenonāktu.

Cilvēkam aizvien tālāk gados iedzīvojušies, mīlestības vēstuļu rakstīšana pieņemams spēkā. Jauneklis aizraksta jaunavai, viņa atbild, sākas sarakstīšanās, kas pašiem rakstītājiem šķiet tik skaista un interesanta. Ja arī papīrs būtu tikai balts, zilgans, vai pat pelēks, šīs vēstulītes liekas visas kā pavasara novakaros rakstītas, maija rietu rožainības caurstarotas. Protams, arī papīrs var tikt iegādāts rožains, vai kaut kā izrotāts. Ak, kas gan nav rakstījis ārēji vai iekšēji rožainas vēstulītes! Pat Prātnieka Andžam Švauksts uzprasa: kam šīs to puķaino papīru pircis, ja ne, lai Lienai rakstītu vēstules? (Neko tuvāku par Prātnieka Andža mīlestības vēstulēm Kaudziši gan nav stāstījuši). — Tai laikā, kad iekrita mana jaunība, dažu jauniešu vēstulēs par zināmu „šiku“ kļuva uzskatīts tāds liriski izplūdis drūmums; jauneklis rakstīja apmēram tā: aiz loga naktī līst, aiz loga skumji raud rudens vējš; arī manā dvēselē ir tāda pati rudens nakts u. t. t.; jaunava atbild: tā tad arī Jūs esat sajutis savā dvēselē tādu tumšu nakti? u. t. t. Par šādām skumjām, par vientulību, par apkārtnes nejēdzību (nemaz neilustrējot konkrētiem piemēriem), par dvēseles ilgām pēc kaut kā nezināma runāts garī, bārstot pa vidu daudzpunktus kā tumši sērīgus smilšu graudiņus, mētājot domu svītras kā kādam pavārgu sāpju kociņam atlēkušās melnas skaidiņas. Pa lielākai daļai aiz šāda palēta ilgu un sēru lirisma neslēpās nekāds pārdzīvojums; ja tāds būtu, tas izteiktos tiešāk, vienkāršāk, spēcīgāk. Bet jaunībā (tiesa, ne jau jaunībā vien!) cilvēks tik labprāt mil viegli papozēt. Zināms, ne tikai ar sērīgumu var pozēt; tas bravūrīgais cinisms, kas viena otra jaunieša vēstulē, var būt vēl vairāk pozēts.

Mīlestības vēstuļu milzīgais nepārtrauktais ritējums laiku gājumos, mīlestības vēs-

tuļu brīnišķā dažādība! Vēstules viegli flirtīgās — un dziļākā traģisma teicējas vēstules; vēstules, kas pauž greisirdības ļaunās mokas — un rindiņas, no kuņģam dvesmo šķīstākā uzticība un padevība, vēstules, kur liegi mirdz baltsārta kautrība — un vēstules, kur ik rinda kā reibīgā ugunī kveldēta. Prātā nāk dažu dzejas darbos dzīvojušu sieviešu vēstules: Tatjānas vēstule Oņeginam, ko kāds krievu literatūras vēsturnieks nosaucis: svētā vēstule; Viktorijas vēstule Johan-nesam, kas viņam saņemama tikai pēc rakstītājas nāves. Abas šīs sievietes — sapņotāja meitene un lepnā — saviem visu mūžu mīlētiem rakstījušas tikai vienu vēstuli, bet tur ielikušas tiešām visu sevi.

Kad vēl biju dzimtenē un mājās, kad sāku domāt par šo gabaliņu, uz mana galda bija treju slavenu mīlētāju pārju sarakstīšanās. Vispirms tur bija viduslaiku teologa un filozofa Abelāra vēstules izglītotajai, ļoti apdāvinātai klostera priekšniecei Eloizei un Eloizes atbildes. Pirms šīs sarakstīšanās jau bija notikusi vesela traģēdija — Abelāra un Eloizes mīlestība, Abelāra noziedzīga sakropļošana, tajos laikos pilnīgi iespējama un parasta. Nu viņi dzīvoja šķirti, varēja tikai sarakstīties, būt draugi tikai iekš Jēzus Kristus. Cik sausas, teoloģiskām pamācībām pārblīvētas Abelāra vēstules, tik dziļš un īsts sievietes mīlestības maigums vizmo cauri Eloizes atbilžu dievbijīgajam saturam. Eloize man liekas viena no vistraģiskākām mīlētājam pasaules vēsturē. — Otrs pāris bija 19. gadsimteņa cilvēki — angļu dzejnieks Roberts Brounings un dzejniece Elizabete Berete. Viņu vēstulēs tik brīnišķīgi izpaustais mīlestības stāsts ietver laiku, kas sākas ar dzejnieka pirmo ciemošanos pie dzejnieces un beidzas ar trausli slimīgās Elizabetes Beretes slepeno aizbraukšanu no tēva nama savam iemīlētam līdz. Arī Elizabetei daudz kas no Eloizes sievišķīgās maigās gudrības, tikai dzejniece, varētu teikt, astrālāka nekā klostera priekšniece. Vispār Brouninga un viņa līgavas vēstulēs pilnīgi pazū-

dis viss jutekliskais, te tikai „gars ar garu jūtās satiekas“. — Šos vārdus pieminot jāatceras tā, kas tos dzejojusi — un trešā pāra sarakstīšanās bija Raiņa un Aspāzijas. Divās mazās grāmatiņās pagūts ievietot gan tikai šīs sarakstīšanās pats pirmais posms, kas rāda, kā sācies tas ceļš, pa ko gājuši divi garā dižie — vienoti dzīvē, dzejā, cīņā. Ja latviešu tauta pacelsies jaunā dzīvībā, ar laiku arī šīs vēstules ieies no Latvijas cilvēcē, tāpat kā cilvēcei pieder abu iepriekš minēto pāru sarakstīšanās. Un radniecīga skaņa triju sieviešu vārdiem: Eloīze, Elizabete, Elza.

Šai vietā sāksim runāt par dzejnieku vēstulēm — vispirms par jauno dzejnieku vēstulēm. Gan redaktori, gan vispār vecākie dzejnieki un rakstnieki tik ļoti bieži saņēmuši iesācēju vēstules ar pievienotiem dzejas vai daiļprōzas mēģinājumiem — lielāko tiesu biklas, godprātīgas, cieņas un pašāpziņas pilnas vēstules, bet gadījušies arī ļoti pašapzinīgi rakstījumi, bijušas jocīgas, vientiesīgas iedomības uzpūstas rindiņas. Vairāk un gan tādas, kas lūdz, jautā un gaida. Gaida liktenīgo atbildi vissvarīgākajam jautājumam: vai esmu dzejnieks, vai neglābjams diletants? vai man ir talants? vai man vērts strādāt un dzejā censties? Kā tiek gaidīta liktenīgā atbilde! Bet ja tā — kaut varbūt saudzīga — cerības nedod, jaunais dzejotājs ar to nevar samierināties: vai tad nu viņš, kas manu dzeju neatzina, ir visgudrs! — ak, ir taču citi pazīstamie dzejnieki, vai redaktori arī vēl; rakstīšu tādām un tādām, sūtīšu vairākiem! — Ja nu kādam iesācējam redaktors vai vecākais kolēģa tiešām atrod talantu, tad jau viņš noteikti atbild: šur tur paslavē, šur tur patirzā kļūdas, beigās laipni skubina strādāt: iznāks! Kad dzejotājs jauneklis vai dzejotāja jaunava šādu vēstuli saņem, tad šī diena ir dažā ziņā skaistākā, spožākā svētku diena viņu mūžā; lai kādu slavu viņi piedzīvotu, šīs pirmās atzinības prieks ir pats tirākais.

Arī pie manis pagājušos laikos griezušies

diezgan daudzi iesācēji ar vēstulēm un darbu sūtījumiem. Bet, diemžēl, itin neviens nav bijis tāds, ko derētu uzmundrināt. Tā arī šie sūtījumi lielāko tiesu palikuši bez atbildes... Manā dzimtā pagastā bija lāga jauneklis, čakls un saprātīgs folkloras materiālu vācējs, slavenu cilvēku autografu krājējs — un vispār smalkjūtīgs puisis, mans īstākais draugs tai pusē. Bet viņš gribēja būt arī dzejnieks — un tas nu viņš nebija. Ne pavisam. Kad divdesmito gadu sākumā dzīvoju Rīgā pie Misiņa, viņš man šad tad sūtīja savus pantiņus, vienu nedzejiskāku par otru. Vecā sētniece, man viņa vēstules pasniegdama, smējās: „Nu jums atkal ligaviņa atrakstījusi.“ Viņam bija sevišķi smalks rokkraksts. Tik grūti bija viņam pasacīt skarbu patiesību, un es, vēstulīti saņemot, allaž domāju: kaut tikai šoreiz nebūtu ielicis neviena dzejoļa! Tad nu es, atbildot, šā tā izvairīgi izrakstījos, ko viņš varēja visādi tulkot. Viņš bija slimīgs un mira trīsdesmitajā mūža gadā.

Vecākie dzejnieki atbild jaunajiem. Daudz bijis šādu vēstuļu, daudz vispār dzejnieki izteikušies vēstulēs — ne jau iesācējiem vien, protams, bet arī saviem tiešajiem kolēģām, draugiem, paziņām, tuviniekiem. Es domāju par divu ģeniālu, raksturā un dzīves veidojumā gandrīz pretēju vīru radītiem milzīgiem vēstuļu kalnājiem, no kuriem viens pacēlies Eiropas rietumos, otrs austrumos. Vienu kalnāju cēlis Gēte, otru — Ļevs Tolstojs. Gēte — radiniekiem, pazīstamiem, draugiem, draudzenēm — retāk jau svešiem, retāk jaunajiem dzejniekiem, rakstīdams izbārstījis vēstulēs daudz, ļoti daudz savas rāmās gudrības mirdzošo dimantu. Tolstojs, no krievu grāfa muižas vēstules visā pasaulē raidīdams, sūtīja tanīs kā kvēlošas ogles savas karstās domas par sava laika sāpīgajām cilvēces problēmām, sūtīja visiem, tā sakot, sava taisni novilkta pasaules uzskata nepielūdzamību.

Domājot par latviešu rakstnieku vēstulēm, kuŗš gan neatcerēsies Rūdfolfu Blauma-

ni! Neviens cits nav jaunajiem dzejas biedriem tik daudz rakstījis, neviens nav viņus tik sirsnīgi mācījis, atbalstījis, sapurinājis. Bet tas, ko viņš saņēma pretī, tas nu bieži jo bieži nebija tas, ko viņš būtu sagaidījis un pelnījis. Jaunie bija jauni, jaunie gāja savu ceļu, bieži vien gluži pretēju tam, ko viņiem rādīja Rūdolfis. Bija viņam jāizbaida no draugiem arī šis tas pavisam rūgts. Bet ne jau šeit Blaumaņa traģēdija pilnām izsakāma... Blaumanim es netiku aizrakstījis; kad viņš mira, biju vēl zēns. Bet mūža tālākā gājumā arī man radās savs Blaumanis, dažus gadus par mani vecāks bibliografs, literatūras vēsturnieks un rakstnieku draugs. Viņš bijis mans īstākais labvēlis, viņš arī man visvairāk rakstījis. Vēstulēs, kuŗu skaits pārsniedza vairākus simtus (tās palika Latvijā), viņš man no visas sirds devis īstus drauga zelta padomus. Un tāpat kā Blaumanis reizēm vēstulēs bārās ar saviem jaunekļiem, arī mans draugs savās vēstulēs reizēm bija gaužam nemierā ar to, ko es biju darījis, vai arī — ko nebiju darījis. Mazāk gan viņš bija nemierā ar manu literāro darbu, vairāk ar manu dzīvot neprāšanu.

Vēstules jāraksta visu mūžu. Vēstulū sūtīšanu un piegādi uzņemas pasts — un pastam šī mērķa sasniegšanā ir tik labi, brīnumlabi līdzekļi: kastītes un iznēsātāji. Nāk atkal atmiņā Latvija, kur mūsu skati tik mīlīgi sastapās ar kāda nama sienai piekļautu vēstulū kastīti. Tas nams bija gan pasta nams lielākās un mazākās pilsētās, gan arī kāds privātnams, gan dzelzceļa pietātnes nams, gan pagasta nams laukos. Ak šis mīļās kastītes, gan zilā, gan tumši zaļā, gan dzeltenā, gan kādā citā krāsā, ar baltas aploksnes zīmējumu kā izkārtņiti — visur viņas it kā neuzmācīgi aicinātu: nāc, lieto mani! Visām kāds caurumiņš, kāda plaišiņa, kas ierīja vēstuli kā mutīte. Reizēm vēstule, iekritusi caur šo mutīti, viegli, bet it kā baigi iegrabējās; tas nozīmēja, ka vēstule viena, ka vismaz pagaidām citu biedreņu tai nav. Bet, ja vēstule ievēlās miksti, tad viņai jau

sabiedrība priekšā. Tā nu kastītē īsu laiku dus kopā šie klusie, bet liktenīgie papīri, atdusas kā kādā likteņa vēstnešu izdales punktā, kamēr sāk tālāku gaitu, kas beidzas ar nokļūšanu saņēmēju rokās, piešķirot šiem saņēmējiem prieku, sāpes, dusmas, skaidrību kādā neskaidrā lietā, neskaidrību citā lietā, kas līdz tam šķita skaidra.

Īsts likteņa sūtnis rādās vēstulū iznēsātājs, pastnieks, kas savā formas tērpā tik veikli un vingri soļo ar somu padusē pa lielu un mazu pilsētu ielām, namu durvīs un vārtos nozuzdams, drīz vien atkal parādīdamies. Mazās pilsētās, tāpat lielpilsētas nomalēs tāds pastnieks pazīst visus, visi pazīst viņu. Viņam iznākot no kādām ne visai liela nama durvīm, otrā stāvā atveras logs un sievietes balss jautā: „Klaviņa kungs, vai man nekā nebija?“ — „Nē, jums vēl raksta. Šeit bija tikai Siļa kungam viena vēstule.“ Un pastnieks pasmaida, piedur pirkstu cepurei un soļo tālāk. — Reiz es gribēju rakstīt stāstu *Pastnieks un šuvēja*. Pavecs puisis, vēstulū iznēsātājs, iemilas daiļā jaunā meičā — šuvēja. Viņam ir spējas rakstīt jaukas vēstules, viņš sāk šuvējai rakstīt, parakstīdamies ar izdomātu vārdu, arī savu īsto adresi neuzdodams. Vēstules jaukas, šuvēja viņam arī atbild. Pastnieka gaitās soļodams, viņš pats aiznes savas vēstules iemilētai. Nosaka: „Jaunkundz’, jums jau atkal bieža vēstule. Jūsu kavalieris būs vai kāds rakstnieks!“ — „Kas nu man, nabaga nesmukam skuķim, par kavalieŗiem,“ šuvēja norūc un pasmīn, bet acis viņai mirdz vien, vēstuli paķerot, pat vaigs viegli iedegas. Bet pastnieks aiziet un iedams domā: sarakstīšanās ievirzījusies jau tā, ka vajadzētu aicināt meiču uz satikšanos. Viņa savā vēstulē jau pati kaut ko uz to pusi ieminējusies: vēlētos labprāt redzēt to, kas spēj tik daiļi just. Bet tad viņa redzēs, ka es tas daiļjutējs. Un tad būs visam beigas. Bet varbūt... varbūt tomēr... Viņš pamet skatu kāda veikala spogulī, dažas sekundes papētī sevi, sašūķ, parausta plecus, steidzīgi iet tālāk, milestības salduma un

šaubu sūrums pilns. Kas galā notika? To es nezinu. Varbūt to varētu pastāstīt kāds no šī gabala lasītājiem?

Vēstules jāraksta visu mūžu. Cilvēkam, īpaši vīrietim, tā sauktajos vīra gados iekāpjot, daudz jāraksta visādas lietišķas un vajadzīgas vēstules, dēvējamas par darišanu vēstulēm. Pēkšņi atmiņā uzaust, ka mans tēvs reiz rakstīja darišanu vēstuli draugam mežzinim; viņi satikās gan bieži — cik tad nu mežniecība tālu! — bet nezina kā bija iznācis, ka bez rakstīšanas nevarēja iztikt. Viņi jau ar mežzini lieli draugi, īpaši pie glāzītes un karšu partijas, bet mežzinis tāds skolots vīrs un mans tēvs klausu laiku cilvēks, kas nav radis rakstīt. Ilgi, ilgi viņš domāja un pūlējās, zīmuli cietajos darba vīra pirkstos grozīdams, kamēr tika galā ar tiem trijiem vai četriem vēstulītes teikumiem. Tad viņš pieaicināja mani, lai es pārskatu, vai viss kā vajaga, un vai kur nebūtu jāieliek kāda zīme. — Turpretī mūsu netālais kaimiņš — tēvs 'am pašam Ādolfam, no kā es saņēmu pirmo vēstuli — ļoti mīlēja rakstīt visādas vēstulītes un zīmītes. Ja kas bija vajadzīgs, tad puisis tika sūtīts pie mana tēva, nevis, lai tāpat paprasa vārdiem, bet allaž bija vēstule līdz, tinti rakstīta, sacerētāja vārds stalti parakstīts. Tēvs smējās: „Nez', vai tas mans nāburgs puisis ar rīko ar šitādām zīmītēm?“ — Visur jau sastopami cilvēki, kam vēstuļu rakstīšana īpaši mīļa, kas ar lielu patikšanu raksta katrā gadījumā — arī, kur bez tā varētu iztikt. Un ir tādi, kas neraksta pat tad, kad tas būtu nepieciešami, kad jānoskaidro kaut kas ļoti vajadzīgs un neatliekams. Bet satiekot tādu cilvēku, viņš reizēm mēdz aizbildināties visai vienkārši: „Tu jau zini: esmu tipisks vēstuļu nerakstītājs...“

Jāsaņem visāda rakstura vēstules. Dažas tik bāli pelēkas, it kā būtu bez vajadzības rakstītas, kaut tā nemaz nav. Tādas vienaldzīgi izlasa, vienaldzīgi nomet pie malas. Daudzas vēstules ir tik liekulīgi saldās kā sacharīnu piesātinātas. Dažas vispār tik ļoti

neīstas, ka šis neīstums vēstules saņēmējam rada taisni fiziskas mokas. Dažas vēstules izlasījušam, gribas notīrīties, nomazgāties, it kā vēstulē bijusi dubļu pika, kas lasītājam ielēkusi sejā. Ļoti drūmā trimdas laikā, pagājušā gada agrā pavasarī, saņēmu negaidītu vēstuli no diezgan maz pazīstama cilvēka. Rakstītājs varbūt bija domājis tikai labu, bet vēstules tonis tāds, ka sirds kļuva vēl smagāka nekā pirms tās vēstules saņemšanas.

Tātad — negaidīta vēstule reizēm var būt ne visai jauka. Bet gadās taču arī saņemt gluži negaidītu jauku vēstuli. Ar ko tādu varētu salīdzināt? Ar dārzā pēkšņi atrastu, svešādi skaistu puķi? Ar pilnīgi necerētu gaiša stara smaidošu iemirdzēšanos pelēki nopietnā dienā? Nē, tas nav un nav tas, turklāt šie salīdzinājumi tādi drusciņ banāli. Jauka negaidīta vēstule ir tik brīnišķīga, ka nav salīdzināma ne ar ko. — Bet vairāk gan vēstules jāgaida, bieži vien ilgi un smeldzīgi jāgaida. Jā, vēstuļu gaidīšana pieskaitāma grūtākām gaidīšanām pasaulē. Tu uzraksti vēstuli (es te runāju par bijušiem miera laikiem), uzlipini marķu, aiznes, iemet tuvumā kastītē. Tu aizej mājās, dari šo vai to, bet dzirdi vilcienu klabam, skaties pulkstenī un zini: nu tava vēstule brauc savam adresātam pretī. Otrā dienā tu garā pacelies apkārtējās telpas zili šaurajam lokam pāri un redzi, kā pastnieks ar tavu vēstuli žigli soļo pa tālas pilsētas ielām. Pret vakaru tu atkal garā esi tai pilsētā un vēro, kā tas cilvēks, kam tu rakstīji, plēš vaļā tavas vēstules aploksni, izņem tevīs aprakstīto papīri, lasa. Nākošās dienās tu atkal vēlētos garā palūkoties, vai tas cilvēks jau raksta atbildi, bet īsti neie drošinies — tu šaubies, vai redzēsi to, ko vēlētos. Bet gaidīt šo atbildi tu jau sāc pēc kādas nedēļas. Protams, tu nesagaidi; tas nekas, vai nu tik ātri var atbildēt; tu taču zini, tam cilvēkam darba netrūkst. Pāiet otrā nedēļa, tu sāc jau drošāk gaidīt; atkal nesagaidi; nekas, būs jau, tikai pacieties. Diena pēc dienas ieiet trešajā nedēļā, tava gaidīšana iekvēlojas aizvien karstāka, bet atbil-

des nav. Aiziet ceturtnā nedēļa, gaidīšana pamazām sāk tevi mocīt; mēnesis pagājis, kopš kastītē iekrita tava vēstule, bet atbildes nav; paceļas jau nelaba nojauta: varbūt atbildes nebūs? Otrā mēnesī gaidīto nesagaidot, šī nojauta kļūst jau par zināšanu. Bet vēl pēc pusgada gluži nav mirusi tāda bikla cerība: varbūt pastā tomēr man kaut kas būs... Notiek arī tā: vēstule saņemta, bet viņā tik maz tā, kas bija gaidīts. Tu lasi vai divdesmit reizes, bet rindas tik skopas, rindas izsaka maz, maz. Tu lasi tomēr vēl, lasi tik uzmanīgi, it kā gribētu rindās sameklēt to, kā tur nav, bet kam vajadzētu, ļoti vajadzētu būt...

Beidzamā vācu okupācijas laikā trīs gadi no vietas dzīvoju lauku vientulībā. Rīgā bija grūti nokļūt. Nākotne tinās tumšā, baigā neziņā. Gars dzīvoja no grāmatām, atmiņām, vēstulēm. Vēstules saņēmu samērā diezgan daudz, nevaru sūdzēties. Bet cilvēki, kas man rakstīja nepārtraukti, bieži bija četri. Ai, kā es gaidīju un atkal gaidīju viņu vēstules! Sirdij straujāk sitot, lasīju gan jau minētā literatūras vēsturnieka paprāvos burtus, gan rakstnieka un skolmeistara grūti salasāmo rokrakstu, par ko smējos: viņa vēstuļu izlasīšanai vajadzētu organizēt veselu komisiju; beigās jau tiku gan ar tām galā, bet katrā daži vārdi tomēr palika nesalasāmi. Kā lasīju dinamiski kustīgā, simtu literāru nodomu pilnā jauneklā mašīnrakstu, kur tik daudz par latviešu rakstniecību, tik daudz ziņu par pazīstamiem rīdziniekiem! Kā gaidīju, kā lasīju draudzīgas sievietes smalkās rindas! Viņa lietoja zaļu tinti, bet šais zaļajos burtos nebija sevišķi daudz cerības; daudz tur bija nevien lietaini pelēku skumju, bet arī pavisam melnu dziļu bēdu.

Kad nu runāts par vēstuļu gafo un grūto gaidīšanu, jārunā vēl par vēstuļu traģismu vispār. Piemērojot vēstulēm salīdzinājumu par balsi un atbalsi, šis traģisms ir četrejāds. Balss ir skanējusi, bet nav sagaidījusi savu atbalsi — tās ir neatbildētās vēstules. Balss

šaubījiesies un nav spējusi tā skanēt, lai atbalsotos — tās ir neaizsūritās vēstules. Balss ir aizskanējusi kaut kur gařām savai atbalsij — tās ir nesauņemtās vēstules. Balss gribējusi skanēt, bet sastingusi liktenīgā mēmumā — tās ir neuzrakstītās vēstules.

Par vēstuļu gaidīšanu, par vēstuļu traģismu domājot, jādomā par tām vēstulēm, kur pats asākais traģisms, pati mocošākā gaidīšana — par kařavīru vēstulēm. Kařavīri vairumā jauni, un viņu vēstules būtu mināmas jau sakarā ar mīlestības vēstulēm. Bet tās, ko frontes kařavīri raksta pazīstamām un svešām meitenēm, tās ir pavisam sevišķa mīlestības vēstuļu suga — tās rakstītas nāves ēnā, rakstītājus apdvesušas mīlestība un nāve kā divas mātes. Nāves tuvums jūtams cauri arī tām rindām, kur būtu vieglprātība un bravūra... Caur aizgājušo laiku miglu smaidīgi pavīd sika aina no strēlnieku gadiem; ierakumos pie Olaines jauns strēlnieciņš taisās rakstīt vēstuli kādai meičai; mazliet vecāks biedrs viņam prasa: kā tu iesāksi? Jaunais: „Es domāju: sveika, tautiete!“ Vecākais: „Nu jā... bet tā tu vari rakstīt arī šādai tādai. Ja tu raksti pasvešai un vēl godīgai meitenei, tad tu viņu uzrunā kā pieklājas: cienījamā jaunkundze!“ Man toreiz nebija ne svešas, ne pazīstamas meitenes, kam rakstīt. Man bija māte, kas mātes mīlestības un raižu satraukumā gaidīja manas vēstules, tāpat kā es viņējās. Bet par to vēl dažus vārdus vēlāk. — Jā, mīļas un glabājamās piederīgo vēstules kařavīriem. Vēl pie kritušiem tās atrod — bieži vien asinīm traipītas, bieži vien ložu plosītas. Un kā mīļie mājās gaida kādu vēsti no saviem kařavīriem, to varam iedomāties. Gaida, gaida, bet šad un tad — un diezgan bieži — arī nesagaida. Un kad, satiekot šāda kařavīra piederīgo, paziņa jautā viņam: „Nu, vai jūsu kařavīrs ir rakstījis?“ — tad jādzird skumīga atbilde: „Nu jau kādi četri mēneši, kamēr nezinām ītin nekā!“ Reizēm pēc zināma laika mājās ienāk bēdu ziņa: tāds un tāds, jūsu vīrs, vai dēls kritis. Bet

gadās arī, ka neatnāk nekāda vēsts un pazudušo ievilcis sevī mūžīgs klusums.

Ievilcis sevī mūžīgs klusums ... Jādomā par manu dēlu. Pagājušā ziemā nesaņēmām nekādas vēstis par viņu. Un taču viņš bija izzinājis, kur mēs mītam, bija mums rakstījis; slimīgs būdams, bija no kaņādienesta atvaļināts un gribēja dzīvot pie vecākiem. Bet mēs, viņa vecāki, saņēmām mūsu bēgļu no metnē daždažādas vēstules, pat ar pavisam nepareizi un nepilnīgi rakstītu adresi, tikai to vienīgo nē! Un viņš .. viņš, varbūt, kā jau nervozs savādnieks, varēja iedomāties, ka mēs viņu nemaz negribam, ka mēs ar nodomu viņam neatbildam. Tad nu viņš bija aizbraucis tālu no mums ... un neviens līdz šim nav zinājis pastāstīt, kas ar viņu noticis. To, par pagājušo ziemu un viņa atvaļināšanu, dabūjam nejauši zināt tikai nesen.

No satrauktās tumšās tagadnes, kur bijis tik daudz iznīcināšanas, domas dodas pagātnē, kur daudz kas tika glabāts un sargāts — arī vēstules. Bija, protams, arī tad nevalīgi cilvēki, bet netrūka tādu, kam laika pa pilnam. Dāmas, arī kungi rakstīja draudzenēm, draugiem un radiem gaŗas, ļoti gaŗas vēstules, veselus plašus sūtījumus, un vēstulei bija tuva radniecība ar dienas grāmatu. Ne velti arī tik daudzi stāsti un romāni rakstīti vēstuļu vai dienas grāmatas formā. Šādas plašas vēstules bija tik pievilcīgas un raksturīgas, izteica un stāstīja tik daudz, ka tika glabātas un krātas. Krājumi auga lieli, tapa īsti archīvi. Tādi bijuši visur, arī Latvijā, un ne jau muižās vien. Kāda bagātība vēstuļu var sakrāties, ja tās nesadeg un nepazūd, ja tās neaizmet un neiznīcina! Tāda bagātība, piemēram, bija saaugusi latviešu lauku inteligēntiem, dižajiem piebaldzēniem brāļiem Kaudzišiem, kam bija pazišanās un nereti arī tuva draudzība ar visiem viņu laikmeta ievērojamākiem latviešiem. — Ar baltām, sarkanām, vai zilām saitēm apsietie nodzeltējušo papīru lapu krājumi, kāda bijušo dienu dvesma plūst no viņiem! Vecās vēstules glabājās galdu vai

skapju atvilknēs, kumodēs, vai šķirstiņos. Laiku laikiem mierīgās svētdienās, vai viegli zeltainās novakara stundās — tās tiek izņemtas, pārcilātas, pārlasītas, un dažā jau apklususi sāpe atkal iesmeldzas, sastopoties ar sen aizgājušā tēva, vai mātes, vai drauga rakstītām izbalējušām rindām — arī, ieraugot mirušās meitas, vai dēla mīlo rokrakstu. Ir arī vecu vēstuļu krājumi, kas aizmirsti dus klētīs vai bēniņos, koka kastēs, kopā ar veciem romāniem, tātad snauz literatūras un dzīves senu romānu lappuses. Lūk, vēl viens traģisms bijis vēstulēm: aizmirstība.

Vēl viens tikai? Bet visām lietām taču ir pats beidzamais — iznīcības, jeb vismaz pirmā veida zaudēšanas traģisms. Arī vēstules var iznīkt, var tik viegli iznīkt, jo viņas jau — tikai papīrs. Kādas mazas Jaunsudrabiņa lugas varone, kuŗas dzīve nelaimes apzīmogota, saka: „Kas iznīcina vēstuli, izdara slepkavību.“ Un tomēr daudzi cilvēki taisni mīl iznīcināt vēstules. Dažs Rūdolda Blaumaņa tā sauktais draugs viņa vēstules nepiedodamā kartā tiši iznīcinājis. Un drausmīgajā kara velnišķības viesulī no degošiem ciemiem, no sagrautām pilsētām gaisos aizvirpuļoja līdz ar daudz ko citu arī sadegušo vēstuļu pelni. Citas vēstules, cilvēkiem steigā bēgot no apdraudētām vietām, palika, kur jau nu bija, kļuva atstātas nezināmam liktenim. Ievērojama latviešu rakstniece sēro par dzimtenē atstātām, dvēselei vistuvākām triju cilvēku vēstulēm: agrā jaunībā aizgājušās māsas, milētā tēva un kāda slavena Eiropas rakstnieka.

Arī man palika tēva mājās itin visas vērtīgās un mīļās vēstules.

Nupat pieminētā rakstniece izteicās: šīs zudušās vēstules viņai bijušas tādas, ka tās viņa būtu vēlējusies ņemt līdz kapā. Nāk atmiņā, ka bijuši cilvēki, kuŗiem vēstules tiešām apglabātas līdz ar viņiem pašiem. Kaudzītes Matīsa atraitne cieši noteikusi, lai visas vīra viņai rakstītās vēstules gulditu viņas šķirstā, viņas pēdējā dusas vietā. No šīm vēstulēm, kuŗās bija viņas mīlestība,

viņas īstākā dzīvība, viņa negribēja šķirties arī nāvē. Tagad vēstuļu rakstītājs, tā, kam viņas rakstītas un vēstules pašas — visi sa-
jaukušies ar Piebalgas smiltīm.

Vēstules jāraksta visu mūžu. Vecu cil-
vēku vēstules lielāko tiesu rakstītas bērniem
— tādiem, kas kaut kur projām. Atkal jā-
atceras viņu laiku vecenīte, kuņai mana māte
izlasīja meitas atlaisto grāmatu, neatceros
gan, vai mātei arī atbilde bija jāaizraksta.
Vēlākos gados pie manas mātes reiz no tu-
viem kaimiņiem, no mājiņas, kas aiz mūsu
dārza, attecēja cita vecenīte, arī ar meitas
vēstuli, bet meitai bija dzīve un darbs Pēter-
pilī, pašā ķeizaru laika Krievijas galvas pil-
sētā. Lasīt šī sieviņa gan prata, bet vēstulē
esot viens tāds vārds, ko šī nevarot saprast;
vecītis, t. i. viņas vīrs, esot kaut kur darbā,
tas varbūt zinātu. Bet arī mana māte tā
vārda nesaprata, bet vārds bija šādā tei-
kumā: „Es tevi un tāpat papiņu reizēm pa
sappiem viņu.“ Tad māte pasauca mani un
es tiku skaidrībā, ka vārds „viņu“ raksti-
tājai uzrakstījis, kā jau pēterpilietei, kriev-
viski, lai gan mūsu burtiem un latviski no-
zīmē — redzu. Vecenīte sacīja: rakstīšot
meitai, lai uz priekšu gan uzmanoties, ka
visi vārdi būtu latviski; ko viņi, veci cil-
vēki, par krievu vārdiem varot zināt.

Māte raksta bērniem! Un man tik dzīvi
jādomā par mātes vēstulēm, ko viņa man
rakstīja, kad biju kaŗa dienestā un kaŗā,
sākumā Krievzemē, vēlāk strēlnieku pulkos.
Šos divus gadus man mātes vēstules vienmēr
atgādināja, ka ir kaut kur pati tīrākā mī-
lestība, pats maigākais siltums, kaut apkārt
viss būtu skarbs, salts un pilns nāves. At-
ceros, cik jauki bija krievos saņemt pirmo
mātes vēstuli — tā noglauda manu sirdi tā,
kā tēva mājās maigi lapots lielās liepas zariņš

noglauda vaigus. Atceros 1917. gada pava-
sari: tūlī pēc Lieldienām bija jābrauc Rīgas
frontē uz pozīcijām, bet es biju bijis slims,
biju netīrs, nelaimīgs un briesmīgi vientuļš.
Tad aizbraukšanas priekšvakarā dabūju ļoti
gaŗu un labu mātes vēstuli, tur bija tik
daudz rūpju par mani; viņiem pašiem, veca-
jiņiem, jau nekas nekaitot. Nu es zināju, ka
arī šis Lieldienas man nav bez mīļa svētku
prieka, bez Lieldienu svētības, un tā man ies
līdzī arī pozīcijās. — Tagad man arī visas
mātes vēstules zudušas.

Cilvēks raksta vēstules visu mūžu. Bet ja
kāda vēstule bijusi pirmā, tad kādai citai
jābūt — pēdējai. Domājot par cilvēka pē-
dējo vēstuli, man tēlojas šāda ainiņa.

Ir kaut kur vecs vīrs. Dzīve iegrozījies
tā, ka visi bērni dzīvo kaut kur projām, ne
pie viņa. Sieva nesen mirusi, un tā nu viņš
mitinās viens pats tādā istabiņā kā paplašā
skapī ar logu. Kādu rītu pieceļas gluži gur-
dens; tā vien kā īpaši smagi pavilkt pašam
sevi, galvu brižiem sagroza savāds riebiņš
reibonis, ļoti patiktos likties gultā atpakaļ.
Viņš iegulstas, aizsnauzas, pamostas, un pēk-
šņi viņam tik dzīvi nāk atmiņā pirmā vē-
stule, ko viņš rakstījis vecākiem sen, mazs
zēns būdams, svešos ļaudīs dzīves apstākļu
aizvests. Vēstule sākās: „Mīļais tēvs, mīļā
māte, man tik bēdīgi bez jums.“ Un vecajam
vīram nāk neatvairāma vēlēšanās: rakstīt
bērniem, vismaz diviem jaunākajiem, kas
dzīvo kopā. Ar pūlēm viņš pieceļas no jau-
na, aizvelkas līdz galdiņam, apsēstas, sa-
meklē visu rakstīšanai vajadzīgo un sāk vēs-
tuli: „Mīļie bērni, man tik bēdīgi bez jums.
Es tik labprāt vēl gribētu...“ bet tad rakst-
tītājs saņem kā sitienu no neredzamas rokas,
apdulst, saļimst. Stājas elpa un sirds. Loks
noslēdzies.

JĀNĪM MISIŅAM

Šī diena izbeigusies, mīlais radniek,
Vairs klusā telpā negaidīsī mani,
Pār jūsu kapu aizskan Kalna zvani,
Un senas meldijas vējš stāstā liek.

Šīs dzīves mums ne mūžam nepietiek,
Cik reižu smeļoties to nēsājām abi;
Par aizmigušo gribu domāt labi,
Mans divainais un spīvais grāmatniek!

Mēs ķildu vedām sīkstū mūžudien
Par baznīcu, par senās sētas godu,
Bet pateicībā pieminu arvien
Es jūs. Un aizejošam roku dodu.

MĀJUP

Pēc zemes tās, pēc dzimtās zemes,
Kur pārkons mākoņavis gana,
Kur birzīs sidrabaini zvana
Ie pa gadskārtu dzeguzes,
Sirds nebeidz ilgoties un tvīkt —
Tā nevar zust, tā nevar nīkt,
Tai jaunās asnos dīgt!

Ko latvis lūdz, reiz debess klausīs,
Sirds zin, sirds zin, tā diena ausīs,
Kas vēl kā neatmaņā dus.
Dievs atvērs gaismas avotus,
No trimdas tad, no zemes šīs
Reiz mājup latvis ies!

PĒCGALĀ.

Tu esi tā uguns, ūdens un gaiss
Un šīs zemes smarža tik kāra,
Pats debesu atspīdums mūžīgais,
Kā dvēsele bezgala bāra.

Laists esi, lai degtu un būs tev degt,
Līdz, pārkaistot, atradis sevi,
Tu iespētu vaigu vairs neapsegt,
Tas Kungs kad reiz uzrūnās tevi.

Kad mūžības sili reiz iešalksies,
Tu matīsi sākumu pašu,
Jo Debesu Tēus pats gaŗām tev ies
Un uzpūtīs Skaidrības dvaŗu.

A. ŠVEICERA DOMAS PAR EIROPAS KULTŪRU

*Si vis pacem, para bellum;
— si vis pacem, para caritatem.*

Kaŗš ir beidzies, bet īsta miera mums vēl nav. Bet mēs visi ilgojamies pēc miera. Vecos un arī jaunos laikos sekoja pirmajai mācībai: Ja gribi mieru, tad gatavo kaŗu, un nedaudz gadu desmitos mēs pārdzīvojām divus pasaules kaŗus un visu postu, ko šie kaŗi atnesa cilvēcei. Skaidri redzams, ka ar kaŗiem nodibināt mieru nevar, un tāpēc man liekas, ka augšējais teikums jāpārveido tā, ka sakām: Si vis pacem, para caritatem — ja gribi mieru, tad gatavo, rādi mīlestību, īstu, sirsniģu, bezpatīģu, dievišķu mīlestību. Mīlestība ir vienīģais līdzeklis, kā nodibināt mieru. Ar varu un varmācību, ar naidu un atriebību nekad nenodibinās mieru. Mieru nodibināt spēj tikai mīlestība, svētā mīlestība, kas tic visu, cerē visu, panes visu un nekad nebeidzas. Šinī virzienā iet arī Alberta Šveicera domas un uzskati. Lai šīs viņa domas ieskanētu arī musu sirdī un dvēselē un izskanētu svētīģos darbos!

Paklausīsimies, ko Šveicers teic par teoloģiju, filozofiju un reliģijas filozofiju.

Savos teoloģiskos rakstos viņš it sevišķi pārrunā pirmkristietību, Jēzus personu un ap. Pāvila mācību. It sevišķi runādams par Jēzus personu un viņa nozīmi, viņš uzņem tik īpatnējus ceļus, ka daudzi tos neatzīst un tos atmet. Bet ko tad īstenībā Alberts Šveicers grib? Viņš negrib nekā cita, kā patiesību celt gaismā. Viņa sirdsapziņas jautājums ir: kas ir patiesība, vēsturiskā patiesība, domāšanai nepieciešamā patiesība? Še viņš neatzīst nekādus kompromisus, nedz koncesijas. Lai patiesība būtu diezin cik nepatīkama, lai viņa izliktos diezin cik revolucionāra, lai viņa pat prasītu bērna ticības upuri, visam tā stāv pāri.

Alberts Šveicers nostāda Jēzus personu kristīģās ticības viduspunktā un uzskata

viņu par visaugstāko reliģiozo — tikumisko vadoni. Jēzus Šveiceram nav no ētiskās puses vien saprotams. Viņš ir Dieva atklāsme; viņā mēs piedzīvojām Dievu kā svētu mīlestību, kā savu tēvu, un viņš mums dod drošo pārliecību, ka esam Dieva mīlie bērni. Šveicera nopelns ir tas, ka viņš ir pierādījis, ka Jēzus izpratne iet no gribas uz gribu un ka tikai tik tālu, cik tālu mēs ar savu gribu saplūstam ar Jēzus debess valstības gribu, mēs izprotam, kas Jēzus ir un kas Viņš grib būt, proti — mūsu Kungs un Pestītājs.

Savos filozofiskos rakstos Šveicers mums rāda: kāds ir viņa pasaules uzskats, kāds ir viņa dzīves uzskats, un kāda ir viņa kultūr-filozofija.

Šveicers noteikti atšķir pasaules uzskatu no dzīves uzskata. Ar pasaules uzskatu viņš saprot universa, visuma, izpratni, ar dzīves uzskatu turpretī — atsevišķas personas dzīves izpratni un izveidojumu.

Viņa pasaules uzskats nav nedz optimistisks, nedz pesimistisks. Viņš teic: „Visuma jēģu izprast nav iespējams.“ Jo dabā mēs saredzam divējādas pretestības. No vienas puses mēs tur redzam visspēcīģo garu kā brīnišķīģu radītāju spēku — tas varētu mūs noskaņot optimistiski. Bet no otras puses mēs to izjūtam arī kā briesmīģu iznīcinātāju spēku, un tas varētu mūs noskaņot pesimistiski. Uz pesimismu mūs noskaņojot arī tas, ka mēs dabas pasaulē nesaredzam mērķtiecību un jēģu. Visam tam mēs stāvot neziņā pretī. „Nejēdzība jēdzībā un jēdzība nejēdzībā ir universa būtība.“

Vēl traģiskāks kļūstot mūsu skats visumā, kad aplūkojam pasaules gaitu. Še mums pilnīģi neiespējami saskatīt vispārēģo mērķtiecību, saredzēt, kā cilvēce attīstās uz augģu. Vai varam runāt par saprotamu mērķtieci-

bu, kad vērā ņemam, ka zemes temperatūras paaugstināšanās vai pazemināšanās, jūras spoguļa celšanās jeb atmosfairas sastāva maiņa var pasaulei sagādāt pilnīgu galu? Mēs nezīnām, kāda vērtība mums ir še zemes virsū, zemei pretī, kā mēs drīkstētu iedomāties piespriest universam kādu jēgu, kas attiektos uz mums, jeb ko varētu ar savu esamību izskaidrot.

Bet ja nu uz dabaszinātniskā ceļa mēs nevaram nākt pie atziņas, ka universam ir kāda jēga, varbūt, ka jēgu varētu saskatīt uz iekšēja pārdzīvojuma, reliģioza piedzīvojuma ceļa? Nu, kas būs droši pārliecināts, ka ir viens visspēcīgš, visgudrs, personīgs radītājs — Dievs, tam ir skaidrs, ka šī Dieva radība nevar būt bez savas jēgas un sava mērķa, un ka, neraugoties uz visu šķietamo nejēdzību un briesmīgumu, mēs droši apgalvojam, ka pasaulei ir sava jēga un kāds nosprausts mērķis. Dievticīgam cilvēkam ir jāaizstāv optimistiskais pasaules uzskats.

Kas attiecas uz Šveicera dzīves uzskatu, tad zīmīgi ir viņa vārdi: „Es domāju, ka rietumzemju domāšanā es esmu pirmais, kas iedrošinās atzīt, ka pasaulē jēga nav saskaņama, un attiecībā uz to, ko zinām par pasauli, es esmu pilnīgs skeptiķis, pie tam es nebūt nenoliedzu nedz pasauli, nedz dzīvi, nedz ētikas atziņas.“ Dzīves uzskatu Šveicers nenoliedz, bet viņš tikai uzsvē, ka ir nepareizi no pasaules uzskata atvasināt dzīves uzskatu, no naīva optimistiska pasaules uzskata atvasināt optimistisku dzīves uzskatu, jeb no skeptiska uzskata par pasauli secināt dzīves skepsi.

Mums esot jāieņem pretējais ceļš un proti — no dzīves uzskata mums jāatvasina pasaules uzskats.

Bet kāds tad nu ir Šveicera dzīves uzskats? Proti, pretēji Šopenhaueram un citiem pesimistiem, viņš ir dzīves priekša paudējs. To viņš pamato ar gribu dzīvot. Viņš raksta: „Savu dzīves gaitu mēs sākam ar to, ka pasauli un dzīvi apstiprinām, uzlūkojam ar gaišām, priecīgām acīm. Bet tikko pamostas

domāšana, mūsos pamostas jautājumi, kas līdz tam saprotamo padara par problēmu. Nemiers, maldīšanās, sāpes ir mūsu liktenis starplaikā starp dzimšanu un miršanu. Garīgais, diemžēl, esot atkarīgs no miesīgā. Mūsu dzīve esot padota nejēdzīgiem gadījumiem, kas to varot katrā acumirkli iznīcināt. Neesot nebūt neizprotama mikla, ka tam cilvēkam, kas ieguvis vispilnīgākās zināšanas par sevi, par pasauli, visnedabīgākais liekoties jēdzīgs: spert soli no esamības neesamībā. Katrs cilvēks, tā apgalvo Šveicers, mīlīnās ar domām par brīvprātīgo nāvi. Bet kas tad nu — tā viņš jautā tālāk — atvaira, aizdzen domu darīt savai dzīvei galu? Kas piepilda cilvēku ar nojaustu pretestību izdarīt pašnāvību?

Tā esot griba dzīvot. Šī mūsu būtības dziļi noslēpumainā pamatdziņa mūs saistot pie dzīves arī tad, kad tā mums būtu kļuvusi tīri nepanesama, kad nebūtu vairs nekā, uz ko cerēt. „Par spīti visam izmisumam par pasauli un dzīvi, visam nogurumam, visam pesimismam, visām ilgām pēc nāves, šī griba dzīvot dzied klusi, bet spēcīgi savu dzīvības dziesmu. Man liekas, ka griba dzīvot ir tiešām liels spēks visiem smagumiem pretim. Vai šo gribu dzīvot mums arī nepauž mazs stāstiņš. Vecīte nes smagu malkas nastu. Nogurusi viņa noliek nastu un nosēžas atpūties un nopūšas: kaut jel nāve nāktu un mani atsvabinātu. Tikko viņa tā izteikusi, nāve klāt un jautā: „Ko tu gribi, tu mani sauc?“ Un vecīte atbild: „Palīdzi man nastu uzņemt uz muguras.“ Vai te neizteicas griba dzīvot?“

Bet uz ko tad dibinās šī griba dzīvot? Šveicers atbild: „Tā ir godbijība pret dzīvību!“ Ar to esam nonākuši Šveicera ētikas, viņa dzīves un pasaules uzskata centrā. Godbijība pret dzīvību ir nešķījami savienota ar gribu dzīvot. Kam būs godbijība pret pašā dzīvību, tam dzīve jāuzskata par tādu, kam ir sava jēga un noteikts mērķis un tas dzīvē būs arvienu optimists. Un kam būs godbijība pret visu dzīvību: stādos, dzīv-

niekos, cilvēkos, pret visu dzīvību universā, tas nevar pasauli uzskatīt par chaosu, bet tas to uzskatīs par kaut ko plānveidīgu, veselu. Viņš nevarot arī pesimistiski izsamst par pasauli, bet viņš varot tās labā cerēt un strādāt.

Alberta Šveicera filozofijas nopelns ir tas, ka viņš apkaņo pesimismu un dibinās uz cilvēka dvēseles dzīves pamatspēkiem: gribu dzīvot un godbijību pret dzīvību.

Un tagad — kāda ir Šveicera kultūrfilozofija? Viņš teic: kultūra esot iešana uz priekšu un proti — atsevišķa cilvēka un sabiedrības iešana uz priekšu, uz pilnību materiālā un garīgā ziņā viņas dažādos veidos. Kādā citā vietā viņš teic: „Kultūra ir katreizējais stāvoklis, ko kādas cilvēku grupas atsevišķie pārstāvji ceļā uz pilnību ir sasnieguši, tiklab savās attiecībās vienam pret otru, kā arī pret visu dvēseļoto un nedvēseļoto apkārtni.“ Šis kultūras stāvoklis parādies domāšanā, jūšanā, gribēšanā un izdarībā visdažādākajos sociālās dzīves veidos — no ģimenes līdz valstij.

Cilvēka kultūra savienojot sevī tapšanu un zušanu, augšanu un nīkšanu.

Alberts Šveicers ir pārliecināts, ka Eiropas kultūra nīkstot. Šai mūsu kultūras nīkšanai esot dažādi cēloņi — ārēji un iekšēji. Bet īstais cēlonis esot tas, ka kultūru radīt varot tikai tas, kas ir domātājs un svabadnieks. Bet modernais cilvēks neesot ne viens, ne otrs. Dzīves apstākļi tā esot sarežģījušies, ka daudzi ir atrauti no mājas, no dzimtenes, no dabas un kļuvuši nebrīvi. Dzīves apstākļi tos verdzina un vārdzina. Modernā dzīves steigā modernais cilvēks esot tā ar darbiem apkrauts, ka viņam neatliekot laika garīgi sevī koncentrēties. Darbs bieži tā esot specializēts, ka tas prasot tikai mazu daļu spēju. Modernais cilvēks esot palicis par sabiedrības produktu. Sekas no visa tā esot, ka modernais cilvēks vairs neprot domāt, viņš ir palicis bez sirdsprāta un ir garīgi notrulinājies. Viņš vairs neesot nedz brīvs cilvēks, nedz domātājs.

Ši mūsu kultūras krīze esot visai nopietna. Mēs nekad lai neaizmirstot Leipcigas nacionāloikonomā Rochera vārdus: „Neviena saimnieciska atveseļošanās nevar izdoties bez morāliskas labošanās, un neviena morāliska labošanās nenāk bez reliģiska padziļinājuma.“

Eiropas kultūrai vajaga atjaunošanās no pašiem pamatiem. Bet vai tā jele maz ir iespējama?

Šveicers kā optimists par iespēju ir pārliecināts. Viņš domā, ka labākais pasaulē ir labā griba.

Bet kā tad Šveicers iedomājas šo Eiropas kultūras atjaunošanos?

Vispirms viņš pateic skaidri un gaiši, ka visi šīs pasaules spēki un varas, uz ko mūsu laiks ir tik lepns, nevar palīdzēt kultūru atjaunot. Viņš atzīst dabas zinātnes lielos panākumus, tehnikas lielos sasniegumus. Tie padarījuši mūsu dzīvi veselīgāku, drošāku, vieglāku, baudu bagātāku. Bet Šveicers pazīst arī šīs attīstības ēnas puses. Šī attīstība ir padarījusi daudzus cilvēkus par vergiem, pārslogojusi ar darbu, iegrūdusi tos bezdomībā, sirds izglītības trūkumā, ir tos garīgi izdubusi un tos padarījusi par materijas pielūdžiem.

Bet pamatpatiesība ir tā, ka pie īstas kultūras pieder svabadība no šīs zemes varām un materijas. Kas stāvēs zem viņu valdības, tas nevarēs nedz brīvi ko radīt, nedz vērtīgi ko izveidot. Bet ja šīs pasaules varas un spēki nespēj kultūru atjaunot, kas tad to spēs? Šveicers atbild: „To spēs tikai sirdsprāts! Gars ir viss! Cilvēces nākotni nenoteiks organizācijas, bet to noteiks personības.“ Tā tad vajadzīgi cilvēki ar jaunu sirdsprātu, jaunu garu, iekšīgu garīgu saturu un briedumu; kā *Jaunā Derībā* teikts — vajadzīga atdzimšana.

Bet vai esam uz to spējīgi? Jaunais sirdsprāts, kā Šveicers to saprot, rodas tikai tad, kad mūsos kļūst dzīvi īstie ideāli, kad svētīgas pārliecības noteic mūsu jūtas un gribu un pārveido mūsu būtību.

Šveicērs ir pārliecināts, ka saprašānā mums ir dota spēja uztvert īstos ideālus un tos pat radīt. Šveicērs tā tad ļoti augsti vērtē saprašānu, saprātīgu domāšanu. Kultūra esot visciešāk saistīta ar domāšanu. Katrs laiks dzīvojot apzinīgi vai neapzinīgi no tā, ko radījuši gudrie domātāji. Domātāji esot katra laikmeta vadītājas personības. Ar domāšanu Šveicērs nesaprot parasto domāšanu, zinātnisko domāšanu, bet viņš ar to saprot klusu pārdomāšanu par dzīvošanas un miršanas jēgu, pārdomāšanu par to, kāda nozīme ir pasaulei lielumā un mazumā, visumā un atsevišķajā. Tā esot nokāpšana dziļumā no ikdienas virspuses, tā esot tās balss uztveršana, ko pārkliedz darba, baudu, vērtīgu vārdu troksnis, tā esot nāķšana pie sevis, tā esot — būt patiesam pašam pret sevi, tā esot atbildes došana uz tiem jautājumiem, kas mums uzmācoties sevišķās dvēseles satricinājumu stundās.

Šādas un tamlīdzīgas pārdomas mūs novedot pie tā, ka skaidri un noteikti atzīstam gribu dzīvot, mīlestību uz dzīvošanu, godbijību pret dzīvību. Ar to mēs jūtam tiešu pienākumu turēt šo dzīvību svētu. Bet ko tad šī griba dzīvot prasa no mums? Tā neprasa no mums tikai to, ka dzīvojam ilgi un intensīvi, ne tik vien to, ka cīnāmies ar grūtumiem, ne tik vien to, ka gribam sasniegt vienu un otru mērķi. Tā prasa no mums vairāk, tā prasa, lai attīstām savu dzīvi līdz visaugstākai pilnībai, lai izveidojam sevi

par pilnīgu personību pēc Kristus parauga. „Esiet pilnīgi it kā jūsu Tēvs debesis ir pilnīgs!“

Pilnība ir tas ideāls, tas mērķis, kas nostājas mums pretī, tikko kļūstam par domātājiem cilvēkiem.

Bet ja šo mērķi sev spraužam, pēc šī ideāla tiecamies, tad nobāl visi lepnības, ģeķības, kaislības ideāli, nobāl slavas kāre, cenšanās pēc apbrīnošanas, ārējais spožums, jutekliskais skaistums, materiālā bagātība, niecīga bauda; un īstais, patiesais, augstais ideāls — pilnības ideāls — mums atspīd spožākā un spožākā gaismā.

Tā mūsu jūtas un griba dabū jaunu saturu, mūsu dzīve jaunu virzienu un mēs paši jaunu sirdsprātu. Tā mēs paši kļūstam par kultūras nesējiem tais aprindās, kurās dzīvojam, un tā apturam kultūras grimšanu.

Šveicēra nopelns ir tas, ka viņš saukdamš sauc: „Mostieties, atsvabinieties no paviršības, no bezdomības, no gara truluma, topiet par cilvēkiem, kas domā! Nemiet uz savas sirdsapziņas tos nopietnos jautājumus, ko uzdod dzīve un pasaule, esiet patiesi pret sevi pašiem, dzenieties kļūt pilnīgāki un pilnīgāki visā labajā un daiļajā, it sevišķi istā dievišķā mīlestībā!“

Patiesība ir un paliek tas, ka mums jālabo cilvēki, ja gribam, lai apstākļi kļūst labāki. Maldīgas ir domas, ka labie apstākļi paši par sevi labos cilvēkus.

Si vis pacem, para caritatem.

Klāra Zāle

ZIEDU GAISMĀ

*Vai tur zvaigžņu sietiņš smalks
Sijā gaismu maigu?
Rudu alkšņu puduris
Nosarkst tumšu vaigu.*

*Vienos ziedos pūpolkoks
Viz pret kalnu zilgu —
Liekas, tā var saziedēt
Dvēsle pilna ilgu.*

*Liekas, tā var saziedēt
Tikai sapņu koki,
Kad uz dzimto zemi steidz
Gāju putnu loki.*

JĀNIS PORUKS

Impresijas

Pagājušā gadsimta 90. gadi latviešu rakstniecībai bija krāšņas un bagātīgas uzplaukšanas gadi, kad kļuva redzamas un guva slavu tik daudzas jaunas mākslinieciskas individuālītātes, dažas gan sākumā vēl pilnam neatzītas. Tā tas bija ar Jāņa Poruka lielo individuālītāti. Šai skumjā bēguļošanas un neziņas laikā pieminēsim mūsu kultūras daiļo pagātni, dziļā cieņā domādami arī par Poruku. Atcerēsimies arī viņa diezgan īso, traģisma bagāto mūžu.

*

Poruks dzimis 1871. gada oktobrī Vidzemē, Druvienas pagasta Prēdeļu mājās. Saimnieka dēls. Tēvs bija pagasta amata vīrs, sabiedrīks, var teikt, kundzisks cilvēks, mīlēja arī jautri padzīvot, bet mātes un mātes tēva ietekmē Jānis Poruks ieauga dziļi jūtīgajā brāļu draudzes jeb hernhūtiešu reliģiozitātē. Zēns bija vērigs, agri iemācījās lasīt. Pirmā skola bija Druvienas pagastskola, ko pārzināja omulīgais un sirsnīgais Jānis Kalniņš, kas pēc dzejnieka nāves uzrakstījis par bijušo audzēkni skaistu atmiņu stāstījumu. (Dzimtenes Vēstnesī 1912.) Sniega kaujas, kuŗas skolnieki izkaŗoja nesenā krievu-turku kaŗa ietekmē, pēc daudziem gadiem deva vielu Poruka drūmi spēcīgajam stāstam *Kauja pie Knipskas*. Vispār Poruka dzejas darbos atspoguļojies viss viņa bērnības un skolas laiks, mākslinieciski pārveidots. Arī *Romas atjaunotāju* viela ņemta no skolas laikiem, no Poruka otrās skolas — Liezeres draudzes skolas. Pēc šīs skolas beigšanas Poruks, naudas grūtības ar mātes tēva atbalstu pārvarējis, nokļūst Cēsu pilsētas skolā. Cēsīs pašreizējie un bijušie šīs skolas audzēkņi laiku laikiem pulcējās literārās sanāksmēs, kur tika lasīti un iztirzāti laikrakstos, vai mēnešrakstā *Austrums* iespiesti darbi. Zvārguļu Edvarts šī literārā pulciņa priekšnieks. Kādā no šiem literāriem vakariem Poruks

lauž tradīcijas: nolasa ne cita autora, bet pats savu sacerējumu *Meitene pie kapa* (nav uzglabājies). — Tad Poruks mācās Rīgas politehnikas priekšskola. Intelīgento, aristokrātiski iznesīgo jaunekli ievēro šīs skolas skolotāji, īpaši H. fon Vestermanis; Poruks tiek vispār ievērots vietējā vācu sabiedrībā. Rīgas pilsētas teātrī viņš noklausās un noskatās augstu vērtējamās operu izrādes; īpaši viņu saista nesen mirušā ģeniālā, vēl ne visur atzītā un saprastā Richarda Vāgnera darbi. Latviešu laikrakstos parādās Poruka pirmie iespiestie raksti: 1889. g. Jelgavas laikrakstā *Tēviņa* un *Dienas Lapā* īsāki prōzas gabaliņi ar vēstures un teiku vielu; no tiem īpatākais — savādā, grūti izprotamā fantāzija *Baltā rvze*. Bet mēnešrakstā *Austrums* 1890. un 91. gadā lasāmi Poruka pirmie dzejoļi gan ar Poruka, gan Daimona-Poruka parakstu. Šo dzejoļu vidū ir daži, kuŗu mirdzums nav aptumšojies arī starp vēlākiem Poruka dzejoļiem, nav nodzīsis vispār latvju dzejā: *Mūžīgais dzejnieks* un *Ceļa jūtis*. Pēdējais, iesvētīšanas dienai rakstītais, ar beigu rindām „Ai, bērnbība, es skūpstu tevi, Tev pieder mana bērna sirds,“ iegājis tautā un dziedāts kā tautas dziesma. — Bet Rīgā dzejnieka garā top dzīva viņa mūža otrā lielā dziņa: mūzika. Tajā gan Poruks nekad nesusniedza tādu piepildījumu kā dzejā.

Viņa mūzikas talantam tic daudzi jaunā dzejnieka labvēļi Rīgā ar Vestermani priekšgalā. Tie gādā līdzekļus, un 1893. g. sākumā Poruks brauc uz Drezdeni un iestājas konservatorijā. Drezdenē Poruks uzturas tikai drusku ilgāk kā pusotra gada, bet šis laiks atstāj uz viņu ļoti dziļu iespaidu, šī laika atbalss skan visā Poruka mūžā, visā viņa dzejnieka darbā. No Poruka mūzikas studijām nekas sevišķs neiznāca, komponists viņš nekļuva, bet Drezdenē mantoja daudz

mākslas un dzīves iespaidu. Daudz sniedza gleznu galerijas, kur varēja skatīt Rafaela, Koredžo un citu dižo meistarū darbus oriģinālā. Daudz, ļoti daudz sniedza koncerti un opera, un te atkal pirmajā vietā Vāgners, Vāgners! Poruks tuvāk iepazīstas ar slavā nākušā Nīčses mācībām, un šī dzejnieciskā filozofa iespajds uz Poruku visai stiprs. Poruks apmeklē literātūras vēsturnieka Šterna lekcijas un, šī lektora ietekmēts, pēti un studē Gētes *Faustu*. Poruks grib būt mūziķis, bet literārās tieksmes viņā tomer dzīvas, viņš vingrinās dzejā, uzrakstīdams vāciski divus skatuves darbus: *Herakless* un *Reinholds Lencs*; raksturīgi, ka Poruks izraudzījies par drāmas varoni Vidzemes dēlu Lencu, šo nelaimīgo „vētras un dziņu laikmeta“ dziesminieku, Gētes draugu. Poruks aiznes savus darbus Ādolfam Šternam, kas spriež: „Sie haben Talent, aber Sie schreiben unmöglich.“

Daudz iespaidu Poruks saņem no Drezdenes jauno mākslinieku sabiedrības. Rodas dziļāks mīlestības pārdzīvojums ar jaunavu mākslinieci Anniju Michelu, *Pērļu zvejnēkā* tēlotās Annas Blūmas prototipu. Bet jaunajiem ļaudīm jāšķīrās; Poruka labvēli viņam vairs nesūta līdzekļus dzīvei un studijām. Viņš atstāj Drezdeni, lai dotos uz dzimteni; trūkuma māks ta strādā Berlīnē par bibliotēkāru, saraksta nelielu filozofisku apceri par Nīčses un Ļeva Tolstoja idejām *Die Religion der Zukunft*, un atrod tai izdevēju. Tā nu kā būtu gājusi viņa dzejnieka gaita?)

Dzimtenē atgriezies, Poruks jūtas it kā svešinieks, jūtas vientuļš un nesaprasts. Bet dzejniekam rodas ideāls atbalstītājs un sāpratējs Dr. philos. P. Zālītes personā. Zālītes vadībā nākuši divi Platesa firmas izdoti laikraksti: atjaunotais nedēļas laikraksts *Mājas Viesis* un jaunais *Mājas Viesa Mēnešraksts*. Šie Zālītes vadītie laikraksti (kurjiem ar 1898. gadu piebiedroja *Dienas Lapa*) saista darbā un atbalsta arī citus ievērojamus tā laika rakstniekus: Blaumani, Aspaziju, Raini. (Negribot rodas jautājums: ja nebūtu

Dr. P. Zālītes, kas būtu noticis ar Poruku, kā būtu gājusi viņa dzejnieka gaita?)

Ar 1894. g. sāk parādīties minētajos laikrakstos Poruku Jāņa sacerējumi. Te ir liriski dzejoļi — mazliet sentimentāli, bet ar latvju dzejā līdz tam neparastu inteliģenci, jūtu bagātību un oriģinālītāti. 1895. g. *Mājas Viesa* literārajā pielikumā parādās Poruka pirmie plašākie darbi: stāsts *Pērļu zvejnēks*, ko autors nosaucis par fantaziju un drāma *Hernhūtieši*. *Pērļu zvejnēkā*, var teikt, izpaudivs vāgneriskais Poruks, bet *Hernhūtiešos* nīčšeāniskais. Šī luga nav izdevies darbs, to izrādīja Rīgas Latviešu teātrī bez sevišķas piekrišanas. Kritika nezina, ko ar Poruka darbiem iesākt; viņa pirmie darbi sevišķu atzinību un piekrišanu neiegūst. Dažu kritiķu (Jansona-Brauna) nostāja ir pat naidīga. Bet Poruks, Dr. P. Zālītes un arī Blaumaņa atbalstīts, darbojas tālāk, kļūdams aizvien produktīvāks. 1896. g. parādās starp citiem stāsts *Sirdsšķēsti ļaudis*, ko arī sabiedrība siltāk uzņē, 1897. g. — *Kauja pie Knipskas*, 1898. g. — *Asaras*, 1899. g. — *Mājas Viesa Mēnešrakstā* iespīests vienīgais Poruka romāns *Rīga*, kas gan arī nav pieskaitāms autora labākajiem darbiem, bet tur daudz mākslinieciski spēcīgu vietu. Īpaši daudz Poruks rakstījis 1900. un 1901. g., sevišķi daiļprōzā. Sāk parādīties Poruka stāsti ar vēstures vielu.

Poruks bija iestājies Rīgas politechnikā un studēja ķīmiju, bet, sakarā ar 1899. g. studentu nemieriem, daļu studentu izslēdza, starp tiem arī Poruku, kaut tieši nemieros viņš nebija piedalījies. Ap 1900. g. kādā izbraukumā dzejnieks Cēsīs iepazīstas ar saimnieka meitu no pilsētas apkārtnes Ernestīni Pētersoni. Poruka dzīvē rodas jauns mīlestības pārdzīvojums. Jaunava, kas nesen bija atraidījusi Rūdolfā Blaumaņa bildinājumu (par viņu bija jūsmojis arī Zvārguļu Edvarts), iemil Poruku. Bet šo mīlestību rūgtina dažādi pārpratumi un sadursmes. Arī jaunavas māte nevēlas meitas tuvību ar Poruku, starp citu arī tādēļ, ka dzejnieks

slimo ar nerviem un 1901. g. kādu laiku uz-
turējās nervu klinikā. 1902. g. dzejnieks
salaulājās ar Ernestīni Pētersoni. 1903. g.
piedzimst meitiņa Karmene, kuŗai dzejnieks
rakstījis savas Karmenītes dziesmas.

1901. g. Poruks bija atteicies no līdzdar-
bības Dr. Zālītes laikrakstos, bet drīz atkal
atgriezās, jo te viņam ir un ir drošāks at-
balsts. Poruks atkal iestājas politechnikā un
studē tirdzniecību, bet studijas drīz pamet.
Dzejnieks uzturas drīz Cēsīs, drīz Rīgā. —
Izaugusi jauna rakstnieku audze, kuŗai Po-
ruks tuvāks nekā viņa tiešajiem laika bied-
riem. Viens no šiem rakstniekiem Viktors
Eglītis 1903. g. laiž klajā grāmatu par Po-
ruku, kuŗas pirmajā teikumā formulēta pat-
iesība: Poruks ir celms, no kuŗa izaug mūsu
modernā rakstniecība. 1904. g. Rīgā nodi-
binājies grāmatu apgāds *Zalktis* dzejnieku
A. Ķeniņa un Saulieša un gleznotāja Rozen-
tāla vadībā. Saulietis allaž bijis Poruka
kluss cienītājs. *Zalktis* noslēdz līgumu ar
Poruku par kopotiem rakstiem, kuŗus kārtō
Saulietis.

1905. g. vēl spoži uzliesmo Poruka radī-
tāja ģenijs, dzejnieks raksta un laiž klajā
daudz, īpaši dzejā, kur gan vairāk drūmas
skaņas. Uz rudens pusi dzejnieku arvien
vairāk nomāc gara slīmība. Lēkmēm pieņē-
moties, 1905.—1906. gadu maiņā dzejnieks
bija jāved uz Strenču sanatoriju. Veselībai
labojoties, Poruks atkal dzīvo pie kundzes,
kas atvērusi nelielu grāmatveikalu, bet, slī-
mībai atkal uz mācoties, viņu noved Tērbatā
prof. Čiža klinikā, kur asistents Dr. H. Bu-
dulis, vēlākais profesors, kas uzrakstījis grā-
matu par Poruka dvēseles krēslas brīžiem.
Šo to Poruks rakstījis arī šais krēslas gados.
Dažos gabalos pamirdz viņa agrākais radī-
tāja spēks, piem., poēmas fragmentā *Vesta-
liene* un gaŗākā stāstā *Ofira zemes noslē-
pums*. Šis stāsts un vēl kāds gabaliņš *Sam-
sons un Dalila* iespiesti Jelgavas laikrakstā
Tēviņa, un tie ir beidzamie darbi, kas ie-
spiesti dzejniekam vēl dzīvam esot. Tā tad
savā 20 gadu darbības laikā Poruks laikrak-

stā *Tēviņa* ievietojis pirmos un pēdējos dar-
bus. Loks bija noslēdzies. Poruks aizgāja
mūžībā 1911. g. jūnijā Tērbatā (Tartu). Ap-
bedīts Cēsu Lauciņu kapos, bet Latvijas
valsts patstāvības laikā pārvests Rīgas Meža
kapos, kur dzejniekam uzcelts skaistais, tēl-
nieka Zaļkalna darinātais pieminekļis.

*

Kādā vēstulē ligavai Poruks izsakās,
apm., tā: Modernās mākslas garu es pirmais
esmu latviešu rakstniecībā ietvēris, kaut ma-
nu darbu ārējā forma vēl trūcīga. Šim do-
mām sava taisnība un sava netaisnība. Pir-
mais modernais dzejnieks gan bija Ed. Vei-
denbaums, bet Poruks ir garā daudz plašāks
un dziļāks. Viņa darbu formai ir savas ne-
pildnības, tomēr tik trūcīga tā nebūt nav. Kā
jau minēju, sākumā mūsu kritika nezinaja,
ko ar Poruku iesākt. Viņa jūtīgums nebija ne
Lautenbacha, ne Vensku Edvarta sentiments;
te bija kas jauns, te bija, var teikt, pat kul-
tūras izsmalcinātība, te nebija arī sociālās
dzejas tādā nozīmē, kā to prasīja jaunā
strāva; arī Niedram nebija jaunās strāvas
ideju, arī viņš nāca ar īpatām problēmām;
viņš bija skaļāks, viņa valoda gleznaināka,
bet Poruks bija tik savādi kluss, reizēm neiz-
protams, reizēm it kā pārāk vienkāršs. *Pērļu
zvejnieku* galīgi pārprata Kaudzītes Matīss,
Zeiferts 'o darbu atzina slimīgu. Jau atzinī-
gāk izteicās Pīpiņš-Vizulis, apzīmēdams Po-
ruku par visoriģinālāko no jaunajiem stāstu
rakstniekiem. Pīpiņam-Vizulim pārmeta
Jansons-Brauns, nosaukdams Poruka filozo-
fiju par klibo jēru filozofiju. Diezgan at-
zinīgs bija veselīgais Janševskis, atrazdams
Poruka *Sirdsšķēstos ļaudīs* radniecību ar
Māterlinka klusajiem tēliem. (Toreiz Māter-
linku sāka daudzīnāt latviešu mākslas pa-
saulē.)

Pieminētajā Poruka plašākajā darbā *Pērļu
zvejnieks* jau ietverti gandrīz visi viņa indi-
viduālītātes pamatvilcieni. Šim stāstam arī
autobiografiska nozīme, bet autobiografis-
kais ir skatīts augstākā plāksnē. Fantasts

Ansīs Vairogs zvejo Gaujā pērles, lai iegūtu līdzekļus tālākai izglītībai. Šī pērļu zvejošana kļūst par simbolu. Ansīs meklē pērles-cilvēku sirdis. Isi priekš nāves brīnišķīgā sapnī Kristus viņam rāda šīs pērles, un tās ir sirdis, kuņas Ansīs atradis. Kā pērle ir arī dievišķīgā mīlestība, ko meklē Ansīs Vairogs. Poruks šķir dabisko (dabiski erotisko) un dievišķo (augstāko, platonisko) mīlestību. *Pērļu zvejniekā*, šai vāgneriska gara piesātinātajā darbā, Ansīs Vairogs daudz domā un runā par dievišķo mīlestību kā atpestītāju. Ta ir Tanheizera motīvs. Bet Tanheizers bija grēcīgs, kurpretī Ansīs Vairogs — tīrs un šķīsts. No Anša aiziet gan vienkāršā meitene Zenta, no viņa jāšķiras arī dedzīgajai māksliniecei Annai. Tā laika praktiskajiem ziemiešiem un censoņiem latviešiem šis garīgais tēls bija pilnīgi nesaprotams. „Dabiskās“ un „dievišķās“ mīlestības sintezi Ansīs Vairogs nav meklējis, nav atradis.

Poruka vēlākajos darbos tāda jūtīguma vairs nav, šai zinā *Pērļu zvejniekam* Poruka darbībā tāda pati nozīme kā *Vertera ciešanām* Gētes darbībā. Bet *Pērļu zvejniekā* izteicies arī reālistiskais Poruks. Visiem cilvēkiem dzīvi un raksturīgi vilcieni: arī pašam Ansim. Pavīd Poruka īpatnējs humors. Ar humoru tēlots vecais pagasta ziņnesis Brisis, tāpat arī pagasta vecākais Dzeguze, kas aiz sievas skopuma nevar mājās paēst tik, cik gribētu. Un Ansim Vairogam aizsapņošanās brīdī Poruks liek kļūpt pār akmeni un iegāzties grāvī.

Poruka mīlestības problēmu pasaulē raksturīgi tēli ir neatpestītie donžuāni: mūžīgie alcēji un tvērēji. Tāds ir brīvkungs Drachenbrūts romantiskajā teikā *Mežinieks*. Viss viņam ir: bagātība, jaunība, bet laimes nav. Viņš ir milējis Parīzes buduāros, ir skūpstījis norvēģu lauku meitu un skrandaino sicilieti, bet atpestītāju mīlestību nav ieguvis. Citāds ir viņa zemnieks — cilvēku un īpaši sieviešu nīdējs Mežinieks, kas dzīvo mežā viens, jo grib būt „brīvs no cilvēku

negantības“. Bet kādreiz mežā viņš atrod ārkārtīgi dailu un bērnišķīgi nevainīgu meiteni ar simbolisko vārdu Daila, bet lielskungs to viņam atņem. Mežinieks kļūst laupītājs. Viņa un lielkunga cīņā iet bojā Daila; divu kaislību sadursmē cēli dailajam jāiet bojā. Otrs tāds donžuāns ir norvēģietis Haneborgs stāstā *Grāfs Rodenšteins*. Šī cilvēka ārkārtīgo nepiepildāmo dzeršanas kaislību Poruks tvēris simboliski. (Vēl spilgtāk šis simbols izteicas dīvaini skaistajā dzejolī *Bīķeris miroņu salā*.)

Atpestītājas mīlestības motīvs izpaužas arī Poruka mīlestības lirikā. Te tā pati vēlēšanās, kas skan cauri visos Poruka darbos: man gribas pie skaidrības kļūt. Īpaši zīmīgs te dzejolis *Sāpju spītes*. Vismaīgākais minors Poruka dievišķās mīlestības ilgām skan dzejolī *Kaut reizi vien* beigu pantā.

Poruks tomēr izteicis nevien mīlestības sāpes, bet arī mīlestības prieku, paceltu līdz kosmiskiem augstumiem. Šādu prieku pauž cēlā rīta dziesma *Pie tava augstā, baltā loga* — labs piemērs tam, ka arī bez atskaņām var sasniegt augstu mākslu. Pirmajās četrās rindās ietvertā brīnišķīgā gleznā: „Pie tava augstā, baltā loga Jau klusi sniedzas rīta blāzma, Un priekšskars sarkst, it kā tas justu, Ka mana mīlestība tuvu“ rāda, ka dzejnieks savu mīlestību jūt it kā rīta blāzmā esošu. Piekta rinda: „Mirdz debesis, mirdz zeme sārti“ vēl gaišāk rāda viņa mīlestības atblāzmu visā dabā. Sestā rinda: „Mirdz lapās, ziedos šķīsta rasa“ teic šīs mīlestības mirdzošo tīrību. Septītā un astotā rinda: „Un priekšskars izšķiras — pie loga Stāv baltais tēls, mans mūža sapnis,“ sniedz augstāko kāpinājumu šīs dievišķās skaidrības izjūtai. Bet vārdi „mans mūža sapnis“ norāda uz mīlestības vienīgumu, nemitīgumu, uz šo balto tēlu kā augstāko ideālu.

Poruka darbības sākumā bija *Pērļu zvejnieks*. Viņa darbības beigu posmā radies otrs jūtu bagātais stāsts, skaistais *Brūklenāju vainags* (1904), kas mākslas vērtībā pārspēj *Pērļu zvejnieku* un savā vienkāršībā arī tāds

„brūklenāju vainadziņš“. Tas ir divu jaunu cilvēku mīlestības stāsts, tik parasts, tik traģiski vienkāršs. Līvijas tēvs pusmuīžas rentnieks, bet Viksna nabaga mājskolotājs. Viņa tuvojas viņam, atklāj viņam sirdi. Viņi satiekas, izrunājas tikai vienu vienīgu reizi. Tad pazūd viens otram. Pēc gadiem viņš atbrauc dzimtenē un novij vainagu tēva silā un gaida seno līgavu. Bezmiega naktīs viņam šķiet, ka vainags pie sienas iededzies un kvēlo. „Varbūt viņa nāks veca un grumbaina, bet es to mīļi apkampšu.“ Tad viņam šķiet, ka viņu sauc tāla balss, un viņš atbild: „Jā, es nākšu drīz.“ Autors neteic, bet mēs varam uzminēt: tā ir Līvijas balss no aizsaules.

Poruks savā mīlestības izpratnē it kā zemāk vērtē to mīlestību, ko viņš apzīmē par dabisko. Bet šis dabiskās mīlestības augstākā izpausme taču ir mātes jūtas. Un mātes svētumam Poruks veltījis dažu brīnišķīgu mākslas darbu. Teit jāmin dzejolis *Zid manu kerūti*, kur atzīts, ka sieva mīl vīru tikai reiz, bet mātes mīlestība mūžīga. Visjaukākie dzejoļi par māti ir *Mātes dziesmiņas*. Īpaši otra. Mātes jūtu maigumu, viņas silto sirsniņu te izteic vienkāršs līdzeklis-viena vārda atkārtojums: mīļu, mīļu; īsu; baltu, baltu. Neaizmirstams mātes tēls rādīts īsajā, pazīstamajā stāstā *Kukažiņa*.

Vēl vairāk nekā māte Poruka dzejā sastopams bērns. Tādi bērnu dzejoļi, kā *Tracis* (Mazs kaķīts, mazs zaķīts), *Karmenītes dziesmas* un *Balts sniedzīņš snieg uz skujiņām* zināmi visiem Latvijas bērniem jau vairākās paaudzēs. — Poruka diezgan daudzie bērības atmiņu stāsti pārsteidz ar plastiski reālo tēlojumu, humoru, un tomēr visu pārņem kā kādas aizpasaules gaismas mirzums. Tādi stāsti ir *Krusttēvs*, *Krusttēvs Dāvis*, *Iz maniem bērības laikiem*, *Krustmātes kāzas*. Sevišķi dzīvs pēdējais stāsts ar valdonīgi vīrišķīgās krustmātes Karlīnes tēlu. Savādas poēzijas saldums īpaši jūtams stāstiņā *Rīta zvaigzne*, kur tēlota kāda zēna (it kā paša autora) pirmā mīlestība. Viņš

iemīlējis meiteni, kas gadus par viņu vecāka. Šāda mīlestība, protams, nevar būt laimīga. Stāsta vienkāršie notikumi risinās tiešām it kā rīta zvaigznes apstarojumā.

Poruka pazīstamajos stāstos, kur tēloti atsevišķi sapņotāji zēni, autors šos zēnus izved no viņu zēnības un rāda simbolistiskā skatījumā. *Kaujā pie Knipskas* robustais, rupjais Buņģis un bālais, klusais, smalkjūtīgais Cibīšs, kas tomēr iekarst cīņā pret Buņģi, nav vairs vienkārši pagastskolnieciņi, bet, var teikt, ir divu pretēju pasaules uzskatu pārstāvji. Sniega kauja nav vienkārša pikošanās, bet norāda uz kādu lielu, mūžīgu kaņošanu. Tāpat Silenieku Jānis *Romas atjaunotājos* nav tikai skolnieku rotaļas vadonis, bet kādas garīgas Romas Cēsar. Poruks, pretēji Niedram, savos stāstos nemīl iepīt prātumus, bet *Romas atjaunotāju* sākumā viņš prāto par bālajiem un sārtajiem zēniem, t. i. sapņotājiem un robustajiem dzīves tvērējiem. Poruka dziļā atziņa ir, ka arī šie bālie zēni ir varoņi. Pilnīgi irreāls ir cūkgans Matīsiņš stāstā *Asaras*, kam ļoti maz kas no reāla lauku zēna. Drīzāk tas ir mākslinieka simbols, mākslinieka traģiskas ietvērumis; ar cūku ganīšanu te domāta reāla, netira dzīve. Kādā augstā gaismā Poruks savu mazo varoni skatījis, to liecina stāstiņa beigas, kur autors pareģo: „Kad būs pēdējā asara lījusi, kad tikai smaidi aplaimos cilvēci, tad cherubu bazūnes arī tevi, mazais varonīt, modinās, un tu celsies savu ideālu gaišumā, kuņģi reiz nāks, jo mēs viņus paredzam.“

Asaras pieminētajā Poruka stāstiņā un vispār viņa darbos simbolizē pasaules sāpes. Vienā no saviem pirmā laikmeta dzejoļiem *Draugam* Poruks jautā jaunam dzejniekam: „Vai tev ir tik daudz asaru, Ka vari dzejnieks būt, Un tik daudz sāpju, sirdsēstu, Ka krūtīs elpo grūt?“ Tātad tikai sāpes rada dzejnieku.

Apmēram desmit gadus vēlāk rakstītajā dzejoļī *Rakstnieks* Poruks iesāk, ka uz pēdējās lapas viņš vairs nerakstīja: „Uz pēdējās lapas krita asara.“ *Neticīgā Toma dzies-*

mās dzejniekam visa pasaule šķiet liela, smaga asara.

Vissvētākajam sājpu tēlam Kristum liela nozīme Poruka dzejā. Liriskā mazāk parādās cietējs Kristus, visvairāk dzejoļu par Ziemassvētkiem un Kristus dzimšanu, bet kristietības sājpu simbolam krustam veltītais dzejolis pauž raksturīgo atziņu: „Lūk, krusts, tu esi mūžīgais, Tu, kas pār visu valdi: Zem tevis nogrimst grūtības, Prāts, domas, sapņi saldi!“ Dažos Poruka stāstos Kristus ierodas reālā dzīvē un atklājas augstākas dzīves alcējām sievietēm. Kristu sastop vienkāršā, dzīves tukšuma maktā Jūlija stāstiņā *Pēc kāzām* un varonīgā patiesības meklētāja Elvira stāstā *Viesis*. Pirmajā stāstiņā — Jūlijai nav bērnu, viņa meklē dzīves jēgu, beidzot iet strādāt tautas virtuvē. Tur viņa bieži redz savrup stāvam kādu bālu vīru. To viņa iemīl, seko viņam, bet kad viņa sastop bālo vīru vienatnē, viņš pateicas par viņas darbu cilvēkiem, iedod savu bildi un atvadās. Greisirdīgais vīrs viņai šo bildi atņem un nosviež kaktā, bet neizprotams spēks dzen viņu palūkoties tuvāk; viņš bildi atkal paceļ un satrūkstas: „Viņš bija sava Pestītāja bildi iesviedis kaktā.“ Nīčes apbrīnotāju Elvīru apmeklē kāds jauns cilvēks, kas noklausījies viņas priekšlasījumu par Nīčī, un atvadoties saka, ka šī filozofa mācībā nav īstas patiesības un iedāvina viņai Jauno Derību. Pēc Elvīra šo jaunekli vairs nesastop. Viņas dvēselē sākas cīņa starp Nīčes Zaratustru un Jauno Derību. Nāves stundā viņa redz dievišķa mirdzuma apņemtu savu kādreizējo viesi, kas viņu aicina pie sava Tēva. Un nobeidzas šis stāsts ar vārdu Āmen.

Vairākos tautā dziļi iecienītos stāstos Poruks tēlojis latvju lauku vīrus, kas savā mūžā seko Kristus mācībām. Visspilgtāk starp tiem izceļas Salkšņu tēvs *Sirdsšķēstos ļaudīs*, kuŗa dzīve pastāv tikai no labiem darbiem un palīdzības tuvākiem. Stāstā *Vakars* vec-tēvs, juzdams nāves tuvošanos, domādams par Kristu, nevar šķirties no dzīves, iekāms

nav palīdzējis kādam, kuŗa postā viņš domājas vainīgs. Skumjajā stāstā *Baltas drānas* Krišjānis, kas visu mūžu ilgojies iekšējas un ārējas tīrības, tikai zārkā iegūst īstas baltās drānas. Blaumaņa pēdējā lugā, dziļi latviskajā *Sestdienas vakarā* tēlotais Bungatiņš rada nevien pašam lugas autoram, bet arī Poruka Salkšņu tēvam un Krišjānim.

Ne jau sāpes un asaras vien Porukam raksturīgas. Viņa dzejā daudz vīrišķības un dzīves alku. Klasiskajā dzejolī *Pie loga ziemas nakti* dzejnieks gan zina, ka „bez stīgām kokle, bez miļās māja, bez prieka dzīve“, tomēr: „Manas krūtis vēl nedrīkst sastingt, Vēl dzīvot, dzīvot gribas man!“ Poruks dzejolī *Darbs* gan izsaucas: „Tik vienu labu darbu rādiet man Un es laimīgs kļūšu!“ bet citā, tai pašā 1905. g. rakstītā dzejolī *Ģenijs* sniedz šādu ģenija apzīmējumu: „Kas daudz zina un jūt Un allaž darbā grib būt, Tam ir kas no dievu gara.“ Kādā citā dzejolī Poruks visai skarbi pateic, ka „Kliegt un raudāt ir mazu bērnu darbs, Bet strādāt, strādāt, strādāt ir vīru cīņiņš skarbs“. Vairāk gan Poruku saistīja Kristus, bet arī Nīčes cienītājs viņš bija visu mūžu. Ne tikai Salkšņu tēvu un Kukažņu Poruks rādījis dzejas spožumā, bet arī šo tēlu pilnīgāko prestatu Napoleonu. Viencēlienā *Napoleona nāve* Poruks liek Napoleonam sacīt, ka viņu kuŗot dzinis kauns par pasauli, kāda tā tai laikā bijusi. Dažos dzejoļos Poruks mēģina atrast filozofisku kuŗa attaisnojumu. Vienā no tiem dzejnieks jautā, kādēļ stiprie vīri kaujas? Un atbilde skan: „Pasaule grib jauna gara.“

Poruka darbos atrodami daudzi aktīvitātes pilni cilvēki, cīnītāji un patiesības meklētāji. Tādas ir vispirms dažas sievietes. HERNHŪTIĒŠA Liepas meita Aleksandra drāmā *Hernhūtieši* liek nojaukt savam tēvam mīlo saiešanas namu, lai celtu tai vietā ķieģeļu cepli. Elvīru stāstā *Viesis* jau pieminējam. Viņai tuvu rada Meta Hanzena stāstā *Nepraša*, kas iet patstāvīgus garīgas meklēšanas ceļus, uzstājas pret varmācīgo tēvu, tiek

no ģimenes aizdzīta. Sofija Zandberga, stāstā *Kodes un rīsa*, krodzinieka meita, maiga rakstura sieviete, tomēr nostājas pret tēvu, lasa pretalkoholisku lekciju. Vēlāk viņa iekļaujas mietpilsoniskā ikdienībā, bet nekad pilnīgi. — Darbīgo ideālistu vīriešu rindā jāmin skolotājs Andrejs stāstiņā *Vientulīgā nomalē*. Kādā vakarā viņš skumst par to, ka jānīkst nomaļos skolīnā, bet rodas gadījums, kas viņam liek saprast: arī šeit tu vari darīt labu, vest kādu uz īstā ceļa. Ļoti interesants, no ļaudīm par vieglu uzskatītais, mazsaimnieks Griežņu Pēteris, diemžēl, nepabeigtajā stāstā *Lauku varonis*, raujas dienām un naktīm, lai paceltu savu saimniecību; aiznesdams lielkungam nomas naudu, droši pateic acīs: „Ja mēs, lielskungs, gribētu paturēt to, kas mums pēc tiesas un taisnības nākas, tad jūs nedabūtu nekā.“ Augstākās patiesības meklētāju gals ir traģisks. Arturs stāstā *Pazudušais dēls* ir, var teikt, tolstojisks cilvēks. Dzīvi viņš grib izveidot pēc Kristus mācībām, bet ģimene viņu nogādā ārprātīgo namā. Traģisks ir ērģelnieks Lamberts stāstā *Ērģelnieks*. Apdāvināts komponists, ko visu mūžu vajā atziņa, ka ar visideālākām skaņām viņš sacēlis skaudību. Visaugstāko patiesības meklētāju traģismu Poruks ietvēris teiku tēlos. Fantastiskā latvju senatnē risinās notikumi poēmā *Zilizāna sirdsdedze*, kas ir plašākais saistītā valodā dzejotais Poruka darbs. Zilizāns ir mūžīgā daiļuma meklētājs, kam dzīvē jāsaņem viss ļaunums, jāredz nebeidzami naidi un kaņi, līdz sirds viņam sāpēs sadeg. (Sirdsdedze Poruka radīts jaunvārds, varbūt, vienīgais.) Īsajā, bet ārkārtīgi spēcīgajā teikā *Faķirs Mantra* ir Ījaba līdzinieks. Brahma viņam atņēmis visu: sievu un bērnus; viņš nezemojas, spītā nostājas staba galā un stāv, līdz sakrit par pišļiem. Zīmīgs šī gabaliņa beigu

Poruka gars tiecies apbrīnot nevien gaismu, bet arī tumsu. Gaišā un labā jēdzieni dzejniekam reizēm pat šķituši kā maldi, un augstāk viņš stādījis aktīvos grēkotājus. (Teiksmains tēlojums *Maldu pils*.) Drāmoletā *Cīņas pēc cīņām* jaunais, bet gudrais

intrigants Amins saka: „Visam ir sakars ar visu. Savs sakars ir gaismai ar tumsu, un, kas uz cilvēku zīmējas, tad tam pastāvīgi ir sakars ar grēku.“ Poēmā *Nebijušais un divi vientuļi* dzejnieks domā: vai tumsa nav tikai mūsu acīm nesaskatāma sava veida gaisma? Dzejnieku pievelk tumsa, bet viņš tomēr nevienu mirkli nav mitējis alkt gaismas. Tad nu jāatrod sinteze, bet tas šķiet neiespējami. Poruka sintezes meklēšanas augstākais kāpinājums ir šai pieminētajā poēmā *Nebijušais un divi vientuļi*. Dzejnieks mīl sirmo Karali, mīl arī zaļgani bālo Demonu, bet vairāk par viņiem — Nebijušo, par ko viņam sāpīga nojauta, ka tas nekad nebūs, nekad nenāks.

Zināma izlīdzināšanās un saskaņa, var teikt sinteze, atrasta drāmatiskajā ainā *Nemirstīgie*, kas risinās Paradīzē, kurai gan dots grieķu Elīzijas nosaukums. Tur klejo nemirstīgie: Platons, Luters, Gēte, Bairons, Napoleons. Viņi gaida pašlaik mirušo Nicši. Gēte saka: „Kā viņš būs pārsteigts!“ Napoleons atzīst: „Drošs kaņotājs Nicše, viņš mani pārspēja.“ Ierodas Cilvēka Dēls. Luters griežas pie Viņa it kā ar protestu: „Meistar, viņš bija neticīgs.“ Uz to Cilvēka Dēls: „Viņš bija neticīgs? Jā, varbūt.“ Tad Viņš nogrima klusās pardomās. „Un mirdams viņš juta mīlestību.“ Un: „Jūs zināt, ka man zemes virsū nebija neviena īsta drauga, bet Nicšem bija dūša atklāti izteikt to, kas viņam bija uz sirds.“ Patiesība ievēd Nicši, ko Cilvēka Dēls apsveic: „Nu aizmirsti ir tavi maldi, Nāc, kaņotāj, pie manas sirds!“ Nicše izsaucas: „Cik tavi vārdi atskan saldi, Cik brīnišķīgi acs tev mirdz! Pret tevi nikni kaņot gāju, Es biju tāds, kam cīņu gars, Es nīdu, laužu dzīvi vāju Un svēts bij katrs gaismas stars.“ Te atkārtoti uzsvērts, ka atpestīts tie kaņotājs, jeb, kā Patiesība teic: „Kas Cilvēka Dēlam pretojas patiesības pēc, beigās tiek atpestīts.“ Šādā ainā varbūt tomēr parādās Nebijušais, bet tas jau tikai Elīzijā, ne šeit virs zemes.

Poruka dzejnieka spējas aptvēra plašus tālumus. 90. gados A. Deglavs un Pērsietis

izgāja no lauku pasaules un sāka tēlot pil-
sētas dzīvi. Andrievs Niedra nāca ar īpatām
problēmām, tēlodams latviešu akadēmiski
izglītos inteligentus, bet Poruks izgāja no
Latvijas robežām, ņemdams vielu no dažā-
dām tautām un laikiem. Viņa stāstos sastop-
pami gan krievi (sādžas dzīve stāstā *Ciema
lakstīgala* un tipiski ieredņi stāstā *Uz lau-
kiem*), gan vācieši, īpaši mākslinieki (stāsti
Vecais mūzikants, *Mākslas augstumos* u. c.),
gan angļi (stāstos *Izbaudījumi* un *Diks Tur-
pins*), gan poļi, gan skandināvi, gan vēl citas
tautas.

Vēsturiski stāsti risinās gan mūsu zemes
pagātnē (*Martiņš Gize*, *Mēris* u. c.), un kāds
drāmatisma bagāts stāsts (*Almanzors*) ir no
mauru laikiem Spānijā. Īsākiem gabaliem
viela ņemta no dažādu tautu teikām: grieķu
(*Heraklesa iesvētīšana Eleuzisas mistērijās*),
indiešu (*Faķirs*, *Melnais baltais* u. c.), no
Grāla teikām (*Parsifāls*). Mūsu tautas dzīvi
Poruks tēlojis visdažādākās tās izpausmēs:
gan laukos, gan Rīgā. Tiešu tēvijas mīle-
stības dzejoļu Porukam nav daudz, jāpiemin
ļoti izjustais dzejolis *Tēvijai* (Es ciezdams
tevi mīlēt mācījos). Kādā mazāk pazīstamā
dzejoli *Pazudušais dēls* dzejoļa varonis, visu
zaudējis, pirms saņemst ceļa putekļos, gribētu
vēl dziedāt: „Ozoli vēl Baltijā.“ Vēstulē
Līgotņū Jēkabam Poruks atzīstas, ka viņš
atradinājies mīlēt cilvēci, bet jo karstāk mī-
lot savu mazo dzimteni: „Bet manai koklei
nav to stīgu, uz kuņģam es varētu trinkšķināt
mīlestības atklāšanu Latvijai.“ Taču arī
šādas stīgas dzejnieka koklei bijušas, ko lie-
cina, starp citu, poēma *Daugava*. Un stāstos
dzejnieks devis daudz dziļi latvisku tēlu.

Poruka individuālītātē apvienojušies visai
dažādi dzejas virzieni. Viņa stāstos ir ass
reālisms, pat naturālisms (*Ubagi gada tirgū*),
gan, kā minēts, reālisms savāda romantiska
mirdzuma apņemts (bez jau minētiem stās-
tiem vēl *Dzīves mīklas*, *Babans un viņa
meita*), gan mistika (*Gulētāja*), gan drūmi

baiga fantastika (*Čūskeas*). Porukam nav
sveša arī fantastiskā klejošana telpā (*Aiz
mūžības*, *Ofira zemes noslēpumi*).

Poruks savā diezgan īsajā darbības laikā,
kas ilga 10—12 gadus, uzrakstījis ļoti
daudz. Viņš rakstījis steidzīgi, un tomēr bez
labojumiem un svītrojumiem, bet arī tā Po-
ruks dažos darbos sasniedzis augstu mākslas
vērtību. Porukam daudzkārt piemīt apskau-
žama spēja ar ļoti maz vārdiem pateikt ļoti
daudz. Īpaši Poruka miniatūrie gabaliņi ir
ievērojami mākslas darbi (*Puteklītis*, *Kuka-
žiņa*, *Vagonā*, *Heraklesa iesvētīšana*, *Faķirs*
u. c.). Poruka lirikā sākumā neskaidriība un
izplūdumi, vēlāk viņš sasniedzis lielu kla-
sisku vienkāršību. Gan stingrās formās viņš
nav vingrinājies, piem., viņam nav neviens
sonets. Porukam ir daudz valodas grumbuļu,
īpaši daudz ģermanismu, bet valodas nepa-
reizības tai laikā bija visiem rakstniekiem,
arī Blaumanim un Rainim. Porukam pārmet
sentimentālismu. Nevar teikt, ka gluži bez
pamata. Mums tagad vairs nepatīk actiņes
sirsniņas u. c. mīļīgi vārdiņi, kaut tādus lie-
tojais nevien Poruks, bet arī Rainis. Bet jā-
saka līdz ar Viktoru Eglīti, ka lielam garam
arī sentimentālisms ir cits, kā sīkam.

Poruka atzišana, lielā cienīšana sākās,
kad viņš bija jau sabrucis, salauzts, slims.
Vēlāk kritika Porukam atkal daudzkārt uz-
brukusi. Poruks allaž bijis tas apšaudīšanas
objekts, pret ko vērsušās dažādu tendences
cilvēku un vulgāri saprasta veselīguma pro-
pagandistu bultas. Pie Poruka „skolā gā-
jušas“ vairākas rakstnieku audzes, piem.,
jaunākajā dzejā viņa cienītāja un sapratēja
ir Veronika Strēlerte.

Poruka gara pazīme ir augsta inteliģence,
tā, par ko viņš liek runāt Napoleonam:
„Mūžīgā inteliģence lai ir mūsu mērķis.“
Poruks ir sintētisks mākslinieks, apvieno-
dams sevī pasaules sāpju romantiķi un dau-
dzos darbos rāmu objektīvu klasiķi.

C H R O N I K A

JAUNĀKĀ AMERIKĀŅU LITERĀTŪRA

Latviešu lasītājam angļu un amerikāņu jaunākā literatūras pasaule starp 1940. g. un 1945. g. bija tabū. Tagad, kad rietumu sabiedroto armiju uzvaras gājiens sagrāvis vaļņus, kas mūs robežoja no angļu-sakšu gara apvāršņiem, varam atkal tajos ielūkoties.

Pieci gadi nav īss laiks. To var uzskatīt jau par noslēgtu epochu, kas atspoguļo sabiedrības vispārējo domu, centienus, sasniegumus. Īpaši amerikāņu literatūrā sasniegumi ievērojami kā kvalitātē, tā kvantitatē. Karš nav spējis aizkavēt daudzu interesantu darbu rašanos, kam paliekama literāra vērtība. Kara gaita nav kavējusi dzimt arī jauniem, spilgtiem talantiem, kas pārstāv dažādos literatūras novirzienus, kā romānu, dzeju, biografijas, traktātus par politiku un sabiedrisko dzīvi. Darbu klāsts ir kolosāls. Lielāko tiesu sarakstījuši jauni, maz pazīstami autori. Starp latviešu lasītājiem, kas pārvalda angļu valodu, vērojama ļoti dzīva interese par jaunākajiem darbiem. Bet kā orientēties iznākušo grāmatu plūdus? Kā atšķirt vērtīgo no seklā?

Nodaļu ar apcerējumiem par jaunākajiem rakstniecības darbiem katrā numurā sniedz konservatīvie, pilsoniskie amerikāņu laikraksti New York Times un New York Herald Tribune. Svētdienās šie laikraksti dod plašus literārus pielikumus. Interesantus apcerējumus sniedz solidie literārie žurnāli The Nation un New Republic. Pēdējie ir liberāli un iezīmīgi ar eksklusīvu, augstprātīgu nostāju, ko angļiski apzīmē ar „highbrow“. New-Yorker saturā līdzinās angļu „Punch'am“. Apceres par literatūru New-Yorker izdevumos raksta pazīstamais amerikāņu žurnālists Edmunds Uilsons (Edmund Wilson). Viņš sarakstījis apcerējumu par literatūru ar nosaukumu Akseļa pils (Axel's Castle). Literatūras kritiķis norvēģis Olafs Paus Grunts uzskata šo darbu par vienu no labākajām literatūras kritiķā, kas sarakstītas Amerikā pagājušos 20 gados. (Olaf Paus Grunt: Ny amerikansk litteratur; Samtiden, Hefte 5, Forlagt av H. Ascheenhoug & Co., Oslo, 1945.).

Uilsons Akseļa pili koncentrēti parāda amerikāņu garīgo stāju un savu nozari pārstāv ar lietpratēja māku. Ļoti nopietns periodisks izdevums ir Saturday Review of Literature, ko ar pilnām tiesībām var apzīmēt par vadamecum amerikāņu

modernajā literatūrā. Mazāk nopietni, populāri apcerējumi un darbu saīsinājumi atrodami žurnālos Time un Reader's Digest.

Tam, kas grib iepazīties ar amerikāņu moderno literatūru, nav iespējams neievērot Alfrēdu Kazinu (Alfred Kazin). Līdzīgi Uilsonam, Kazins noskaidro amerikāņu intelektuālo pasauli sacerējumā Dzimtājās ārēs (On Native Grounds, 1945). Nopietni, iespaidīgi literatūras apcerētāji ir Donalds Adamss (Donald Adams) un Džeimzs T. Farels (James T. Farrell). Abi autori skaidri norāda, kādā gultnē viņi vēlētos redzēt ievirzāmos amerikāņu literatūru.

Farels un Adamss ir divi antipodi ar diametrāli pretējiem uzskatiem. Adamsa tonim viegls, reliģisks akcents, pretēji spēcīgajai Teodora Dreizera (Theodor Dreiser) un Ernsta Hemingveja (Ernst Hemingway) skoli.

Ar apcerētāju un romānistu Adamsu lasītājs iepazīstas New York Times literāros pielikumos. Viņa jaunākais apcerējums Grāmatu nākotnes gars (The Shape of Books to Come, 1945). Arī Farels nav tikai literatūras kritiķis vien, bet pazīstams kā romānu un eseju rakstnieks. Savus uzskatus viņš droši un pārliecinoši aizstāv grāmatā Izbidēto filistiniešu bars (The League of Frightened Philistines). Farels aizstāv domu, ka amerikāņu literatūra nedrīkst bēgt no realisma, ieslikt sasaldinātu sapņu ideālismā un neskaidrā filozofijā, kāda atrodama seklajos māņu dzīves tēlos Holivudas ražojumos. Farels uzstājas pret to, ka lasītājus baŗo un viņu acis apmiglo magazīnu seklo noveļu plūdi. Adamsa domu biedrs vājā ideālisma, vārgās reliģiozitātes un saldi salkanā virziena atbalstīšanā ir kritiķis Van Viks Bruks (Van Wyck Brooks).

Fareļa ideāls ir, lai literatūra izstrāvētu patiesības spēku un politisku radikālismu. Tikai uz šī pamata veidojama amerikāņu literatūras nākotne, kam jāatspoguļo pozitīva dzīves tiešamība. Dreizera un Hemingveja skolu ar tās daudzajiem sekotājiem Farels uzskata par raupju, par tādu, kam trūkst dvēseles un sirds. Farels rezignēti aizrāda, ka šīs skolas ietekme stipri iesakņojusies. Radies pat maldīgs uzskats, ka tā tipiski amerikāniska un pārstāv 20. g. s. amerikāņu rakstniecību. Adamss, kurš arī meklē literatūrā pozitīvu dzīves saturu,

cildina jaunamerikānisko ideālismu. Viņš domā, ka taisni jaunākā laikā iznākušās grāmatās vērojams ideālistiskāks rakstīšanas veids, kā, piem., Betijas Smītes (Betty Smith) darbā Bruklīnā aug kāds koks (A Tree Grows in Brooklyn), Džona Herseja (John Hersey) romānā Adāno zvans (A Bell for Adano) un dažās Džona Steinbeka (John Steinbeck) grāmatās.

Kā Farels, tā Adams cīnās par jaunu virzienu, tikai katrs savā plāksnē. Farela ieskats, ka Adams grib atkal atgriezt sentimentālismu un atraušanos no īstenības, Farels aizrāda arī uz to, ka kaŗa laikā izdoto grāmatu skaits tik liels, ar tik dažādu tematiku un apstrādājumu, ka nav vēl aplēšams, kuŗām no tām būs paliekama nozīme, un kuŗas saistīs interesi tikai pārejoši.

Sekām, kādas kuŗš atstāj uz literātūru, jāvērti vairāk kā parastā uzmanība. Bieži nācies dzirdēt, ka stāsti, noveles, dzējas un romāni par pirmo pasaules kuŗu uzrakstīti tikai pēc kuŗa beigām, kad rakstnieki bija skatījuši kuŗa parādības caur laika prizmu (Rictumu frontē bez pārmaiņām, Trīs kuŗa vīri, Atsacišanās no ieročiem). Kopš nodevības un sabiedroto sakāves pie Pērl Hārboras, parādījes neskaitāms daudzums darbu ar kuŗa temām. Lielākajai tiesai šo darbu nav nekādas paliekamas literāras vērtības, jo tie neattēlo kuŗa traģēdijas mākslinieciski, bet lasāmas kā parastas laikrakstu ziņas, vai banāla lubu literātūra.

Amerikāņu literātūras tematikā iezīmējušās skaidras kontūras. Autori snieguši sabiedrības darbu, domu un vārdu vērtējumu savā skatījumā no kuŗa sākuma un pirmskuŗa laika. Brilljantā stilā darbus par kuŗu sarakstījuši Ernijs Pails (Ernie Pyles) — Drošsirdīgie vīri, (Brave Men, 1945), Džons Mcisons Brauns (John Mason Brown) — Modrības naktis (Many a Watchful Night, 1945) un aviācijas virsnieks Hoberts D. Skidmors (Hobert D. Skidmore) — Debesu ieleja (Valley of the Sky, 1944). Skidmors lieliski notēlo cīņas gaisā virs Klusā okeāna. Viņš stāsta lasītājam par Amerikas dēlu cīņas garu, viņu domām un izjūtām tāpat kā Eliots Arnolds (Elliot Arnold) darbā Nākotnes dziesma (Tomorrow Will Sing, 1945). Doroteja Pārkere Rotšilde (Dorothy Parker Rothschild) nupat pagājušo kuŗu apcer novelē Jaukais atvaļinājums (The Lovely Leave; Selected Short Stories, 1943). Starp labākajiem darbiem ar kuŗa temām mināmi pazīstamā žurnālista W. L. Uaita (W. L. White) grāmatas: Prestiža jautājumi (Some Affairs of Honour, 1945), Ziņojums par krieviem (Report on the Russians, 1944) un Karalienes mirst lepmi (Queens Die Proudly, 1943).

Daudz rakstīts par cilvēkiem ar ierobežotām tiesībām, par ārzemniekiem, kas dzīvo Amerikā. Šī veida temas lasītājs atradīs noveļu krājumā

1943. g. godalgotie stāsti (Prize Stories of 1943, Dombleday Doran & Co., New York), kuŗā prezentēti Džese Stjuarts (Gesse Stuart) — Atmiņu pavasāra ausma (Dawn of Remembered Spring) Džons Čivers (John Cheever) — Vientuļības prieka brīži (The Pleasures of Solitude) u. c. Jāatzīmē, ka Stjuarts izvīrziņies arī par populāru romānistu ar Kareivja Tasiņa vakara junda (Gaps for Private Tussie, 1943) un Likteņa albumu (Album of Destiny, 1944).

Moderno amerikāņu romānu apgaismo antoloģija 1943. g. godalgotie stāsti (Prize Stories of 1943). Šo antoloģiju izdod jau 26. gadu fonds, kas dibināts lielā novelista O. Henrija piemiņai, lai ceitu noveles mākslas līmeni. Izcila noveļiste ir Katrine Anna Portere (Catherine Anne Porter; Selected Short Stories — Brace & Co., New York, 1944). Viņa raksta pregnantā, gandrīz perfektā stilā un sniedz pamatīgas raksturu studijas.

Lielu ievēribu amerikāņu rakstnieki veltī nēģeru dzīves notēlošanai. Ar problēmām par intelektuālo nēģeri nodarbojas ievērojamais nēģeru rakstnieks, naturālists Ričards Raits (Richard Wright). Viņš savu tautas brāļu problēmas izprot vislabāk. Raits ievērojamākie darbi — Dzimtenes dēli (Native Sons) un Meinie zēni (Black Boys). Raits neraksta sentimentāli romantiskajā Krusttēva Toma būdas garā. Viņa stils naturāls, tematika mērķtiecīga, doma skaidra un laikmetīga. Līdzīgas problēmas risina arī Liliāna Smīte (Lillian Smith). Autore cēlusies no aristokrātiskas dienvīdu štatū plantātoru ģimenes. Viņai bijusi laba izdevība vērot, kā baltais cilvēks izmanto melnos Āfrikas dēlus. Darbā Svešī augļi (Strange Fruit) Smīte aprāda, kā baltie samaitājuši melnos ar naudu, padarījuši viņus mantkārtīgus, nospieduši kalpībā un nabadzībā, reliģiozā misticismā un galējībās.

Šo pašu temu meistarīgi apstrādājis ekspatriants Stjuarts Klūtijs (Stuart Cloete), kas kļuvis pazīstams romānu rakstnieks Dienvidāfrikā. Viņa darbs Pret trim vīriem (Against These Three; Houghton Mifflin, 1945) bagāts drāmatisku cīņu un biografisku faktu notēlojumiem. Romāns apcer trīs slavenus Dienvidāfrikas vīrus: Lobengulu — pēdējo matebeles melno ķēniņu, Stefanu, Johānu, Paulusu Krūģeru — pēdējo Dienvidāfrikas republiku prezidentu, un Sesilu, Džonu Rōbesu — nekronēto zelta un dimantu pasaules karali. Arī novelēs atrodam nēģeru problēmu notēlojumus, kā, piemēram, O. Henrija fonda godalgotajā Klāras Leidlou (Clara Laidlow) novelē Mazie melnie zēni (The Little Black Boys).

Vienu no labākajiem pēdējā laika romāniem Žilbinošā gaismā (The Blazing Light; Duell, Soan & Pearce, 1946), — darbu ar biografisku nokrāsu, uzrakstījis Maksis Uaits (Max White). Tas ir darbs

par lielā spāniešu gleznotāja Gojas (Goya) dzīvi, darbu un milas dēkām. No Uaita romāna lapas pusēmt Gojas tēls iznirst tik dzīvs, kādu nespēj uzburt neviena monografija.

Biografiem var interesēt majora H. A. De Uirda (H. A. de Weerd) darbs Otrā pasaules kara lielie karavīri (Great Soldiers of World War II; Norton & Co., New York, 1944). Šeit Garmelēns, De Gols, Veivels, Rommels, Montgomerijs, Hitlers, Čerčils, Timošenko, Makartūrs, Čangkaičeks un Eizenhauers apgaismoti pasaules kartes fonā. Vadoņi notēloti ne tikai kā raksturi, bet arī kā personības, kas reprezentēja militāro domu un doktrīnas savas varas laikā.

Starp ģeo-politiska rakstura autoru darbiem izceļas Herberta Heringa (Herbert Herring) Priekšzīmīgi kaimiņi (Good Neighbours; Yale University Press, 1941).

Herings apgaismo latīņu Amerikas valstu attiecības. Tirs politiska saturs traktāts ir Emerija Rivesa (Emery Reves) Miera anatomija (An Anatomy of Peace; Harper & Bros, New York, 1945). Associated Press literārās nodaļas recenzents saka, ka starp grāmatām par karu nebūs daudz tik saistošu, kāda ir šī par miera iespējamībām.

Dabas un dzīvnieku mīlotāji veldzi atradīs dabas zinātnieka Alana Devò (Alan Devoe) darbā Dzīvie radījumi ap mums (Lives Around Us; Creative Age Press, 1942), ko kritiķi uzskata par vienu no labākām 1942. g. iznākušām grāmatām.

Mistikas un šausmu stāstu žanra cienītāji atradīs saistošu lasāmo vielu krājumā Vairs negulēsi (Sleep no More). Modernā amerikāņu novele meklē vielu arī irrealitātē. Tā radušās fantastiskas noveles. Šī žanra noveļu rakstnieki, varētu teikt „literāras alķīmijas ceļā” mēģina kombinēt ikdienas dzīves parādības ar maģiskajām, pārdabīgajām, šausmīgajām. Pamatā šīm noveļu rakstīšanas veidam ņemta mistika. Tā rodas šausmu stāsti. Lielākā daļa šo darbu pieskaitāma lubu literatūrai. Starp šausmu stāstiem atrodam arī solīdu autoru darbus. Nenoliedzami šī veida klasiķi ir Valters de la Mērs (Walter de la Mere) — Visi svētie (All Hallows) un W. W. Džeikobs (W. W. Jacobs) — Pērtiķa ķepa (The Monkeys Pas). Pēdējās noveles drāmatizējumu savā laikā izrādīja Rīgā Britu kluba amatieru trupa. Apbrīnojami izdomas iespēju šajā virzienā parāda Arturs Meičens (Arthur Machen) savā meistardarbā Baltie ļaudis (White People), krājumā Šausmas nakti (Creeps by Night; Dashiell Hanmet, 1944).

Naturālā reālisma ievirziena dižāko pārstāvi amerikāņu literatūrā Teodoru Dreizeru (Theodore Dreiser) 74 g. vecumā pārsteigusi nāve Holivudā. Dreizers miris 1945. g. 28. decembrī. Viņa visplašāki pazīstamais darbs, kas arī latviski tul-

kots, ir Amerikāņu trāģedija (Americans Tragedy). Šis romāns 1925. g. nepatīkami pārsteidza amerikāņu literāro pasauli ar izvēlēto tematu par pagrimušo jaunatni. Dreizers īsi pirms nāves sarakstījis divus romānus The Bulwark un The Stoic.

Pie Dreizera skolas pieskaitāms arī Džons Steinbeks (John Steinbeck). Steinbeks pazīstams latviešu lasītājiem ar viņa slavenā darba Dusmu augļi (The Grapes of Wrath, 1939) tulkojumu. Steinbeks dzimis Kalifornijā. Par viņu saka, ka viņš mil strādāt smagu darbu „ar rokām un galvu”. Viņa pirmā grāmata, kas guva panākumus 1935. g., bija Dzīvoklis Torillā (Torilla Flat). Divus gadus vēlāk viņš laida klajā romānu Par pelēm un cilvēkiem (Of Mice and Men). Tad pasauli pārsteidza viņa Dusmu augļi. Steinbeks vislabprātāk notēlo vidi, kurā viņš uzaudzis. Viņš raksta par ļaudīm, ko viņš mil, kā to atkal redzam viņa jaunākā romānā Konservu fabriku iela (Connery Row; The Viking Press, 1945). Tas ir stāsts par mazajiem ļaudīm, strādniekiem, par netīrām ielām, krodziņiem, prieka namiem, konservu fabriku sirēnu gaudām. Steinbeks šajā vidē atrod siltas sirdis un cilvēcību. Viņam šie lielās pasaules aizmirstie cilvēki liekas tikpat tuvi, kā romānā Ricetumu bioloģijas institūta dvēselei, Doktoram, kurš saka par savām jūras zvaigznēm, ka tās ir „komplicēti un interesanti dzīvnieki”. Arī romānā Debesu ganības (The Pastures of Hlaven; The Viking Press, 1945) Steinbeks nav izvēlējis par varoni vienu personu, bet veselu grupu. Debesu ganības ir kāda nomaļa ieleja dienvidu Kalifornijā. Ielejā dzīvo ap simts ģimeņu. Steinbeks notēlo viņu pārticību un nabadzību, gudrību un muļķību, skaistumu un neglītumu, bērnišķīgu jautrību un bailes. Viņš parāda visas cilvēku jūtu nianšes šajā ļaužu raksturojumā bagātā darbā.

Iezīmīgs ar daudzkrāsainību un svaigumu ir W. E. Vudvarda (W. E. Woodward) vēsturiskais romāns Tā dzīvoja mūsu senči (The Way Our People Lined, E. G. Dutton & Co., New York, 1944). Šī nopietnā un interesantā vēsture sniedz pārskatāmu ainu par amerikāņu attīstību pagājušajos 300 gados. Vudvarda raksturojumi dabīgi. Viņš stāsta, kā amerikāņi dzīvojuši, strādājuši, priecājušies, domājuši, mīlejuši. Tā ir vēsture, ko var lasīt ar prieku un negarlaikoties.

Ar pretenzijām uz liela stila vēsturisku romānu klajā nākusi Katlīne Uinsore (Kathleen Winsor) ar 650 lpp. biezu darbu Nemainīgā Ambera (Forever Amber; The Macmillan Co., New York, 1945). Šis ir Uinsores pirmais lielākais darbs un īsā laikā ieguvis ārkārtīgu populāritāti, tāpat kā savā laikā Margerite Mičele (Margaret Michell) ar Vējiem līdzīgi (Gone With The Wind). Abas grāmatas

sniedz ļoti saistošu lasāmo vielu. Uinsores darbs, diemžēl, neiztur nopietnu literāru kritēriju. Tas drīzāk ierindojams pornografiska žanra pseudo-vēsturisku darbu kategorijā. Autores tipu zīmējumi nav skaidri un romāna uzbūve nepārlicina. Uinsore pārāk bieži nepamatoti pasvītrojusi erotisko momentu, darbu piesātinājusi pikanterijām Bokačio un Dekobrā garā. Dažas nodaļas, turpētim, uzrakstītas meistarīgi, kā, piemēram, Londonas degšana un mēra trakošana. Šeit Uinsore parādās kā laba stiliste. Nenoliedzama viņas prasme attiecīgā laikmeta, vides un valodas notēlošanā. Uinsore veikli pārvalda dažādos dialektus un žargonus. Autore prot runāt kā vientiesīga zemieci, ieteikt precī kā prasta tirgus sieva, lamāties kā rafinēta ielas meita vai nekaunīgs matrozis, glaimot kā galants galma kavalieris, koķetēt kā izsmalcināta zalona dāma, diskutēt kā diplomāts, risināt problēmas kā politiķis un stāstīt kā zinātniece.

1945. g. miris viens no visapdāvinātākiem un pazīstamākiem amerikāņu romāna modernistiem — Tomass Volfs (Thomas Wolfe). Viņa darbs Jūs nevarat atkal doties mājup (You Can't Go Home Again, 1940) publicēts pēc autora nāves. Darbs liecina par drusku pārspīlētu subjektivitāti, formas neskaidrību, bet pāri plūstošu talantu.

Ari Skots Ficdžeralds (Scott Fitzgerald) atstājis nepabeigtu romānu Pēdējais Taikūns (The Last Tycoon). Autors miris 40 g. vecumā. Ficdžeraldam kritiķi pareģoja lielu literāru nākotni. Čārlzs Džeksons (Charles Jackson) ir nopietna žanra romānists, kuŗa psiholoģiski smalkie romāni liecina par ļoti lielu talantu. Viņa darbi noteikti ierindojas literātūrā paliekamā vietā, kā, piem., Pazaudētā brīvdiena (The Lost Weekend).

Uiljems Maksvels (William Maxwell) sarakstījis romānu, kuŗu kritikas slavē kā vienu no labākajiem, kas pagājušajos piecos gados ieraudzījis dienas gaismu. Darbs saucas Salocītā lapa (The Folded Leaf). Kaut gan Maksvels pieder pie jaunākās paaudzes, viņš reprezentējas kā nobriedis rakstnieks un lielisks stilists.

Nobeidzot pārskatu par jaunāko amerikāņu literātūru, jāsaka, ka tā ievirzījies pozitīvā gultnē. Autori sniedz aizvien skaidrāku dzīves raibā karuseļa atspulgu un vadās no seno latīņu principa, ka ars est celare artem.

H. Linde

ROMĒNS ROLĀNS

Otra pasaules kara dārdos acis uz mūžu slēdzis viens no šī gadsimta lielākajiem rakstniekiem Franču akadēmijas augstākās godalgas (Grand Prix)

un Nobela prēmijas 1915. gada laureāts Romēns Rolāns (Romain Rolland, dz. 1866. g. 29. janvārī Burgundijā, Francijā). Pasaule bija pārāk aizņemta pati ar sevi, pārāk ierauta posta un iznīcības orgijā, lai šim notikumam būtu veltīta pienācīgā ievēriba. Bez tam tas norisinājās aiz vācu okupācijas dzelzs priekšskara, tā ka ārpusaule arī nesaņēma tikpat kā nekādu ziņu, nerunājot par okupētajām zemēm, kur notikumu pilnīgi noklusēja. Dīvainākais tas, ka arī šodien lielais aizgājējs tiklab kā piemirsts, un nevienā no tiem izdevumiem, kas pašlaik pieejami mūsu „dzīves telpā“, nav parādījušās par Rolāna mūža beigu posmu nekādas ziņas, vēl vairāk — pat viņa vārds nekur nav manīts, atskaitot Latvju Domas. Viss, ko izdevies izzināt no dažiem ārzemniekiem un pāris kompetentām personām, ir tas, ka Rolāns miris 1943. gada decembrī Francijā. Kur īsti un kādos apstākļos — par to dzirdēti tikai daži nepārbaudīti minējumi.

Šī notikumā un nupat minētajos faktos, ja tik, var saskatīt zināmu simboliku. Jo kas tad bija Romēns Rolāns? Vientuļnieks, ideālists un cīnītājs. Cīnītājs par cilvēcību. Reizē arī viena no traģiskākajām personībām Eiropas jaunlaiku literātūrā.

Tiklab Rolāna lielums, kā traģika sakņojas viņa divainajā gara duālistmā, kam zināmas paralēles ar mūsu Raini. Individuālists un sociālists, patriotisms un universālists, pacifisms un revolūcionāra cīņa atrod vienlīdz dedzīgu izpausmi viņa darbos. Pāri tam viņš cīnās par kādu „nebijušo“ un varbūt arī neiespējamo — par latīņu un ģermāņu rases kultūru sintēzi, konkrētāk — par franču un vācu radītāja ģenija kvalitāšu apvienošanu, kas tad pilnībā reprezentētu rietumu kultūras potences, vēl konkrētāk — un jau politiskā laukā — par abu šo lielo tautu brālību. Jā, Rolāns ir meklētājs gars, kas dzīvo savā ideju pasaulē, tāls dzīves bargajai realitātei, kā vadzvaigzņi saskatīdams vienīgi cilvēcīgo lielumu. Tikai tā arī varētu saprast pretstatu — dziļš filozofisks un naīvs politisks domātājs, ko par viņu laikam gan drikstētu teikt. Šī paša iemesla dēļ arī Rolānu gan daudz lasīja un apbrīnoja, bet viņam bija maz draugu, vismazāk oficiālu draudzību.

Vācijā viņa idejas nekad nav atradušas sevišķu atsaucību, lai gan diezin vai gadīsies vēl kāds ciltautietis, kas ar tādu dedzību būtu mēģinājis notvert tieši vācu gara īpatību, kā to darījis Rolāns. Hitleriskajā Vācijā pat viņa vārdu nedrīkstēja pieminēt, un viņa grāmatas būs gan liesmojušas auto-dafē ugunīs.

Oficiālā Francijā Rolānu uzskatīja par dezertieri, un tādēļ viņam vajadzēja visu starplaiku starp abiem pasaules kariem pavadīt Šveices kalnu vientulībā. No turienes viņš jau pirmā pasaules

kaŗa laikā raidīja viskvēlākos aicinājumus visām tautām, bet īpaši abiem sensenajiem naidniekiem — frančiem un vāciešiem — attapties no kaŗa ārprāta. No šīm aicinājumiem izauga grāmata *Au dessus de la mêlée* (Pāri par kņadu), kas mums, latviešiem, īpaši interesanta ar to, ka tajā dažas rindas vēlītas arī latviešu jaunatnei, ja nemaldos, sakarā ar mūsu strēlnieku cīņām un brīvības ideju (grāmatu lasīju priekš gadiem 20). Šie aicinājumi, protams, paliek saucēja balss tukšnesi un tikai pastiprina naidīgo noskaņojumu dzimtenē. Arī toreizējā pēckarā Francija neatzīst, ka personīgiem principiem un ideāliem, kaut lieliem, var ziedot pilsoņa pienākumus (Rolāns nebija pakļāvis mobilizācijai). Daži jaunie franču esejisti iet vēl tālāk un noraida Rolānu kā franču gara izteicēju vispār, tā, piem., Anrī Massī savās asajās analizēs aprāda, ka viņš esot tipisks germāņu gara pārstāvis. Cik atceros, viņš to pamato ar temperamenta un stila brāzmainību un šinī sakarā runā pat par chaosu, lietodams šo apzīmējumu kā pretstatu latīņu skaidrībai un mēra sajūtai.

Ar šiem apstākļiem varbūt izskaidrojams tas, ka Rolāns kādu laiku skaitās kādas citas valsts platonisko draugu pulkā, tiek atzīts, cildināts. Bet pietiek viņam pateikt kādu rūgtāku atzinumu, kad arī šī draudzība beidzas tikpat pēkšņi kā sākusies un radikāli.

Lai būtu kā būdams, raugoties ar nacionālu vai ideoloģisku kaislību neaizmiglotu skatu, nevar neredzēt Rolāna personības lielumu un gara dziļumu.

Neatkarīgās Latvijas laikā Romēns Rolāns pie mums kļuva pazīstams vispirms ar savu monumentālo desmit sējumu romānu Žans Kristofs (Jean Christophe) R. Krodera tulkojumā. S.koŗa otrs lielākais darbs — Apburtā dvēsele (*L'Âme enchantée*), romāns četrās daļās, septiņos sējumos, V. Kārklīņa tulkojumā. Bez tam divdesmitajos gados Nacionālajā teātrī izrādīja traģēdiju *Mīlas un nāves spēle* (ar Teodoru Lāci un Mariju Leiko tituluļomās).

Žans Kristofs mūsu lasītāju prātus bija sagrābis kā stichija. Par viņu runāja, rakstīja, strīdējās, bet vienprātīgi atzina tā milzīgo iekšējo dinamiku. Šinī sakarībā runāja — un ne tikai pie mums — arī par kādu jaunu literāru virzienu. Daži Rolānā mēģināja saskatīt gandrīz vai ekspresionisma cilts tēvu. Visam tam, protams, sekundāra nozīme. Norimst kņada, un laika plūsma katru darbu pamazām ievirza tai vietā, kāda tam pienākas cilvēces mantu kambaŗos. Gadījumā, kad, satraukumam aprimstot, no zināmā darba paliek tikai bālgans spidums, nav maz. To varētu attiecināt, piem., uz Kronīna Citadeli. Par Žanu Kristofu to nevarēs teikt. Tiesa, pēc gadiem pārlasot, daudz

kas rādīsies citādāk nekā pirmajā „pārsteiguma“ brīdī, un tomēr lieluma vēji lasītāju apņems no jauna. Jo šis darbs ļoti asi tver tieši rietumu kultūras esenciālāko pārādību: cīņu par personības piepildīšanas un gara suverēnitāti. Tādējādi Žana Kristofa drāmatisms, kas, varbūt, notēlots ar pārāk lielu emocionālītāti, nav meklējams ārējos konfliktos, kuŗiem tikai „skaņu pastiprinātāja“ loma, bet iekšējā cīņā, kas katram jāveic vienam un pašam ar sevi. Uzvarēt dzīvi nozīmē vispirmā kārtā uzvarēt pašam sevi, savu vājumu. Un šī uzvara jāizcīna katru dienu no jauna. Tādēļ arī Žans Kristofs atrodas nemitīgā tapšanā un šinī ziņā ir patiesi suverēns, nepadodamies nekādiem dzīves ērtību un šķietami vērtību kārdinājumiem, vai tos pārvarējams. Viņš kaislīgi meklē un nenovēršami iet savas sūtības ceļu. Tas ir viņa spēks un lielums. Šis darbs laikam gan vērtējams arī kā zināma pašanalīze. Atcerēsimies, piem., ka Žans Kristofs (pēc tautības vācietis!) ir mūziķis un savu iekšējo cīņu izcīna šinī laukā, kamēr autors, būdams reizē literāts un mūziķis, to pārnēs citā mākslas nozarē — literātūrā, kas lietu būtiski negrozā. No šejienes gan varbūt romāna analogija ar Bēthovena simfoniju varēno brāzmainību.

Tas nav tikai gadījums, bet gluži loģiska konsekvence, ja Rolāns arī vēsturiskajās personās vispirmā kārtā meklē viņu iekšējo lielumu. Tādā kārtā radusies virkne monografiju par tādiem gara milžiem kā Mikēl Andželo, Bēthovens, Tolstojs, Mahatma Gandijs. Tās ir varbūt stipri subjektīvi tvertas, bet katrā ziņā dzīvo tai pašā atmosfairā, kur Žans Kristofs, tādējādi it kā apliecinādamas pēdējā patiesīgumu. Tas pats sakāms par traģēdiju virkni, kuŗās notēlojas lielās franču revolūcijas laikmets (*Théâtre de la Révolution*, 8 traģedijas) un kuŗās figurē gan vēsturiski, gan izdomāti varoņi. Kontrapunkts te gan būs jau pieminētā *Mīlas un nāves spēle*. Revolūcijas notikumi tai dod tikai fonu un vidi, kuŗā maksimāli kāpinās galvenā varoņa augstsirdība un gara dižciltība vispār. Šī varoņa, de Kurvuazjē, prototips varētu būt slavenais ķimīķis Lavuazjē, kas kļuva par revolūcijas upuri.

Savrupāk stāv jaunības romāns *Pjērs un Lise* (Pierre et Luce), kuŗā rādīta kristalliskaidras mīlestības rīta ausma. Romāna varoņi vēl tikai dzimst savam lielumam, bet tā piepildījumu viņiem nav lemts pieredzēt, jo skaistā *Lieldienu ritā*, vācu toreizējā V — ieroča — tāļšāvējas „*Bertas*“ sadragātas, pār viņiem sabrūk kādas Parīzes baznīcas velvcs, aprakdamas jaunos milētājus un viņu skaidrās sirdis, kas sevī it kā nesa Eiropas atdzimšanas sēklu. Tādā kārtā šis darbs beidzas pesimistiskā izskaņā. Bet vai autoram nav bijusi taisnība? Vai pēc pirmā pasaules kaŗa pār Eiropu otrreiz ne-

vēlās vēl briesmīgāka barbarisma vilnis? Un kas zina, vai šī viņa triecienos nesabrūka kādas neredzamas velves, aizraudamas nebūtībā paša rakstnieka mirstīgo daļu?

Mazs intermecco: notikums ar tālšāvēja lādiņu Lieldienu ritā ir paties. (Vai šis fakts pats par sevi vien jau nav simbolisks, ievērojiet — Lieldienu ritā!) Parizē būdams, savā laikā sameklēju pat attiecīgo baznīcu, lai sastaptos ar maigo milētāju Pjēra un Lises ēnām. Cits jautājums — vai šīs personas tāpat patiesas. Bet tas nav svarīgi. Katrā ziņā tās dzīvoja, mīlēja un mira Rolāna darbā, un tā ir mākslas patiesība, kas dzīlāka par pašu realitāti. Baznīca bija salabota. Šaiņa pēdas tur vairs nebija redzamas, bet gotiskās velves klāja zilganās ēnas pār nonāvēto mīlestību.

Patiesi, lai kaut cik pilnīgi aptvertu Rolānu, būtu jāizēdas cauri grāmatu kalniem. Kur tad vēl, piemēram, Kolā Brenjons (Colas Breugnon), šī franciskākā no visām viņa grāmatām! Romāns, rakstīts dienas grāmatas piezīmju veidā. Autors pats par to ievadā saka, ka tā esot reakcija pēc desmit gadu cīņām Zana Kristofa pasaulē. Lasītājiem tā būšot ne mazāks pārsteigums kā pašam autoram, kurš domājis pagātni jau sen mirušu. Taču atgriežoties pēc ilgiem gadiem dzimtajā pusē, tā viņa atkal pamodusies un runānot ar daudzu Kolā Brenjonu (senču, burgundiešu) balsīm. Tie izmantojot gadījumu, ka vienam no viņu mazdēliem dota privilēģija rakstīt, un diktējot viņam. „Tu to sapratīsi vēlāk, kad būsi tur, kur esam mēs... Jo, raugi, kas nāvē ir vismocošākais, tā ir klusēšana...“ Tāda tad nu arī ir šī grāmata — „bez pretenzijām pārkārtot vai izskaidrot pasauli, bez politikas, bez metafizikas“, pilna vienkāršo lietu un ļaužu elpas un gudrības, kas dzirksti ipatās sentencēs, ar kurām piebārstīta katra lappuse. Tā ir vecā, labā, patriarhālā Burgundija, kas te noceļojas. Tās atspīdumā gan būs aizritējušas rakstnieka bērnības dienas.

Paliek vēl prāvs skaits neminētu grāmatu pat daiļliteratūras nozarē, īpaši dažas traģedijas (Sv. Luiss, Nāks laiks u. c.). Kur tad vēl filozofija un mūzika! Atzīmēsim te dažus darbus: meditācijas Iekšējais ceļojums (Le Voyage intérieur), filozofiska apcere Empedokls Spinozas apgaismojumā, meklējumi austrumnieciskajā mentalitātē — Ramakrišnas dzīve, Vivekanandas dzīve un universālais evaņģēlijs; beidzot vesela literatūra mūzikas laukā: Veclaiku mūziķi, Mūsdienu mūziķi, Mūzikāls ceļojums pagātnes zemē, monumentālā Bēthovena eņģeļa 4 daļās, ar simfoniju interpretāciju. Visi tie ir īpaši temāti, kas apcerami attiecīgiem speciālistiem.

Varētu vēl piezīmēt, ka Rolānam bijusi tik plaša sarakstīšanās, kā retajam rakstniekam. Šinī ziņā

viņš atgādina Tolstoju, kurš arī korespondēja uz visām pasaules malām. Pirmā pasaules kara laikā Rolāns kalpoja Starptautiskajam Sarkanajam Krustam, tā uzdevumā rakstīdams un izsūtīdams simtiem vēstuļu kara piemeklētām, nelaimīgām ģimenēm un atsevišķām personām dažādās valstīs. No tām droši vien sanāktu vairāki sējumi, kas būtu augstākā mērā interesants materiāls tiklab laikmeta pētniekiem, kā rakstnieka biografiem. Bet vai tās jebkad savāks?

Ši īsā skicējuma nolūks bija atgādināt kādu milža darbu, milža, kas meklēja cilvēku un ticēja cilvēkam. Cik viņš bijī maldīgs vai nemaldīgs, par to lai spriež vēsture.

J. Kadilis

MĀRTIŅŠ LUTERS PĒC 400 GADIEM

Lieli laika attālumi mūs nostāda pareizās attiecībās ar pagātnes notikumiem un personām: tad nozūd ikdienas kņadas un kaislību saceltie putekļi un parādās tas, kam gadu un gadu simtu tecējums nēlaupa spožumu. Cilvēki sajaucas ar zemi, viņu dzīvi aizmirst tāpēc, ka katrai paaudzei jāpiepilda pašas sūtība, bet idejas paliek, gars, kas apaugļojis vairāk kā vienas paaudzes laiku, ir tālas nākotnes gaismas parādīšanās, spožs stars no vēl nesasnēgtā nākotnes saules lēkta.

400 gadu laika attālumā mēs raugāties uz ideju cilvēku, viru, kuŗa gars pārveidoja 16. g. simteņa dzīvi, un viņa vārds bija Mārtiņš Lutērs. Dzimis Vācijā, Eislebenē 1483. g. 10. novembrī, miris 1546. g. 18. februārī, ļoti erudīts zinātnieks, dedzīgs ticīgais, rakstnieks un dziesminieks, vācu protestantisma nodibinātājs, no kuŗa kā saknes izauga un sakuploja evaņģēliskā luterāņu baznīca visā pasaulē.

Var būt dažādas pieejas Lutera dzīvei, dažādas un pat pretrunīgas analīzes par viņa laiku, dzīvi un reformām, bet neapšaubāms ir viens moments šī lielā domātāja un cīnītāja pasaules uzskatā, kas saistīs meklētāju cilvēci, kamēr pasaule būs tās dzīves telpa — un tā ir svētā cīņa, tā, ko Kristus apzīmēja par uguni, ko Viņš nācis nest virs zemes un vēloties, kaut tā jau degtu. Lutērs bija tas, kuŗā šī Kristus uguns jau dega. Tieši tāpēc viņš „miera labad“ nevarēja vienaldzīgi noskatīties toreizējās baznīcas nekautrīgo tirgošanos ar grēku atlaižām un Kristus mācekļus — (kas paši sevi tā sauca) redzēdams Dieva namā pērkam un pārdojam, bez lielajām šķīstības alkām sevi un draudzi pacelt debesīm tuvāk zemes nīcībā un iekārēs, bez glābējas ticības dziļuma cilvēcīgās vājībās un nespēkā atrast nemaldību un spēku — viņš jutās aicināts izdzīt no svētās vietas un visuvarenajam

un ticīgo tēvam pāvestam pateikt, ka arī „Kristus vietnieks virs zemes“ ir tikai maldīgs cilvēks, ka nemaldīga patiesība var būt vienīgi Svētajos rakstos atklājies Dieva vārds. Nevienš cilvēks nevar grēkus piedot, to var tikai Dievs, un cilvēks savu atgriešanos no grēkiem nevar nokārtot ar baznīcu, bet caur baznīcu, citiem vārdiem — kas sevī nav spējīgs grēku izpirkt ar paša pacelšanos Dievam tuvāk, kas neatrodas svētā cīņā ar ļaunumu, to neglābs nekāds ārējs iestādījums, kam ir tikai sekundāra, ne primāra nozīme dvēseles glābšanā.

Kas ir cilvēks, kad Dievs piemeklē viņa grēkus? Tikai puteklis. (Vecās Derības domu salīdz. ar A. Brigaderes dzejoli Es tevi saucu: „Tu visuvarenais, es — puteklis“!) Dieva žēlastība mūs, ticīgos, glābj, jo „no ticības taisnais dzīvos“ (Rom. 1,17). Šo atziņu Lutērs lika evaņģēliskās baznīcas pamatā, tā ir viņa protesta galvenais saturs: Kas tic Dieva sūtitajam Pestītājam Jēzum Kristum, savus grēkus nožēlo un atgriežas, tam Viņš grēkus vairs nepiemēn, bet piedod un savā tēva žēlastībā pasludina savu pasaules bērnu par attaisnotu. Šo žēlastību nevienš nevar iegūt vai nopelnīt ar darbiem, to dāvā tikai Dieva lielā mīlestība tam, kas tic, kas svētā cīņā visupirms pats ir svētnieks un grēksūdzētājs, kas Kristus baznīcu visupirms jūt un tanī ieiet savā dvēselē. Dvēseles mieru Lutērs atrada darbīgajā dzīvē, aktīvajā mīlestībā un pienākuma pildīšanā, atstājot klostera vientulību, celibātu un neauglīgās, gadu simtu putekļu aplātās dogmas, pievēršdamies būtiskām parādībām kulta dzīvē: Dieva vārdu iedzīvināšanai cilvēku apziņā (tulko Svētos rakstus tautas valodā), ārējās baznīcas pārveidošanai (ceremoniālā kulta reducēšana, sprediķa lomas uzsveršana).

Lutērs sacerēja daudz baznīcas dziesmu, radīdams priekšnoteikumus savai prasībai pēc reliģisko jūtu izteikšanās draudzes dziedāšanā. Viņa baznīcdziesma Ein' feste Burg ist unser Gott (Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils — Krist. Firekera tulk. latviešu valodā) kļuva par protestantu himnu, un tā ir dziedāta tanīs lielajos uzticēšanās brīžos, kad pasaules mainīgajos notikumos un apstākļos bijis jāapliecina nemainīgais ticības pamats.

Lutēra iesāktais protestantisms ievada jaunās attiecības ar baznīcu resp. Kristus mācību arī pašu svētnieku kārtu, šo „pilsētu kalnā“, kas — attālinoties no Kristus zemes dzīves un tā laika, kad kristīgā mīlestība viskrāšņākos ziedos uzplauka pirmkristietībā — arvien karstāk picķērās pasaules lietām un arvien tālāku aizgāja no debesu lietām. Šis apstāklis ietekmēja Lutēra uzsvērtu prasību pēc personībām Kristus baznīcā. Un šī prasība ir uguns vārds, tanī ir visa protestantisma būtība un attaisnojums, jo tur, kur cilvēks vien-

kāršo ārējo apvalku un mazīna ārējo spožumu, jāliek pretim vairāk būtiska, iekšēja saturs, vairāk iekšējas gaismas. Šis prasības papildītājiem — vai vismaz ceļā uz to — jābūt svētniekiem, lielākajiem no ticīgajiem, skaidrākajiem no puļa, dedzīgākajiem no tiem, kas Dievam tuvinās svētā cīņā. Tiem ir jābūt personībām. Amata tiesības vien ir par maz.

Mūsu dienās, kad personības evaņģēliskās baznīcas darbā nav viegli sameklēt, protestantisma vērtība un Lutēra darbs šai nozīmē ir daudz zaudējies, un ārēji bagātā katoļu baznīca apliecinās ar lielāku stabilitāti. Protams, būtiskais ticības pārdzīvojuma pamats ar to nemainās, Kristus — klints neplaisā, zaudē tikai vājais cilvēks sev par ļaunu, zaudē tikai pati protestantu baznīca kā iestādījums pasaulē.

Lutēra idejiskam darbam laiks neko neatņems, arī pagājušie 400 gadi to nav izdarījuši. Viņa protestantisma gars sauc iekarsties debesu lietām — un tās ir nezūdama manta, ko „nesaēd kodes un rūsa“.

Patī nepieciešamākā prasība Lutēra mantojumu dalot ir: uzturēt sevi svēto cīņā, celt pasaulē nemirstīgā, Lieldienas brīnumā paaugstinātā Kristus baznīcu, jo no tās mazināšanās vai pieaugšanas ir atkarīga cilvēces slīdēšana vai augšpiešana.

V. Mežezers

VIĻA VASARIŅA PIEMIŅAI

Dziļas un sāpīgas brūces ir sitis šis smagais un nežēlīgais laiks latvju tautas dzīvajā miesā. Šais pārbaudījumu gados tik daudzi mums zuduši uz visiem laikiem. Starp tiem arī apdavinātais mākslinieks keramiķis **Vilis Vasariņš**. Viņš atdeva savu dzīvību par tēvzemi. Šī gada 3. februārī Vaives pagastā (Vidzemē) dzimušais dailnieks paliku četrdesmit gadu vecs. Tapšanas un noskaidrošanās briedumā satumsa viņa mūžs. Atceros, ka ap 1924. gadu, kad Liberts bija uzsācis savu spožo dekoratora karjeru un mācības spēka gaitas Mākslas akadēmijā, viņš stāstīja par dažiem apdavinātiem jauniešiem, saviem aedzēkņiem, un drīzi vien arī tuvākiem palīgiem. Tā pirmo reizi dzirdēju Viļa Vasariņa vārdu. Viņš izveidojās un izauga Liberta vadībā, visnotaļ skatuves glezniecības praktiskajā darbā. Pēc kāda laika ar Vasariņu iepazīnos personīgi. Atceros saulainu vasaras pēcpusdienu Rīgā. Nacionālā teātra dekorāciju darbnīcā ritēja drudzains darbs, gatavojot skatuves ietērpu Aspazijas Boasam un Rutai. Uz grīdas pa izstieptajiem audekliem staigāja dekoratora palīgi ar garķātānām otām rokā. Kāds slaidi noaudzis jaunietis, iegarenu seju un brūnām dzīvām acīm drošā un

viēglā rokas kustībā ar ogli vilka uz baltā audekla līnijas. Slaidas un vijīgas. Bija redzami arī apgleznotie gabali — briedumā nolikušās zeltainās kviešu vārvas. Jaunieša stāvā un kustībās, labi pašūtājā gaumīgā tērpā izpaudās īpats iznesīgums un elegance. Skatā, valodā, visā izturēšanās veidā varēja saskatīt iekšēju spriegumu un dzīvu temperamentu, kurus pāršedza tāds domīgums un atturīgs bīklisms. Tas bija Vilis Vasariņš — mākslinieka spējām apveltīts, strādīgs, izdarīgs, aizvien atsaucīgs un sirsnīgs. Ar visu jaunieša dvēseles siltumu un dedzīgumu viņš pieķērās savam skolotājam, ātri pie-savinājās vajadzīgos stiliskās izteiksmes pamēnienu un līdzekļus. Vilis ātri aptvēra mākslinieciskā uzdevuma kodolu, pietika nedaudz mājienu un norādījumu, un meistara nodomi ātrā un perfektā veikumā ieguva piepildījumu. Liberts varēja tālab īsā laikā pastrādāt krāšņus un mākslinieciski iespaidīgas skatuves gleznas, kā viņam bija tādi uzticami un spējīgi palīgi un mācekļi — draugi kā Vasariņš. Tā bija stingra un pamatīga darba skola ar augstām prasībām. Te varēja rūdīties un izveidoties. Šis satrauktais un ašais, bet reizē mākslinieciski pilnvērtīgai skatuves darbs nebija viegls un plašai publikai palīgu ieguldītā enerģija un māka palika anonīma. Vingrinājās spējas, rūdījās raksturs un pienākuma apziņa, kas Vasariņam aizvien bija goda lieta. Uz viņu varēja palūties. Straujā tempā un piepūlē pagāja daudzas negulētas naktis, līdz atkal, kad darbs bija galā, varēja brīvāk uzelpot. Šais pārbaudījumos jaunais dekorators teicami pastāvēja, viņš prata un varēja patstāvīgi strādāt. Netrūka arī savu bezbēdīgi jautru bohemisku brīžu, bet darbs no tam nedrīkstēja ciest, jo tas bija pirmā vietā. Attīstījās nevien tehniskā prasme, līdztekus izkopās mākslinieciskā uztvere un pārliecība. Dekoratīvos veidojumos un stājglezniecībā (piem., vingri gleznotās ainavās) bija jūtama skolotāja ietekme. No vienas puses tas gluži dabiski, no otras — tā nebija ārīšķīga manieres piesavināšanās, bet iekšēji pārdzīvota un pārstrādāta saaugšana ar zināmiem tēlošanas paņēmieniem. Vasariņam bija garīgs tu-vums ar savu skolotāju, kopējā darbā nostiprinājās savstarpējās cieņas un draudzības saites. Jaunais dekorators un gleznotājs kļuva par Sadarba biedru, viņa darbi ar laiku parādījās šīs kopas izstādēs. Vasariņš, gadiem ejot uz priekšu, aizvien skaidrāk saprata savu aicinājumu. Gaume, mākslinieciskā fantāzija, kas bija rosīga dekoratīvā sacerē ar smailām, vijīgām līnijām un labi noskaņotiem krāsu laukumiem, mudināja viņu specializēties lietišķajā mākslā. Viņu savaldzināja keramika, kurai viņš pievērsās, pametot dekorāciju glezniecību, lai gan tai bija atdevis daudz jaunības gadus. Mākslas akadēmijā viņš studēja prof. Pelšes vadībā kera-

mikas sarežģīto techniku. Audzēkņu izstādēs Vasariņa majolika un porcelāna gleznojumi un ne mazāk pašas trauka formas valdzināja ar savu atjautīgo izdomu un eleganto, spožo formu. 1933. gadā viņš ar savu diplomdarbu modernā uztverē oriģināli sacerēto kamīnu ar laužto un izliekto līniju rotaļu, ornamentālo uzbūvi — beidza akadēmiju, iegūdam mākslinieka grādu. Spējīgo jauno meistarū saistīja mākslinieciskā un pedagogiskā darbā — viņš kļuva par prof. Pelšes asistentu. Aizrautīgā darbā pētīja dzimtenes māla īpašības, it īpaši klinkera izgatavošanā, un guva panākumus. Kad profesors 1941. gadā aizveda uz Krieviju, Vasariņu ievēlēja par docentu un darbnīcas vadītāju. Neraugoties uz kara laika grūtībām, jo akadēmijas keramikas darbnīca bija izpostīta un vajadzēja mitināties Valsts daļamatniecības skolas telpās, viņš rosīgi strādāja, un viņa vadībā akadēmiju beidza daži jaunie keramiķi. 1944. gadā, J. Kadiļa apgāda ierosināts, Vasariņš ķērās pie kāda plašāka teoretiska darba: grāmatas par keramikas attīstību Latvijā, sākot ar aizvēsturi un beidzot ar tagadni. Viņš apceļoja podnieku darbnīcas provincē, savāca plašu materiālu. Tas būtu bijis pirmais tāda veida pētījums latviešu valodā. Darbs bija pilnīgi sagatavots iespiešanai, bet kara notikumi visam pārvilka svītru pāri, jo Vasariņa dedzīgā patriota sirds beidza pukstēt.

J. Siliņš

ILUSTRĒTS EVANĢĒLIJA IZDEVUMS

Jāņa evaņģēlijs, Latv. Ev. Lut. Baznīcas Virsvaldes izdevums, Anša Bērziņa grafikas, Eduarda Putniņa iekārtojums, 1946., Augsburgā.

Mūsu dzīves liktenīgākajā un smagākajā brīdī, šķīpoties no dzimtenes un mājām, daudziem ceļa saiņos bija Jaunā Derība, un, ja arī tā bijusi jāzaudē, dzirdama vēlēšanās atkal šo mūžīgās iepriecās grāmatu iegūt. Dabīgi, ka, izdošanas iespējām rodoties, Baznīcas Virsvaldes izdevums un pienākums visupirms bija — rūpēties, lai Jaunā Derība parādītos jaunā izdevumā. Mēs tagad zinām, ka amerikāņiem un angļiem ir dažādi šīs grāmatas izdevumi, arī dažādos mazos formātos, esam redzējuši tos kaņavīru somās un kabatās, bet Ev. Lut. Bazn. Virsvalde, savā laikā, dažkārt tērējusi līdzekļus maz lasītu un pieciešamu literatūru izdodot (piem., Rakstu avots etc.) lielu mērķi šai virzienā palaida garām. Liekas, ka arī tagad — un it sevišķi tagad! — būtu katrā ziņā vairāk apsveicams Jaunās Derības pilns izdevums un krietni lielā eksemplāru skaitā, pie tam formātā, ka trimdinieks, kam daudzreiz nav kur savu grāmatu nolikt, varētu to ievietot kabatā.

Recenzējamais izdevums ir parastā grāmatas lielumā, pie tam — te tikai viens evaņģēlijs. Tiesa, Jāņa ev. ir visos laikos bijis vairāk iecienīts par citiem, arī svētniekiem šis pneumatiskais Kristus dzīves un mācības dokuments licies tuvs (liekas, tāpēc arī pirmais šāda veida izdevumā, jo dzird par pārējo sekošanu), bet ar tā izdošanu nav zināta steidzama nepieciešamība pēc visas Jaunās Derības, un ilustrācijas šai laikā, kad Dzīvības vārdam jāglābj, ir pieciešams luks. Es gribu šai sakarībā atstāt neatbildētu jautājumu, vai Svētie raksti vispār ir ieteicami ilustrēt, vai nepietiek ar Kristus tēlu vai Viņa dzīves lielo stundu nogleznojumiem, kādus esam paraduši redzēt savās baznīcās (un citām konfesijām vēl svētie un svētbildes), bet katrā ziņā man jāsaka, ka šādi mēģinājumi ir problēmatiski.

Anša Bērziņa grafikas ir interesantas, stilizējumi pieņemami, pat labi (11., 31., 39., 49., 57. un 61. lpp.), bet — šādas ilustrācijas varētu būt arī jebkurā citā grāmatā, kas gribēta bagātināt ar zīmējumiem. Gramatiski izdevums varēja būt nopietnāki rediģēts, piem.: atkārtota runa jāsāk ar lielo burtu; pa lielākai daļai tas arī darīts, bet sastopamas arī kļūdas (piem., 14. lpp., 1. nod. 19. p. u. c), pēdiņu atmešana jāizstāj ar domu svētriņu, svētku nosaukumi rakstāmi ar lielo burtu (nepareizi — lieldienas svētki, 43. lpp. u. c.), tāpat mums nodibināta rakstība „Israēlis“ („bez mirstinājuma), ir arī citi negludumi.

Summa summarum — baznīcas cilvēks ir priecīgs arī par šo izdevumu, kaut gan vairākās nometnēs, kur J. Derības pieprasījumi lieli, nokļuvuši tikai dažī eksemplāri.

V. Mežezers

LATVIEŠU TEĀTRIS ESLINGENĀ

Latviešu trimdiniekiem Vācijā ir pavisam 2 lieli teātri un vairāki mazāki pašu nometnēs noorganizēti, kur dažkārt spēlē arī pa profesionālam aktierim. Viens latviešu teātris darbojas angļu zonā, Merbekā, bet otrs — amerikāņu, kas par savu pagaidu vietu izvēlējis Eslingenas pilsētu, 12 km no Stutgartes. Šai pilsētā atrodas viena no lielākajām latviešu nometnēm visā amerikāņu zonā ar apm. 6000 trimdiniekiem. Teātris, cerēdams apkalpot uz reizi lielāku skatītāju masu, kā arī saņemt plašāku atbalstu lielajā nometnē, pārnāca no Ambergas šeit.

Ir grūti neparastajos dzīves un sadzīves apstākļos, kādus latvieši svešumā pašreiz pārdzīvo, paturēt modrus savas tautas gaišos spēkus un idealismu.

Lai paldies Latviešu teātrim, kas šajā kritiskajā laikā cauri visām gluži neiedomājamām grūtībām pašizliedzīgi uzņēmies latviešu mākslas propagandu un tautiskās apziņas sargāšanu.

Eslingenas teātri vada mūsu divu lielo teātru — Dailes un Nacionālā — atzīti un piedzīvojuši aktieri — režisori Jānis Lejiņš un Kārlis Veics. Tāpat prieks ir apsveikt Liliņu Stengeli un Irmu Graudiņu no Nacionālā teātra un Reini Birzgali un Hermīni Koppi no Dailes teātra. Pārējie aktieri no mazākām skatuvēm un provinces. Tie ir Skaidrīte Pence, Jānis Neimanis, Elvīra Līcīte, Ance Rozīte, Valfrīds Streips, Marta Sala, Mirdza Melkerte, Osvalds Belte un Zinaīda Avotiņa.

Teātris ieradās jau ar labi saspēlētu Blauņaņu joku lugu No saldenās pudeles, ko iestudējis Kārlis Veics. Tēlodams pats Tāukšķi, Veics izrādes smagumu iznesa uz saviem pleciem, kaut laba bija arī Skaidrīte Pence krustmātes lomā, gan mazliet par skaļu un robustu pirmajā cēlienā. Svaigs un labi pārdomāts J. Lejiņa Pičuķa tēls. Viņa pretspēlētāja Hermīne Koppe — kustīga un izdarīga jaunā sieva Auce.

Pabāls un ne visur izlīdzināts Elvīras Līcītes Marijas tēls. Ance Rozītei pietrūka saimnieces dižuma un iznesības. Reinis Birzgalis Kriša lomā raksturīgs „buntavnieks“ grimā un tēlojumā. Lielisks viņu dialogs ar Tāukšķi 1. cēlienā. Labu var sacīt arī par J. Neimaņa Mārtaņa tēlu.

Dekorācijas, kas ir raibas, ornamentālas kulises, gatavojuši Jānis Lejiņš ar Reini Birzgali. Tautiskie apģērbi tēlotājiem stipri traucē realitisko Blauņaņu lugas izjūtu. Ja Pičuķs nāk no darba tīrumā gaŗā, pelēkā goda svārkā, tad par to drusku jāpasmaida. Citādi izrāde viscaur noskaņota un raita.

J. Raiņa Pūt vējiņi uzvedums Jāņa Lejiņa inscenējumā ar dekorāciju lielmeistara prof. Jāņa Kugas piedalīšanos bija patiešām svinīgs notikums Eslingenas latviešu kolonijas dzīvē. Jau luga pati par sevi ar savu bagāto saturu, dziļi nacionālajiem un cilvēciskajiem tipiēm, kā tos bija arī atrisinājis režisors, sniedza skatītājiem aizrautīgu pārdzīvojumu. Tam visam klāt prof. J. Kugas, šī nesalīdzināmā Daugavas meistara, skatuves ietērs.

Mazā, pašu aktieņu celtā skatuve ar sānu iebūvēm brižiem varēja likties par mazu šīs lugas elpai, bet režisors sadarbibā ar dekoratoru arī šai kļūmci ticis pāri, sānu iebūves skatuves priekšplānā nosedzot ar zvaigžņotu segu.

Diemžēl, recenzentei nav iespējams salīdzināt Pūt vējiņi pēdējos uzvedumos Latvijā ar šo, lai gan visas zīmes norāda, ka trimdas teātris daudz nekā nevarētu atpalikt citkārtējām Rīgas skatuvēm. Dziļš un celtniecīgi nozīmīgs izaug saturs, atklādams latviešu tautas dvēseles ilgus un ceri-

bas. Ar vāru roku un smalku izpratni režisors piegājis lugas tēliem, paceļot viņu raksturus vispārcilvēciskā plāksnē. Baiba un Gatiņš — tie nav vairs apspiestās, nievātās šķiras pārstāvētāji, tā ir pati latvju tauta — sērdienīte, sāpju ceļa staigātāja. Un līdz ar to Irma Graudiņa Baibu sniedz kā sevī nobriedušu pilnasinīgu sievietības tēlu, ar visu tās vēl meitenīgo biklumu, mīlētājas pašreiz-liedzību un skaidrās dvēseles lepnumu. Uldis paša Jāņa Lejiņa raksturojumā ne dzērājpūsis, bet vitālas enerģijas un garīgas rosmes pārpilns jauneklis. Mazliet citādāks dzērājs ir Reinis Birzgalis Didža lomā — reizē materiālists un dzīves baudītājs. Šo triju labajam tēlojumam gribas pievienot vēl Skaidrīti Pencī — dižo kurzemnieci, kas tēloja skaidri un reljefi lepno un bagāto meitu māti. Labākas tēlotājas šai lomā nevar iedomāties. Gatiņu spēlēja Kārlis Veics mazliet savdabīgi, bet tomēr pārlicinoši. Sirsnīga un labi izturēta tēlojumā Ance Rozīte-Orta. Hermīnei Koppei, kas tēloja Andu, vienu otru reizi grūti nācās līdzītu-

rēt Mirdzai Melkertei Zanes lomā. Pārējās lomās Zinaīda Avotiņa, Jānis Neimanis, Valfrīds Streips un Osvalds Belte. Jaunas tautas dziesmu melodijas no folkloras krājumiem I un III celīnam devis Volfgangs Dārziņš.

Latviešu teātris pēc izrādēm Eslingenā ik reizes dodas garākos viesizrāžu braucienos pa amerikāņu un franču zonu latviešu nometnēm.

I. Liepsala

Labojums. Prof. J. Siliņa apcerējumā Vilhelms Purvītis (š. g. 2. (5.) burtnīcā) 76. lapp. 1. slējā, 6. rindā no augšas jābūt: „Pirmajā savukārt varam runāt par raženajiem sākuma gadiem (1897—1906), Rēveles periodu (1906—1909) un gadu desmitu (1909—1919), kas aptver priekškaŗa pēdējos gadus un kaŗa laiku.“ J. Salas raksta 84. lapp. 1. slējā pēd. teikums (Blaumaņa dzeja) — „Tevi tā uzcerējusi bij“.

Permitted by Military Government.

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors J. Kadilis. — Apgāds „Ceļš“ Vircburgā Centralajā DP nometnē.

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg.
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)